

శ్రీశ్రీ శత జయంతి ప్రారంభ సంచిక

సాహిత్య
ప్రస్థానం

మే 2009

వల రూ. 10

సాహితీ స్రవంతి

సాహితీ స్రవంతి ప్రతీ సంవత్సరము
 హైదరాబాద్‌లోని ట్యాంక్‌బండ్‌పై గల
 శ్రీ శ్రీ విగ్రహం దగ్గర నివాళి సమర్పణతో పాటు
 రాష్ట్రవ్యాప్తంగా సభలు నిర్వహించి,
 ఆయన కవితా సందేశాన్ని చాటి చెప్పుతుంది

అలసడి మా జీవితం
 ఆనోకన మా చూపురి
 ముక్క రొక్క అవెంతరిలా
 ఎన్నువై ముందునిరి మాది
 ముందుకు లోశెం మేం
 ముందునిరి మాది
 ప్రపంచం మా వెంట వస్తుంది

- శ్రీ శ్రీ

ఈ సంచికలో...

ప్రజా కవిత్వ వైతాళికుడు	2
శైశవ గీతి	5
శాఖోపశాఖలుగా విశాఖ	7
ఇద్దరే గురువులు	8
శ్రీశ్రీ పై విశ్వనాథ, విశ్వనాథపై శ్రీశ్రీ	11
ఎగరేసిన ఎర్రని జెండా	12
విషపు దాడితో మతిభ్రమణం	15
అరసం నుంచి విరసం వైపుగా	17
పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో..	18
తెలుగు మహాసభలు: ఇద్దరు ఉద్దండుల	
ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు	19
శ్రీశ్రీ పుస్తకాలు, ప్రచురణల కాలం	21
శ్రీశ్రీ జీవిత ప్రస్థానం, తారీఖులు, దస్తావేజులు	22
విరసంతో విభేదాలు, రాజీనామాలు,	
తొలగింపులు	23
చిరస్మరణీయ వారసత్వం	25
అన్వయశీలత నిలుపుకున్న శ్రీశ్రీ కవిత్వం	27
తలవంచుకు వెళ్ళిన నేస్తం	30
ప్రచురణ ప్రస్థానం	32
నేను నా కవిత్వమూ, భావాలు	35
ప్రశ్నార్థకాల్లోనూ ప్రత్యేకత	40
దైరీ	42
కొత్త పుస్తకాలు	47

నూరేళ్ల నివాళి

మహాకవికి నూరేళ్ల నివాళి
మహా ప్రస్థాన కవికి శ్రామిక జనత అరుణాంజలి

సాహితీ ప్రపంచానికి శ్రీశ్రీ ఒక స్ఫూర్తి ప్రధాత, సాహిత్య మార్గ దర్శకుడు. సంస్థకు శ్రీకారం చుట్టినప్పటి నుంచి శ్రీశ్రీ సంస్కరణ సభలు జరుపుతోంది. శ్రీశ్రీ సాహిత్యం ప్రాధాన్యత తగ్గిపోయిందనీ, ఈ కాలానికి వర్తించదనీ వాదనలు వస్తే సాహితీ ప్రపంచానికి దాని కాలికత తగ్గలేదని చాటింది. ఆ పైన విజయవాడలో శ్రీశ్రీ సభా మందిరం ఏర్పరచింది. ఈ శత జయంతిని కూడా రాష్ట్ర వ్యాపితంగా విస్తృత స్థాయిలో ప్రయోజనకరంగా జరపాలని సంకల్పిస్తోంది. ఇందులో సభలు, చర్చా గోష్టులు, పుస్తక ప్రచురణలు తదితర కార్యక్రమాలు జరుగుతాయి. ఆయన జీవిత సాహిత్యాలపై పునరంచనాల సంకలనం వెలువడుతుంది. అలాగే ఆయన జ్ఞాపకాలు వుత్తరాలు సమకాలికుల రచనల ఆధారంగా మరికొన్ని ప్రచురణలు వస్తాయి. ఇవన్నీ శ్రీశ్రీ సాహిత్యాభిమానులను అలరిస్తాయని మా విశ్వాసం.

శ్రీశ్రీ గురించి పౌరబాటు అభిప్రాయాలు, అతిశయోక్తులు, పాక్షిక చిత్రణలు చాలా చలామణిలో వున్నాయి. వీటన్నిటినీ చారిత్రక వాస్తవికతతో సవరించుకోవలసిన అవసరం వుంది. రాజకీయ భావాలు, సంస్థాగత అనుబంధాలు ఇందుకు ఆటంకం కావసరం లేదు. ప్రత్యేకించి నేడు విస్తారంగా రాస్తున్న సాహిత్య కారులకు నూతన తరాలకు శ్రీశ్రీ విశిష్టతను మరింతగా తెలియచేయడం ముఖ్యం.

సాహితీ ప్రపంచానికి శ్రీశ్రీ శత జయంతి సందర్భంగా ఈ కర్తవ్యాల పరిపూర్తికి సంసిద్ధమవుతోంది. ఆ దిశలో తొలి అడుగు ఈ సంచిక. ఇది ఏడాది పొడుగునా సాగే ప్రస్థానం.

సంపాదకవర్గం

తెలకపల్లి రవి (సంపాదకుడు)

కె.ఆనందాచారి

ఎ.సత్యభాస్కర్

వొరప్రసాద్

ఎం.నరహరి

కె. లక్ష్మయ్య, మేనేజర్

విరునామా

సాహిత్య ప్రస్థానం

ఎం.హెచ్. భవన్

ఫ్లాట్ నెం. 21/1, అజామాబాద్, ఆర్.టి.సి.

కళ్యాణమండపం దగ్గర, హైదరాబాద్- 500 020,

ఫోన్: 040-27665420

ఇ.మెయిల్ : Prasthanam_ss@yahoo.co.in

ప్రజా కవిత్వ వైతాళికుడు

తెలకపల్లి రవి

సంప్రదాయం ప్రకారం మనకు మహా రాజశ్రీలు, బ్రహ్మశ్రీలు వున్నారు. రాజులను, స్వాములను సంబోధించేటప్పుడు శ్రీశ్రీశ్రీ అని ఒకటికి రెండు గౌరవ వాచకాలు చేర్చే ఆనవాయితీ కూడా వుంది.

అలాటి అతిశయోక్తులేమీ లేకుండానే సహజ నామంలోనే రెండు శ్రీశ్రీలు ఇముడ్చుకున్న ఒకే ఒక సుప్రసిద్ధుడు శ్రీశ్రీ. శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు. ఇది ఆయన శత జయంతి సంవత్సరం.

1910 ఏప్రిల్ 30న పుట్టిన శ్రీశ్రీ శతజయంతి ఉత్సవాలను కేవలం సాహిత్యాభిమానులే కాదు - చైతన్య వంతులైన తెలుగు వారందరూ గొప్పగా స్మరించుకుంటారు. ఎందుకంటే ఆయన ప్రజాకవి. మాగ్నిం గోర్కి అమ్మ నవల ఎంత ప్రభావం చూపిందో మహా ప్రస్థానం ఇంచుమించు అలాటి ప్రభావాన్నే చూపింది.

తెలుగు సాహిత్యాన్ని కవిత్వాన్ని న్యూలంగా విభజించవలసి వస్తే శ్రీశ్రీకి ముందు తర్వాత అనవలసిందే. ఆయనను యుగకర్త అన్నారుండుకే. అయితే అది వ్యక్తిగతమైనది కాదు - ప్రజా కవిత్వ యుగం.

శ్రీశ్రీ సమాజగర్భంలో పుట్టి, సంప్రదాయాల సంకెళ్ళు తెంచుకుని సామ్యవాదం వైపు నడిచిన కవి. అందుకే ఆయన కవిత్వ ప్రస్థానం సంపూర్ణమైంది. సార్థకమైంది.

తన కవిత్రయం తిక్కన, వేమన, గురజాడ అని ఆయన చాలా చోట్ల చెప్పుకున్నారు. ఆయన కూడా చాలా మజిలీలు గడిచాడు. మల్లగుల్లాలు పడ్డాడు. 'ఎటు నే చూసిన చటులాలంకారపు మటు మాయల నటనలలో నీ రూపం కనరాదనందువ ఒక్కడనై నా గదిలో కుటిలో చీకటిలో సుక్కిన రోజులు లేవా' అని కవిత్వాన్ని ప్రశ్నించాడు. తెలుగు నాట విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి వంటి వారి ప్రభావం, ఇంగ్లీషులో స్విన్ బర్న్ వంటి వారి ప్రేరణ, అన్నిటిని

మించి దుర్బర జీవితానుభవాలు ఇవన్నీ ఆయన కవిత్వాన్ని కొత్త మార్గం పట్టించాయి. సహజ ప్రతిభ, జీవితానుభవమూ, దేశీయ సాహిత్యాధ్యాయనమూ, విదేశీ సాహిత్య స్పర్శ అన్ని కలిసి ఒక మహాకవికి జన్మనిచ్చాయి.

నూతన భావాలు, భాషా ప్రయోగాలు

మహాప్రస్థానంలో మొదటి గీతం జయభేరి. 'నేను సైతం ప్రపంచాగ్నికి సమిధనొక్కటి ఆహుతిచ్చాను' అన్నది. 1933లో దీన్ని రాశాడు. అప్పటికి ఆయన తీవ్రమైన టైఫాయిడ్ జ్వరంతో పెనుగులాడి బయటపడ్డాడు. ఈ గేయంలో గొప్పతనం ఏమంటే - వ్యక్తి చైతన్యం సమాజ సమిష్టి చైతన్యంతో కలసిపోవడం. నేను వుంటూనే సమాజం కూడా వుండటం. 'నేను సైతం భువన భవనపు బావుటానే పైకి లేస్తాను' అన్న మాటలతో ముగియడంలోనూ గొప్ప స్ఫూర్తి. అయితే ఆ బావుటా ఏది? 'కనబడలేదా మరో ప్రపంచపు హోమజ్వాలల భుగభుగలు, అగ్నికీరీటపు ధగధగలు. ఎర్ర బావుటా నిగనిగలు' అని తర్వాత దాని అరుణారుణ స్వరూపాన్ని ఆయన దర్శించగలిగాడు. 'పులి చంపిన లేడి నెత్తురూ ఎగరేసిన ఎర్రని జండా కావాలోయ్ నవకవనానికి' అనగలిగాడు. ఇంతకూ అది రాసేనాటికి తనకు మార్బిజం గురించి తెలియదని చాలాసార్లు చెప్పారు. అంటే నాటి సామాజిక ఆర్థిక పరిస్థితులు తెలియకుండానే ఆయనను సామ్యవాద భావజాలం వైపు నడిపాయి. అప్పుడే తన గురువు గారైన అబ్బూరి రామకృష్ణారావు లండన్ నుంచి భారతీయ అభ్యుదయ రచయితల ప్రణాళిక తీసుకొచ్చి ఇచ్చాడు. అదో, లేక మరొక ఇంగ్లీషు ప్రణాళికో చదివి వెంటనే 'ప్రతిజ్ఞ' గేయం రాశాడు. కమ్మరి కొలిమి, కుమ్మరి చక్రం, జాలరి పగ్గం, సాలెల మగ్గం తన కవిత్వానికి చిహ్నాలని ప్రకటించాడు. ముద్దుకృష్ణ జ్వాల పత్రికలో చరిత్ర గురించి రాసిన సంపాదకీయం ప్రేరణతో 'దేశ చరిత్రలు' రాశాడు. 'ఏ దేశ చరిత్ర చూసినా ఏమున్నది గర్వకారణం, నరజాతి చరిత్ర సమస్తం రణ రక్త ప్రవాహసిక్తం' అని నిరసించాడు. తాజ్ మహల్ నిర్మాణానికి రాళ్ళెత్తిన

కూలీలెవ్వరో, రాజెక్కిన పల్లకి బోయాలు ఎవ్వరో చూడమన్నాడు. అంతకు ముందు ప్రబంధాల్లో అంగాంగ సౌందర్యాన్ని రాజభోగాలను వర్ణిస్తే శ్రీశ్రీ శ్రవణైక జీవన సౌందర్యానికి సమానమైనది లేనేలేదని చాటాడు. రాజులు జమీందార్లకు రచనలు అంకితమిచ్చిన వారికి భిన్నంగా కష్టజీవులకు కర్మవీరులకు తన కవిత్వాన్ని అంకితం చేశాడు. కవిత్వం రాయడానికి రమణీ ప్రియద్యూతిక తెచ్చిఇచ్చు కర్పూర తాంబూలం వగైరాలు కావాలని అల్లసాని పెద్దన అంటే సింధూరం రక్తచందనం బందూకం సంధ్యారాగం కావాలన్నాడు. ఇహలోకం తర్వాత పరలోకం వుంటుందన్న తరతరాల భావనను చేదించి ఈ లోకంలో సమానత్వాన్ని సాధించుకోవడం ద్వారా మరోవ్రవంచం స్థాపించుకోవాలని అందుకు మహాప్రస్థానం సాగించాలని 'పదండి ముందుకు పదండి తోసుకు' అని పిలుపిచ్చాడు. ఇవన్నీ తెలుగు సాహిత్యానికి కొత్తచూపునూ వూపునూ ఇచ్చాయి.

ప్రజలతో మమేకం

సంప్రదాయ కవులే కాదు- తనకు గురువైన కృష్ణశాస్త్రి కూడా భావకవిత్వంలో 'దిగిరాను దిగిరాను దివినుండి భువికి' అంటుంటే 'నాకొరకు చెమ్మ గిల్లనయనమ్ము లేదు' అంటుంటే శ్రీశ్రీ మాత్రం 'ఏడవకండేడవకండి, మీ కోసం కలం పట్టి ఆకాశపు దారులెంట హడావుడిగ వెళిపోయే జగన్నాథ రథచక్రాలు భూమార్గం పట్టిస్తా'నన్నాడు. భూ కంపం పుట్టించాడు. అందుకే మహాప్రస్థానానికి యోగ్యతా పత్రం రాసిన చలం 'కృష్ణశాస్త్రి బాధ ప్రపంచానికి బాధ. ప్రపంచపు బాధ అంతా శ్రీశ్రీ బాధ' అని నిర్వచించాడు. ఈ ప్రజా మమేకత్వమే శ్రీశ్రీని వైతాళికుణ్ణి చేసింది. మహాప్రస్థానంలో 'అపుడే ప్రసవించిన శిశువు' నుంచి 'ముగ్గుబుట్ట వంటి తల భిక్షువర్షియసీల' వరకూ అందరూ కన్పిస్తారు. జీవితంలో ప్రతిఘట్టానికి అన్వయించుకోదగిన అద్భుత భావచిత్రాలు అగుపిస్తాయి. 'ఉరి తియ్యబడ్డ శిరస్సు చెప్పిన రహస్యం' అన్నప్పుడు భగత్ సింగ్ నుంచి సద్దాం హుస్సేన్ వరకూ కళ్ళ ముందు కదలాడతారు. చెక్ దేశపు గనిపనిమనిషీ ఐర్లండు ఓడకళాసీ ఖండాంతర నానాజాతులు పోరాడతారని అన్నప్పుడు ప్రపంచీకరణకు వ్యతిరేకంగా పోరాడే దృశ్యం కళ్ళముందు నిలుస్తుంది.

శ్రీశ్రీ కేవలం భావాల పరంగానే గాక కవిత్వ పరంగానూ గొప్ప వరపడి పెట్టాడు. ఆయనకు ముందే తెలుగులో ప్రజాగీతాలు స్వాతంత్ర్య పోరాట పాటలు వున్నాయి. ఉన్నవ మాలపల్లి నవల కూడా వచ్చింది. అయితే అప్పటికి ప్రపంచ స్థాయిలో పెంపొందిన రచనా శిల్ప వైపుణ్యాలను సంప్రదాయ సాహిత్యంలోని మంచి లక్షణాలను కూడా కలగలపి ఆయన కొత్త బాట వేశారు. ఇది ఆయన ప్రతిభ అధ్యయనాల వల్లనే సాధ్యమైంది. మరో ప్రపంచం, మహాప్రస్థానం మాటలతో

సహా చాలా వాటికి కొత్త అర్థాలు తీసుకొచ్చారు. తన కవిత్వం శృశానాల వంటి నిఘంటువులు దాటిందని చెప్పుకున్నారు. సంప్రదాయ ప్రతీకలకు నూతనత్వం కల్పించాడు. ఇప్పటికీ పత్రికలలో చిత్రాలలో ఛానెళ్ళలో ఉపయోగించే చాలా పదజాలం శ్రీశ్రీ కవిత్వంలోంచి వచ్చింది.

సాహితీ సంఘాలు

సాహిత్య సృజనతో పాటు సామాజికంగానూ ఆయన తన పాత్ర నిర్వహించాడు. మొదటి నుంచి సాహిత్య సంఘాలలో చురుగ్గా వున్నాడు. నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు అందులో మొదటిది. తర్వాతి కాలంలో అభ్యుదయ రచయితల సంఘంలో చురుగ్గా వున్నాడు. అది స్తబ్ధతలో పడినప్పుడు పునర్నిర్మిణానికి తోడ్పడ్డాడు. రచయితల సంఘానికే పరిమితం కాకుండా రాష్ట్ర వ్యాపితంగా యువజన విద్యార్థి సంఘాల సభల్లో పాల్గొని ఉత్సాహ పర్చాడు. మహా ప్రస్థానం పుస్తక రూపంలో రాక ముందే దానిలోని గేయాలు సామాన్య కార్యకర్తలు కూడా పాడుతుండే వారు. అలా పాడుతున్నప్పుడే నంద్యాలలో భూస్వాములు సహించలేక దాడి చేశారని చండ్ర రాజేశ్వరరావు శ్రీశ్రీ కవిత్వ ప్రజా స్వభావాన్ని ఒక లేఖలో వెల్లడించారు.

తెలంగాణ పోరాటం

ఉద్యమాలతో ఇంతగా ముడిపడిన కారణంగానే ఆయన గురించిన అనేక అపోహలు కూడా ప్రచారంలో ఉన్నాయి. వీర తెలంగాణా పోరాటంపై ఆయన ఏమీ రాయలేదనే విమర్శ వాటిలో ఒకటి. ఆ కాలంలో ఆయన బతుకు తెరువు కోసం నిజాం సహాయకుడి దగ్గర అనువాదకుడిగా పనిచేశాడు. అయితే పోరాటంతో సంఘీభావం ప్రకటిస్తూనే వచ్చారు. కాటూరు యలమర్రు దురంతాలను ఖండిస్తూ ఇతర రచయితలతో కలిసి పత్రికలకు లేఖ రాశాడు. మా భూమి నాటకంపై అభినందనలు కురిపిస్తూ విశ్లేషణాత్మకంగా రాశాడు. దానిపై నిషేదాన్ని ఖండించాడు. తెలంగాణా పోరాటంపై ఆరుద్ర రాసిన కావ్యాన్ని ఎంతగానో ప్రశంసిస్తూ ముందు మాట రాశాడు. ఈ నిర్బంధ కాలంలో నిషేదానికి గురైన ప్రజాశక్తి పత్రిక వారపత్రికగా పునఃప్రారంభమైతే ఉత్సాహంగా స్వాగత గీతం రాశారు. ఇవన్నీ ఆయనకూ ఉద్యమానికి ఉన్న అనుబంధాన్ని చెబుతాయి.

1954లో కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆయనను ఉమ్మడి మద్రాసు రాష్ట్రం శాసనమండలి సభ్యుడుగా చేసింది. అయితే రాష్ట్రావతరణంతో ఆ సభ్యత్వం కొద్దికాలంలోనే ముగిసింది.

మధ్యంతర ఎన్నికల మహా పోరాటం

ఆయన జీవితంలో మిగతా అంశాలన్ని ఒక ఎత్తయితే 1955 ఎన్నికల్లో కమ్యూనిస్టుల పక్షాన నికరంగా నిలబడి ప్రచారం చేయడం మరో ఎత్తు. అభ్యుదయ ముద్ర వేసుకున్న

చాలా మంది రచయితలను పాలకవర్గాలు తమవైపు తిప్పుకుని విషపు దాడికి వాడుకున్న ఆ తరుణంలో ఆయన ఒంటరిగా కమ్యూనిస్టులతో పాటు తిరిగాడు. ఆ సందర్భంలోనే సుందరయ్య గారితోపాటు ఒక సభలో మాట్లాడుతుండగా రాళ్ళు వచ్చి పడ్డాయి. అప్పటికే శత్రువర్గాల దుష్ప్రచారాలతో మనసు చెదిరిన మహాకవి ఆ దాడితో పూర్తిగా చిత్త చాంచల్యానికి గురయ్యారు. అయితే కోలుకోగానే మళ్ళీ ఉద్యమంతో నిలబడ్డారు. అభ్యుదయ రచయితల సంఘ పునరుద్ధరణ సభలకు అధ్యక్షత వహించారు. శాంతి ఉద్యమంలో పాల్గొని దేశ దేశాలు పర్యటించారు.

కమ్యూనిస్టు ఉద్యమంలో విభజన వచ్చినపుడు శ్రీశ్రీ సిపిఎం వైఖరిని బలపర్చినా గజ్జెల మల్లారెడ్డి సైంధవ పాత్ర వల్ల గందరగోళం ఏర్పడిన సంగతి ఇప్పుడు బహిరంగ రహస్యమే. అయితే తర్వాతి కాలంలో ఆయన జనశక్తి పత్రిక ప్రారంభించినప్పుడు ఘనంగా స్వాగతం పలికాడు. ఆరెస్టయిన సిపిఎం నాయకుల విడుదల కోసం సాగిన పౌరహక్కులు ఉద్యమంలో ప్రముఖ పాత్ర పోషించారు. ఈలోగా వివిధ కారణాల వల్ల అభ్యుదయ రచయితల ఉద్యమంలో స్తబ్ధత ఏర్పడింది. దిగంబర కవిత్యం బయలు దేరింది. ఆయన దాన్ని ఆహ్వానించాడు. తనలో వున్న అరాచకమే వారిలోనూ ఉందని స్పష్టంగానే చెప్పాడు. సిపిఎంలో అతివాద దుస్సాహిసిక నగ్నలైట్ చీలిక వచ్చినప్పుడు అది అతివాద బాలారిష్టమని ఆయన మొదట్లో స్పష్టంగానే చెప్పాడు.

విరసం అనంతరం

1970లో శ్రీశ్రీ షష్టిపూర్తి సాహిత్య రంగంలోనూ సంచలనమైంది. మొదట అరసం ఏర్పాటు చేసిన సత్కారానికి అంగీకరించిన శ్రీశ్రీ తర్వాత నిర్ణయం మార్చుకున్నాడు. దిగంబర కవులు, నగ్నలైట్ భావాలు గల కవులు కలిసి ఏర్పర్చిన విప్లవ రచయితల సంఘం అధ్యక్షుడైనాడు. ఆ విధంగా ఆయన జీవితంలో మరోసారి కొంతకాలం పాటు క్రియాశీల పాత్ర పోషించాడు. పెరిగిన వయస్సుతో పాటు విరసంలో భిన్నాభిప్రాయాల మధ్య ఆయన అనేక మల్లగుల్లాలు పడ్డాడని వారు ప్రచురించిన లేఖలు చెబుతాయి. దీనికి పరాకాష్ట తెలంగాణా ఉద్యమం. విరసం దాన్ని బలపరిస్తే శ్రీశ్రీ వ్యతిరేకించాడు. సిపిఎంతో కలిసి సమైక్యతా సదస్సులో పాల్గొన్నాడు. తర్వాతి కాలంలో జై ఆంధ్ర ఉద్యమాన్ని కూడా ఆయన వ్యతిరేకించాడు. ఈ భిన్నాభిప్రాయాలు ఎమర్జెన్సీ తర్వాత బహిరంగమైనాయి. ఆ కాలంలో ఆయన ఇందిరాగాంధీని కీర్తిస్తూ లేఖ రాశాడని విరసం విమర్శించి అధ్యక్ష స్థానం నుంచి తొలగించింది. ఆ సమస్య ఎలా ఉన్నా తన అనుభవంతో శ్రీశ్రీ విరసంపై తీవ్ర వ్యాఖ్యలే చేశాడు. సాహిత్యం కన్నా

రాజకీయాలకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత నివ్వడం, విభజన ఉద్యమాలను బలపర్చడం మంచిది కాదని స్పష్టంగా పేర్కొన్నాడు. దీనిపై చాలా ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలున్నాయి గాని ఇప్పుడు వాటిపై సుదీర్ఘ చర్చ, అవన్నీ అప్రస్తుతం.

శ్రీశ్రీ జీవితం అన్ని దశల్లోనూ విస్తృతంగా పర్యటిస్తూ సాహిత్యాసక్తి పెరగడానికి దోహదపడ్డారు.

చిరస్మరణీయ స్మృతి

1980లో శ్రీశ్రీ సప్తతి నాటికి వాతావరణం చాలా మారింది. షష్టిపూర్తి సందర్భంలో ఏర్పడిన విరసం కాక అరసంకు దగ్గరగా వుండే సాహితీ మిత్రులు కాకినాడలో సప్తతి నిర్వహించారు. ఆరోగ్యం కూడా దెబ్బ తిన్న శ్రీశ్రీ 1983 జూన్ 15 వ తేదిన కన్నుమూశారు. తెలుగు నాట మూలమూలనా ఆయన సంతాప సభలు జరిగాయి. ఎమర్జెన్సీలో ఆయన రాసిన ఆత్మకథ అనంతం వెలువడింది. చలసాని ప్రసాద్ ప్రధాన పాత్రతో విరసం తరపున ఆయన రచనలన్ని 20 సంపుటాలుగా వెలువడ్డాయి. ఇందులో కొన్ని ఇటీవల విశాలాంధ్ర తిరిగి తీసుకొచ్చింది. సినిమా రంగంలోనూ శ్రీశ్రీ చెరగని ముద్ర వేశాడు. ఆయన గీతం తెలుగువీర లేవరా జాతీయ బహుమతి పొందడమే కాక ఆయన చరణాలు నేను సైతం తీసుకుని సుద్ధాల అశోక్ తేజ రాసిన పాటకు కూడా జాతీయ పురస్కారం లభించింది. ఆయన జీవించి వుండగానే ఆయన కవిత్యమే ఊపిరిగా ఆకలి రాజ్యం చిత్రం వచ్చింది. క్రమేణా ఆయన కవిత్యం పాఠ్యపుస్తకాలలో ప్రవేశించింది. ఆయన కవిత్యంపై ప్రయోగాలపై అనేక మంది పరిశోధనలు చేశారు. చేస్తున్నారు. వాటిలో దళితులు వెనకబడిన తరగతులు ప్రస్తావన లేదనే విమర్శలు వస్తుంటాయి. నేరుగా ఆ ప్రస్తావనలు లేని మాట నిజమని అంగీకరిస్తూనే ఆ కవిత్యం పీడితులందరి పక్షం వహించిందనే సత్యాన్ని చెప్పుకోవలసి వుంటుంది. ఆత్మకథలో ఆయన స్త్రీల గురించి చేసిన కొన్ని వ్యాఖ్యలు, వ్యక్తిగత జీవితాంశాలు చర్చకు వస్తుంటాయి. గాని శత జయంతి సందర్భంలో మన మనసుల్లో మెదిలేది అనుసరణీయమైంది ప్రజలకు అంకితమైన మహాకవి జీవిత సాహిత్యాలు మాత్రమే. వాటినుంచి ఇతరులు నేర్చుకోవలసిన పాఠాలు నేర్చుకోవచ్చు గాని ఆ కారణంగా ఆయన మహత్తర పాత్రను చూడనిరాకరించడం చారిత్రక దృష్టి కాజాలదు. పాక్షిక చిత్రణ వల్ల కూడా ప్రయోజనం వుండదు.

పుట్టిన వందేళ్ళ తర్వాత ఇప్పటికీ శ్రీశ్రీ కవితా చరణాలు లేకుండా మీడియా నడవదు. ప్రసంగాలలో ఆయన కవితా వాక్యాలు ఉటంకించబడని రోజు వుండదు. ఆ విధంగా శ్రీశ్రీ మహాప్రస్థానం కొనసాగుతూనే వుంది. ఈ శతజయంతి సందర్భంలో ప్రజా కవికి అరుణాంజలి సమర్పిస్తూ ఆయన జీవిత సాహిత్యాలకు సంబంధించిన వివిధాంశాలను వివిధ రూపాలలో ముందు ముందు పరామర్శించుకుందాం

వైకాపా గీతి

పాఠం, భుజ్యం, భ్రువంచ మార్గం-
కట్టం, సాఖ్యం, శ్లోషాల్లో
ఏమీ ఎరుగని పాఠాల్లో!

మెరుపు మెలస్తే
కొన కులస్తే
ఆక్షరమున తొలిబిల్లు బిలస్తే
అది మిళ్ళే అని ఆనందించే
కూకల్లో!

**తెలుగు సాహిత్యంలో విరాట్ స్వరూపుడై
ఎదిగిన మహాకవి పుట్టుక, బాల్యం గురించి చాలా
మందికి అనర్థం. వాటిపై ఆరుద్ర ఒక వున్నకవే
రాశారు. అయితే శ్రీశ్రీకి కూడా తన బాల్య దశ గురించి
కావలసినంత అనర్థం. అనంతంలో వివిధ సందర్భాల్లో
ఆయన తన బాల్యం, కుటుంబం వంటి విషయాలు
రాస్తూనే వుంటారు:**

“ఎన్నెన్నో జ్ఞాపకాలు వడగళ్ళ వానలా కురుస్తున్నాయి.

ఈ విశాల విశ్వంలోని విశాఖపట్టణంలో నేను 1910
జనవరి రెండవతేదీని పుట్టానంటుంది నా స్కూల్ ఫైనల్ సర్టిఫికేట్
పుస్తకం. కాని అది నిజంకాదు, మా నాన్నగారి కల్పన.”

**శ్రీశ్రీ పుట్టిన కాలం కూడా చాలా చారిత్రకమైంది. అయితే
అది కేవలం యాధృచ్ఛికమేనని ఆయన తేల్చి చెప్పారు.**

“గురజాడ కవి ముత్యాలసరాల రచన, బరంపురంలో
నానాజాతి భోజనం, తోకచుక్క కనబడడం మొదలయిన సంఘటనలకీ
నేను జన్మించిన సంవత్సరానికి కాకతాళీయమైన సంబంధం తప్ప నేను
గర్వించదగ్గ మరే కారణమూ లేదు. అంతర్జాతీయ వార్తాపత్రికలు
తిరగేస్తే 1910లో నేను జన్మించడాన్ని మించిన ప్రాముఖ్యం గల
సంఘటనలు అనేకం కనబడతాయి”.

తూర్పున సూర్యుడు ఉదయిస్తూన్న సమయానికే నేను భూమి
మీద పడ్డానని మా నాన్న అంటూ వుండడం నాకిప్పటికీ జ్ఞాపకం.

నాపుట్టినరోజు గురించి స్పష్టమైన దాఖలాలు లేవు. మిత్రులు
కె.వి. రమణారెడ్డి, చలసాని ప్రసాద్ లు చాలా ప్రయత్నించారు గాని
ఆ తేదీ దొరకలేదు. 1910 ఏప్రిల్ నెలలో అనుకుంటాను, మా నాన్నగారు
చెబుతుండే దాన్ని బట్టి. ఆయనే నా స్కూలు ఫైనలు చిర్రాలో 2.1.10
అని వెయించారు, 1925 మార్చి నాటికి నేను 15 ఏళ్ళ వాణ్ణి కావడం
కోసం. అయితే తర్వాత చలసాని ప్రసాదరావు శ్రీశ్రీ జన్మ దినం
ఏప్రిల్ 30 అని ఖచ్చితంగా తేల్చేశారు.

నేను ఏన్నర్థం శిశువుగా ఉన్నప్పుడు మా అమ్మ చచ్చిపోయింది.

మద్రాసులో వైద్యానికి తీసుకు వచ్చినప్పుడు ఏదో ఇంటో కొళాయి
నీళ్ళతో ఆడడం నాకు జ్ఞాపకం. తర్వాత ఆవిడ చచ్చిపోయింది.
అప్పటినుంచీ నాకు తల్లీ, తండ్రి మా నాన్నగారే. ఏడిస్తే ఎక్కడ నేను
అమ్మా అని ఏడుస్తానో అని నా నోటంట ఆ మాట రాకుండా నన్ను
మా నాన్న పెంచాడని మా వాళ్ళు చెప్పుకుంటారు.

“నాకు అటు అక్కలు, అన్నలూ లేరు. ఇటు తమ్ముళ్ళూ, చెల్లెళ్ళూ
లేరు. ఒక విధమైన ఒంటరితనంలోనే నా బాల్యమంతా గడిచింది.
నిజమే, నేను కొండ మీద కోతిని తెమ్మని అడిగితే మా నాన్న
తెప్పించేవాడు. కాని నేను మాతృప్రేమకీ, సోదర ప్రేమకీ, సోదరి
ప్రేమకీ దూరంగా బతికేను. అందువల్లనే ప్రేమంటే ఒక అపనమ్మకం
నాలో చిన్నప్పటి నుంచీ వర్ణిల్లుతూ వచ్చింది.

“మా తాతయ్య శ్రీరంగం సూర్యనారాయణగారు (మానాన్న
పూడిపెద్దివెంకట రమణయ్య గారిని పెంచుకున్న తండ్రి) నన్ను ఒక్కో
కూచోబెట్టుకుని భారత రామాయణ కథలు చెప్పేవారు. నాచేత పాటలు
పాడించేవారు. నేను కళ్ళ తెరిచిన నాటికే ఆయనకు దృష్టి
మందగించింది. నా పితామహి పూర్తిగా అంధురాలు. అందుకే అవిణ్ణి
నేను గుడ్డి మామూ అని పిలిచేవాణ్ణి.

నేను పుట్టిన ఓ ఏడాది లోపు చనిపోయి వుండవలసింది.
అదే మృత్యువుతో నా మొదటి పోరాటం. అది నా జీవితాఖ్యానంలో
ముఖ్యమైన ఉపాఖ్యానం.

నా అయిదో ఏట ఉపనయనమూ, అక్షరాభ్యాసమూ

జరిగింది. ఉపనయనం తిరుపతి కొండ మీద జరిగింది. అప్పటికే మా నాన్నగారు ద్వితీయ వివాహం చేసుకున్నారు. నా సవతి తల్లి

సుభద్రమ్మ ఒక తాసిల్దారు గారి అమ్మాయి. (నా మొట్టమొదటి ఖండకావ్య సంపుటి “ప్రభవ” ఈవిడకే అంకితం) సవతి తల్లిని రాక్షసిగా అందరూ ఎందుకు చిత్రిస్తారో నాకర్థంకాదు. మా సుభద్రమ్మూ పాలిట దేవత.

సూర్యనారాయణగారు స్వయంగా ధనవంతులు. కాగా మాఇల్లు కట్టడానికి పునాదులు తీస్తూ ఉంటే బంగారపు బిందెలు దొరికాయని మావాళ్లు చెప్పుకునేవాళ్లు దానా-దీనా చినప్పుడు నా ఒళ్ళంతా బంగారమే.

పగవాడికైనా రాకూడదన్నంత దారిద్రంతో బాధపడినవాడిగా నన్ను నా పాఠకులెరుగుదురే కాని నా చిన్నతమంతా రాజభోగాలతో గడిచిందన్న సంగతి చాలామందికి తెలియదు.

“గుడ్డిమామ్మా! నీకేనా బంగారు గొలుసు? నా మెడలో కూడా వేయించవూ? అని నేననీ అనగానే సరికొత్త సువర్ణహారం నాకోసం చేయించిందావిడ.

అవిడముందుగా చచ్చిపోయింది. ఆ తర్వాత కొద్దికాలానికే మా తాతగారు చనిపోయారు. “మీ గుడ్డిమామ్మ ఏదీ?” అని నన్నెవరయినా అడిగితే “కాశీకి వెళ్ళిపోయింది” అనేవాణ్ణి అవిడే కాదు, చనిపోయిన వాళ్ళెవరయినా కాశీకి వెళ్ళిపోయారనే అంటూ ఉండేవాణ్ణి.

భాష

మధ్య అనేకమయిన అర్థభేదాలతో అనేక భావాలుంటాయి. ఉదాహరణ : చీకటి, చీకటి కాని దానికి వ్యతిరేకం. చీకటి కానిది వెలుతురు కాదు. మరేదయినా కావచ్చును. అలా కాదగ్గవి అనేకం. అలాగే వెలుతురు, వెలుతురు కానిదానికి విరుద్ధం. కాని అది చీకటి కాదు. ఆ కానివి ఇంకో అనంత సంఖ్య. ఎటొచ్చీ మొదటి అనంతంలోనే రెండో అనంతం గర్భితమయి ఉంటుంది. అందుకే అన్నాను ఎంత ద్వంద్వం సృష్టి! అని.

‘ అసలు ఇలా రెండు అనంతాలు లేవు. ఇటు నుంచి బయలుదేరిననీ అటు నుంచి వస్తుననీ ఎక్కడో కలిసిపోతాయి ఏకం నుంచి బయలుదేరి అనంతం దాకా వెళ్ళడంలోనే అనంత నుంచి బయలుదేరి ఏకం దాకా రావడం ఉంది. మనం జీవిస్తున్నంతసేపు అనుమానిస్తూనే ఉంటాము ఇది వ్యుత్పన్న కాబోలునని. అనుమానమే తప్ప నిశ్చయంగా దేనిసంగతీ చెప్పలేమని మాత్రం నిశ్చయంగా చెప్పగలం. అన్నట్లు అదీ అనుమానాస్పదమే.

దీన్ని(భాషను) ధిక్కారపు ఫిరంగులతో ఎదుర్కోవాలి. ఏ చండశాసనుడికీ లేని శక్తి భాషకి ఉంది. సంఘానికి పోలీసులు ఎలాంటివారో భాషకి వ్యాకరణం అలాంటిది. ఆస్తి ఉన్నవాళ్ళు నేరాలను పోలీసులు కామావుచేస్తారు. వండితల దోపాలను ప్రౌఢప్రయోగాలంటుంది. వ్యాకరణం. భాషలో కూడా రాజులూ, బానిసలూ ఉన్నారు. ఈనాడు సంఘంలో రావలసిన విషవం ముందుగా భాషలో రావాలి. భాషను మార్చడానికి భావాలను మార్చాలి. జీవితపు పోకడలనే మార్చాలి. వీటిలో ఏదిముందు, ఏది వెనుక అని నేనాలోచించను. భావం వల్ల భాష వల్ల సంఘంవల్ల భావం మారుతుందో, భాష వల్ల సంఘం వల్ల భావం వల్ల భాష మారుతుందో, సంఘం వల్ల భావం వల్ల భాష వల్ల సంఘం మారుతుందో అది అనవసరం. నాకు కావలసింది మార్పు.

శ్రీశ్రీ

కాలంతో కరచాలనం

శ్రీశ్రీ నిరంతరం కాలం గురించి ఆలోచిస్తుంటారు. ప్రస్తావిస్తుంటారు. అలాగే దేవుడి గురించి మాట్లాడడం , లేదని చెప్పడం ఆయనకు చాలా ఇష్టం. కవిత్యంలోనే గాక జీవితంలోనూ ఇంతే. అనంతం ప్రారంభమే ఇలా వుంటుంది:

:“ ఇన్నాళ్ళూ నేను కాలం కంట్రోల్లో జీవిస్తూ వచ్చాను. ఇప్పుడిప్పుడే నా కాలాన్ని నా అదుపులో పెట్టుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను. అంత సులువుగా ఒకడి చెప్పుచేతల్లో నడుస్తుందా కాలం? దానికి దేవుడి లక్ష్యమే లేదు, నిన్నూనన్నూ ఖాతర్ చేస్తుందా?

అయితే అనాకారమూ అనంతమూ నిర్ణీతమూ అయిన ఈ కాలానికి ఒక గుణం ఉంది. తన అధికారంలో ఉన్నవాణ్ణి, ఎంత అధఃపాతాళాని కణిచేస్తుందో అంతగానూ తన్ను శాసిస్తున్న వాడికి బానిస అయిపోతుంది. ఈ సంగతి మానవుడికి తెలియక తానే కాలానికి బానిసననుకొంటాడు. కర్మం అంటాడు. దైవం అంటాడు. లలాటలిఖితం అంటాడు. ఇలాగే ఎన్నో విధాల తన్ను మోసం చేసుకొంటూ ఇకారుల్ని మోసగిస్తూ ఎలాగో బతికేస్తాడు.”

శ్రీశ్రీ పశాఖలుగా విశాఖ

శ్రీశ్రీకి విశాఖపట్టణంతో ఎనలేని అనుబంధం. తర్వాతి కాలంలో ఆయన మద్రాసులో వుండి పోయినందువల్ల ఇది పెద్దగా లెక్కకు రాలేదు. కాకపోతే ఆయన షష్టిపూర్తి అక్కడే జరగడం వల్ల చివరి దశలో మళ్ళీ చెప్పుకున్నారు. మహాప్రస్థానంలో కూడా తొంగి చూసే ఆ అనుబంధాన్ని ఆయన అనేక సార్లు అనేక రూపాల్లో ప్రస్తావించారు:

“విశాఖపట్టణానికి హార్షరు వచ్చినప్పుడు నాకు యౌవనం వచ్చింది. అందరూ ప్రేమగీతాలు రాసే ఆ ఋతువులో నేను పారిశ్రామిక విప్లవాన్నికొగిలించాను.

ఆ రోజుల్లోనే ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం, అబ్బూరి రామకృష్ణారావుగారూ విశాఖ విచ్చేశారు. అప్పుడు నా ఊహలకే రెక్కలు వచ్చాయి. గ్రంథగతమైన మహాకవిత్వాన్ని రక్తమేధోమాంస మజ్జాస్థిగతం చేసుకున్నాను.

మరచిపోలేదు. నాకంటే ముందుగానే పిచ్చాసుపత్రి వెలిసింది. నా ఆవేశంలో ఆగ్రహం, అనుకంపా సరిసమానంగా తులతూగడానికి విశాఖపట్టణము వెర్రాసుపత్రే కారణం. దరిమిలాను ఫ్రాయిడ్‌ని చదివి అర్థం చేసుకోవడానికి అనుకూలమైన వాతావరణం అతఃపూర్వమే నా మనస్సులో కలిగించగలిగిందని పిచ్చాసుపత్రి అంటే నాకు కృతజ్ఞత.

విశాఖ శృశానం పేరు “తుమ్మెదలమెట్ట” (అక్కడు ఒక్కో స్థలానికొక్కో పురాణం ఉంది.) విశాఖ వాస్తవ్యులందరూ “తుమ్మెదలమెట్ట” కాపేరు ఎలా వచ్చిందో ఎరుగుదురు. అక్కడికి నేను మొదటిసారి మా తాతయ్య (మాతామహుడు) గారితో వెళ్ళాను అతనక్కడే ఉండిపోయాడు. నేను స్నానంచేసి వచ్చేశాను.

అసలు నాకు కనిపించే విశాఖపట్టణం అందరూ చూసేదికాదు. తీర్థపురాళ్ళ కెదురుగుండా సముద్రంలో ఒక విశాఖపట్టణం ఉంది. అశోకుని కాలంలో కళింగరాజు దాన్ని కట్టించాడు. అప్పుడప్పుడు నా స్వప్నాలలో ఆ విశాఖపట్టణం కనబడుతూ ఉంటుంది.

“విశాఖపట్టణం ఎప్పుడు పుట్టిందో నాకు తెలియదుగాని విశాఖపట్టణంలో 1910వ సంవత్సరంలో నేను జన్మించాను. అప్పటినుంచీ నేనూ విశాఖపట్టణమూ కలిసే పెరుగుతూ వచ్చాము. మొన్న ‘జల-ఉష’ (ఏం వికారపు పేరు!) సముద్ర ప్రవేశం చేసినప్పుడు నేను విశాఖపట్టణంలో లేను గాని ఆరోజు నేను కూడా ఆధ్యాత్మికంగా ఒక సముద్ర ప్రారంభం చేశాను.

“ఇది నిజం! నా కవిత్వానికి సముద్రమే ఆవేశం. సమీపంలో సముద్రంలేని స్థలం నన్ను చంపేస్తుంది. ఢిల్లీలోనూ, లక్నోలోనూ ఎన్నో నెలలు నేను జీవించాను. కాని ఒక్క గీతం కూడా ఊదలేకపోయాను. రోజూ వెళ్లకపోయినా దగ్గరలో మహాసముద్రం ఉండంటే చాలు, ఖర్చు పెట్టకపోయినా బ్యాంకులో పదివేల పద్దున్నవాడికెంత ధైర్యం!

“నా విశాఖ సంస్కృతుల ప్రధానరసం బీభత్సమే అని ఒప్పుకుంటాను. కాని అభౌమమైన మహదానందం అనుభవించిన క్షణాలు కూడా అనేకం ఉన్నాయి. రాళ్లతోటలో కొన్ని చలికాలపు ప్రాతఃకాలాలు కనుమించిన గులాబి మొక్కల మధ్య గడిచిపోయాయి. యారాడకొండమీద ఒంటరిగా నిలబడి ఒక్కొక్కరోజు ఒక్కొక్కరకపు విశాఖపట్టణాన్ని చూశాను.

“ ఎప్పటికైనా నేనొక పదిహేనాశ్వాసాల మహాకావ్య రాస్తాను. దానిపేరు విశాఖపట్టణం.

ఇద్దరే గురువులు....

గురువును తండ్రి లాంటి వాడంటారు. అలాగే మంచి తండ్రి మంచి గురువు కూడా అవుతాడు. శ్రీశ్రీ నవీన మార్గం వేసిన మహాకవి అయినప్పటికీ పురాణ ఘక్తిలో తన గురువులను తలుచుకుని వారి గుణ విశేషాలను ఎంతో గౌరవంగా రాస్తాడు:

నిజానికి నా జీవితంలో ఇద్దరే గురువులున్నారు. ఒకరు మా నాన్నగారు. ఇంకొకరు అబ్బూరి రామకృష్ణారావుగారు. ఇద్దరూ గొప్ప అధ్యాపకులూ ఉపాధ్యాయులే అయినా వారి దగ్గర నేను నేర్చిన చదువు కళాశాలల్లోనూ, క్లాసు రూముల్లోనూ కాదు. మానాన్న గారి దగ్గర చిన్నప్పుడు పాఠశాలలో లెక్కలైనా నేర్చుకున్నాను గాని అబ్బూరివారి అధ్యాపకత్వంలో ఏ కాలేజీలోనూ పాఠాలు నేర్చుకోలేదు. నా కాలేజీ విద్య పూర్తి అయిన తర్వాతనే అబ్బూరి కక్ష్యలో నేను ప్రవేశించాను. అప్పుడాయన అధ్యాపకుడు కాదు. ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ గ్రంథాలయాధికారి. ఆయన చదివించిన గ్రంథాల వల్లనే కాక వారి సహచర్యం వల్ల కూడా క్షితిజరేఖలు విశాలంగా విస్తరించాయి.

శ్రీ రంగం వెంకట రమణయ్య (విశాఖపట్టణం వాళ్లకి రమణయ్య మాస్టారు గారు) నాకు తండ్రి మాత్రమే కాక తల్లికూడాను. తండ్రిగా నా చదువునుగాని, తల్లిగా నా ప్రవర్తననుగాని ఆయనెప్పుడూ కంట్రోల్ చెయ్యలేదు. నేను సాధారణంగా ఇంట్లో ఎప్పుడూ చదివే వాణ్ణికాను. స్కూలు ఎప్పుడూ ఎగవేసేవాణ్ణి కాను. స్కూల్లో చెప్పేది నా మనస్సుకి హత్తుకుపోయేది. ఇంటికివచ్చి ఆ పాఠాలను మళ్లీ నెమరు వేసుకోవలసిన అవసరం లేకపోయేది.

నా జీవితం పొడుగునా ఒక్కసారి కూడా మా నాన్న నా మీద చెయ్యి చేసుకోలేదన్న మాట యధార్థం. పైగా, ఒకసారి మా తాతయ్య (రమణయ్య మాస్టరు గారి మామగారు) నన్ను గొడుగుతో

కొట్టినప్పుడు మా నాన్న ఉగ్రుడైపోయి మామగారికి నాలుగుతిట్లూ రెండు దెబ్బలు చదివించేడు. అంతకు ముందుగాని ఆ తర్వాత గాని మా నాన్నకంత కోపం వచ్చిన సందర్భమేదీ నాకు జ్ఞాపకం లేదు.

చాలా శాంతమూర్తి మా నాన్న. అయినా హెడ్మాస్టరుగా ఆయనంటే అందరికీ హడలు. అవి గాంధీ గారి సహాయ నిరాకరణం రోజులు. నా వయస్సు పదకొండో, పన్నెండో. గాంధీ గారిని అరెస్టు చేసినందుకు నిరసనగా మా క్లాసు కుర్రాళ్లం సమ్మె చేశాం. సమ్మెకు నాయకత్వం వహించింది నేనే. క్లాసంతా గైరహాజరై పోయింది. మర్నాడు హెడ్మాస్టరు గారు కుర్రవాళ్లందరికీ ఒక్కో బెత్తపు దెబ్బ వేశారు. ఎంత సేపటికీ నన్ను పిలవనందుకు, మా నాన్నే కదా, బహుశా నాకు శిక్ష పడదనుకున్నాను. కాని ఆఖరుకి నన్ను పిలిచాడు. ఎడం చెయ్యి చాచాను. ఒక దెబ్బవేసి “సమ్మె చేయించింది నువ్వేనా” అని మానాన్న అడిగేడు. ఔనన్నాను. “అయితే రెండో చెయ్యి పట్టు” అన్నాడు. పట్టేను. చుర్రుమని రెండోదెబ్బ పడింది. రెండు అరచేతులు కందిపోయాయి.

ఆ సాయంత్రం చీకటిపడుతూ ఉంటే మా ఇంట్లో మా నాన్న ఏడుస్తూ నన్ను దగ్గరికి రమ్మన్నాడు. రెండు చేతులూ చాపాడు. మామూలుగానే ఉన్నాయి. కుడిచేతిలో ఒక జార్జి రూపాయి నాణెం పెట్టాడు. మాట్లాడకుండా తీసుకున్నాను. మాట్లాడకుండా మా నాన్న కళ్ళు తుడుచుకుంటూ చిరునవ్వు నవ్వేడు. అసలు నా కళా జీవితం కవిగా ప్రారంభం కాలేదు. అక్షరాభ్యాసం కాకముందు (నా అయిదో ఏట అక్షరాభ్యాసం అయింది) నేనో గొప్ప చిత్రకారుణ్ణి. మా ఇంటి నిండా రంగు రంగుల సుద్ద కణికలుండేవి. అవికాక మనీ బొగ్గులు కూడా వాడేవాణ్ణి. తెల్లటి గోడల నిండా ఏవేవో బొమ్మలూ, సింహం బొమ్మలూ! ఎందువల్లనో పిల్లి బొమ్మ

పులి బొమ్మా వెయ్యాలనిపించేది గాదు. బహుశా అవి దుర్మార్గపు జంతువులనీ, సింహం మృగరాజునీ, నాకో దురభిప్రాయం ఉండేది. సింహం సోమరిపోతనీ, పెద్ద పులే ఉదారమైనదనీ తెలుసుకోడానికి నాకు అరవైయేళ్లు పట్టింది.

గోడ లెండుకు పాడుచేస్తున్నావని మా నాన్న కోప్పడనేలేదు. ఆ అలవాటు నా అంతట నేనే మానుకునేటట్లు చేశాడు. మేడమీద గదిలో ఒక గోడ భాగాన్ని నల్లబల్లగా మార్చించాడు. ఒక స్పాంజి డస్టరు కొని పెట్టేడు. తర్వాత నేను వాటర్ కలర్స్ కావాలని అడిగేను. నిమిషాల మీద కలర్ బాక్సు, కుంచెలూ వచ్చేశాయి. ఆయిల్ పెయింటింగ్ అనేదాకటి ఉందని అప్పట్లో నాకు తెలియదు. తెలుసుకొనే లోగా నాలో చిత్రకారుడు అంతరించాడు. అక్షరాలతో నా పరిచయం పరిపక్వమవుతున్న కొద్దీ కవిత్వం నాలో మేలుకొంది. దీనికి దోహదం చేసింది మా నాన్నగారే. ‘అది మధ్యాహ్నానేషు...’ ఇత్యాదిఫార్ములా ఉపదేశించింది, సులక్షణసారం కొనిపెట్టింది ఆయనే. సంస్కృతం నేర్చుకుంటే మరి మంచిదని తెలుగు పండితుడు కేతవరపు వెంకటశాస్త్రి గారింటికి రోజూ వెళ్ళమన్నారు. కొన్నాళ్లు వెళ్లడమైతే జరిగింది. శాస్త్రిగారు నాచేత శబ్దమంజరి కంఠ పాఠం చేయించాలనుకున్నారు. నా సంస్కృతం చదువు అకారాంత పుంలింగంతోనే ఆగిపోయింది.

చిన్నప్పుడు నాచేత మా నాన్న సులక్షణసారం చదివిస్తే, నాలో ప్రాపంచిక చైతన్యం వికసిస్తున్న వయస్సులో నా ఆలోచనల్ని కమ్యూనిజం వైపు మళ్లించింది అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగారు.

“లెనిన్ ఏమన్నాడో తెలుసా? అక్టోబరు విప్లవం విజయవంతమైన తర్వాత తనకు కనీసం ఇరవైయేళ్లు మరో ప్రపంచ యుద్ధం లేని వ్యవధి కావాలన్నాడు. అంటే ఆ వ్యవధిలో ఒక కొత్తతరం రూపొందుతుంది. యువతరం. అదే కమ్యూనిజాన్ని కాపాడే కవచం!” అన్నారు రామకృష్ణరావుగారు.

అలాగే 1917 తర్వాత 22 ఏళ్లకి గానీ (1939) రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం ప్రారంభం కాలేదు. లెనిన్ కోరిన దానికంటే ఎక్కువ వ్యవధి లభించింది. ‘ఫలితం అందరికీ తెలిసిందే!

“ఇవాళ పేపర్లో వొరోషిలోవ్ స్టేట్మెంట్ చదివేవా!” ఇది ‘37లోనో, 38లోనో అనుకుంటాను. ఫిల్డ్మార్షల్ వొరోషిలోవ్ సోవియట్ సర్వసైన్యాధ్యక్షుడు. “ప్రపంచంలోని అన్ని దేశాల సైన్యాలు ఒక్కసారి దండెత్తి వచ్చినా తిప్పికొట్టగల శక్తిమాకుంది” ఆ రోజుల్లో సోవియట్ యూనియన్ మాత్రమే సామ్యవాదదేశం.

“ప్రపంచాన్ని కుదిపివేసిన పదిరోజులు” అనే పుస్తకాన్ని, క్రోపోట్కిన్ రచనల్ని నాచేత చదివించింది అబ్బూరి వారే. వారి సాహచర్యం వల్లనే చాలాకాలం నేను రాయిస్తుగా చెలామణి అయ్యాను. కాని విచిత్రం ఏమిటంటే ఎమ్.ఎన్.రాయ్ గ్రంథాలేవీ చదవమని అబ్బూరివారు నాకివ్వనూ లేదు, నేను స్వయంగా కొని గాని, సంపాదించి

గాని చదవనూ లేదు. లెనిన్తో భుజం భుజం రాసుకొని తిరిగి వ్యక్తిగా మానవేంద్ర నాధరాయ్ నాకెప్పుడూ మాననీయుడే!

నా చిన్నతనంలో మా నాన్నకి రెండు గొప్ప సరదాలుండేవి. ఒకటి ఫుట్బాల్. రెండు నాటకాలు, ఆయనెప్పుడూ నాటకాల్లో వేషం కట్టనూ లేదు. ఫుట్బాల్ ముట్టనూ లేదు. మార్సింగ్ స్టార్ అనే ఫుట్బాల్ క్లబ్బుకి ఆయన మహారాజు పోషకుడు. ఆ క్లబ్బుమీద చాలా డబ్బు ఖర్చుపెట్టినవాడు. నేను శనివారాదివారాలు వచ్చాయంటే మధ్యాహ్నపు మండుటెండలోనైనా సరే ఉప్పుబేటి పర్రలో ఫుట్బాల్ ఆడడానికి పరుగుతీసే వాణ్ణి. నేనో పెద్ద అటగాణ్ణి కానుకాని, గోల్కీపర్ మొదలు సెంటర్ ఫార్వర్డ్ దాకా అన్ని పొజిషన్లలోనూ ఆడినవాణ్ణి. కుడి, ఎడమ రెండు కాళ్లతోనూ బంతిని తన్నగలగడం నా ప్రత్యేకత.

“జగన్మిత్ర సమాజం” అనే నాటక కంపెనీలో చాలా చాలా వేషాలు వెయ్యడానికి మా నాన్న అనుమతించాడు. “బాలర సావిత్రి” లో సత్యవంతుడి వేషం వెయ్యాలని నాకుండేది. నాబాల్యం గతించి పయిందేగాని ఆ కోరిక తీరనే లేదు. “సావిత్రి సత్యవంతులు” అనే నాటకం ఒకటి రాశానుగాని చాలా పుస్తకాల్లాగే అదీ కాలగర్భంలో కలిసిపోయింది. అందులో, మారుమూల ఛందస్సులతో రాసిన పద్యాలు పాతిక ముప్పయికి పైగా ఉండేవని మాత్రం నాకు జ్ఞాపకం.

‘కుశలవ’లో కుశుడుగా నేను సీత పాత్రధారిని ‘అమ్మా! అని పిలిచినప్పుడు నాటకం చూస్తున్న బంధువురాలొకావిడ కంటతడి పెట్టింది. నా నోటంట ఆప్యాయంగా అమ్మా అన్నమాట విన్నందుకు. నేను మాత్రం కంఠస్థం చేసిన పోర్షన్సు కరెక్టుగా అప్పగించినందుకు సంతోషించానే తప్ప, నాకో అమ్మ ఉండేదనీ, ఆవిడ చనిపోయిందనీ అప్పుడా స్టేజీమీద అనుకోనేలేదు.

“ఆ రోజుల్లోనే కాక ఇప్పటికీ రంగస్థల నటన అంటే పాటలూ, పద్యాలూ ఝుమ్మాయింది “పాడడం” అనే ఒక అభిప్రాయం ఉంది. నేను శంకరాభరణి, తోడి, జంఝూటిలాంటి రాగాల్లో పద్యాలు పాడేవాణ్ణి ఒకమారు నాకు వచ్చిన రాగాల జాబితా తయారుచేశాను. లిస్టు 40 దాకా తేలింది.

“సాహిత్యంలో సెట్టి మేస్తరుగారు నాకెప్పుడూ ఒక హిమాలయ శిఖరం లాగ కనిపించే వారు. మనుచరిత్ర కంటే వసుచరిత్ర గొప్పదని ఆయనే నాకు చెప్పారనుకుంటాను.

సెట్టిమేస్తరు గారు భీష్మ కావ్యంలో ఒకచోట ‘అంతః పురస్సంచరతే’ అని రాశారు. ఈ ప్రయోగం తప్పన్నాను నేను. వెంటనే ఆయన అందుకొప్పుకొని “అంతఃపురాసంచరతే” అని మార్చడమేకాక ఆంధ్రపత్రికకు పంపిన ఏదో ఉత్తరంలో “ఈ తప్పును నాకు చూపించింది చిరంజీవి శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు” అని రాశారు.

“ అందరికీ గాడ్ ఫాదర్లుంటారు. నాకు ఫాదర్ గాడ్ మానాన్న. ఆయనే మా అమ్మ, నా దేవుడూ, పురోహితుడూ, నా జీవితానికి గురువూ, నా జీవిత సామ్రాజ్యానికి సార్వభౌముడూను. ఆయన నన్ను బాబా అని పిలచేవాడు. నేను ఆయన్ని బాబా అని పిలచేవాణ్ణి.

“నా పద్దేమినిమిదో యేటి దాకా నాకు సిగరేట్లు కాల్చడం కూడా తెలియదు. ఇంటర్మీడియేటు పరీక్ష ప్యాసయినందుకు బహుమతిగా నా చేత మా నాన్నే సిగరెట్ కాల్పించాడు. సిజర్స్ సిగరెట్లు అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఎన్నిరకాల సిగరెట్లు కాల్చినా సిజర్స్ అంటేనే నాకిష్టం.

“అందరూ తల్లిచాటు బిడ్డలయితే నేను తండ్రిచాటు బిడ్డగా పెరిగాను. నాకో సొంత అక్కగాని, అన్నగాని, తమ్ముడుకాని, చెల్లెలుకాని లేకపోయినందువల్ల నాలో ఏదో ఒక ఏకాంతం ఆపహించేది. అదోజబ్బుగా పరిణమించకుండా నన్ను కాపాడిన వాడు మానాన్నే. ఆయన దగ్గరుంటే ప్రపంచం అంతటినీ కౌగిలించుకుంటున్న భావన నాకు కలిగేది.

“నేను బి.వి. పూర్తిచేసి నిరుద్యోగిగా తిరుగుతున్నప్పుడు అప్పటికే దారిద్ర్యం అనే అంధకారం మా జీవితాలలో నిండిపోయి నిబిడికృతమయినప్పుడు మా నాన్న చాలాసార్లు సముద్రంలో పడి చచ్చిపోవాలననుకున్నాడట. అయితే తాను లేకపోతే నేనేమయిపోతానో అన్న బెంగకొద్దీ తీరదాకా వెళ్ళి కూడా ఆత్మహత్యా ప్రయత్నాలు విరమించుకునేవాడట! ఈ మాట నాతో మా నాన్నే అనేవాడు. అందుకే అప్పుడప్పుడు నాక్కూడా చచ్చిపోవాలని బుద్ధివుట్టినా, చచ్చి సాధించేదేముంది కనుక? బతికుండే దీని అంతు తేల్చుకోవాలనే పట్టుదల ఒకటి నాలో పరిపక్వమవుతూ వచ్చింది.

భావ కవిత్వానికి కడసారిగా గుడ్ బై కొట్టి “మహాప్రస్థానం” గీతాలు రాస్తున్న రోజులవి. ఒకనాడు అబ్బూరి రామకృష్ణారావుగారు లండన్ నుంచి వచ్చిన **Progressive writers Manifesto** చదవమని నాకిచ్చారు. అర రావు కంటే ఎక్కువ సైజులేని ఆ పత్రం నామీద చెరగని ముద్రవేసింది. దాని ప్రభావంతోనే “ప్రతిజ్ఞ” అనే గీతం రాశాను. “పొలాలనన్నీ, హలాలదున్నీ” ఇత్యాదిగేయం. మేనిఫెస్టో సారాంశం అంతాదించేశానని మెచ్చుకున్నారు అబ్బూరివారు. “ఘర్మజలానికి, ధర్మజలానికి, ఘర్మజలానికి” అన్న చోట ఒక్కక్షణం ఆగేరు. ఘర్మజలం వక్కని ఈ ధర్మజలం ఏమిటన్నట్లు అదేదో పాదపూరాణం కోసం వేసిన అర్థంలేని మాట అనుకున్నారో యేమో! కాని మరుక్షణమే తేరుకుని “ఔను. ‘ధర్మదకం’ అనే ప్రయోగం మన సంప్రదాయంలోనిదే” అన్నారు. ఒక గీతాన్ని అంతగా స్తనశల్య పరీక్ష చేస్తారాయన. (అయితే శ్రీశ్రీ చదివిన పత్రం అది కాదు, మరొకటి అని ఆరుద్ర పరిశోధన)

శ్రీశ్రీ శతజయంతి ప్రారంభ ప్రత్యేక సంచిక

పుస్తక ప్రేమ

ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ లైబ్రరీలో చదవవలసిన పుస్తకాలన్నీ చదివేశాననుకున్న నేను హిందూ రీడింగు రూమ్ లైబ్రరీచేత కొందరు నోబెల్ బహుమతి గ్రహీత పుస్తకాలు కొనిపించాను. అప్పుడు రీడింగ్ రూమ్ కార్యనిర్వాహక వర్గానికి ద్వారం జగన్నాథరావు అధ్యక్షుడు. నేనొక కమిటీ మెంబర్ని. రెండుమూడు వందల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టించి ఇరవై ముప్పయ్ పుస్తకాలు మాత్రమే కొనిపించినందుకు ద్వారం నన్ను తెగ చివాట్లు పెట్టాడు. ఛార్లెస్ గార్వెస్, ఎడ్గార్ వాలెస్ లాంటి వాళ్లయితే మన లైబ్రరీకి కనీసం రెండు వందల పుస్తకాలయినా వచ్చేవని వాపోయాడు. “వచ్చే సంవత్సరం బడ్జెట్ లో నీ యిష్టం వచ్చిన పుస్తకాలు కొనిపించు, నేనేమీ అడ్డుతగల”నన్నాను. అలాగే అడ్డుతగలేదు. లైబ్రరీ పుస్తకాల సంఖ్యబలం బాగా పెరిగింది. గుణం విషయంలో నాకు జగన్నాథరావుకీ ఎప్పుడూ అభిప్రాయభేదమే. అయినా షెర్లొక్ హోమ్స్ కథలూ, నవలలూ అన్నా పి.జి. వోట్ హవుస్ హాస్పిటల్ నన్నా మా ఇద్దరికీ ఇష్టమే.

“Anatole France, Sinclair Lewis నీ (నేను కొనిపించిన గ్రంథాలు) ఆపురాపురుషుని నేను చదువుతూ ఉంటే ఇన్నీసి వందల పేజీల పుస్తకాలు చదవడానికి ఎంత ఓపిక ఉంది నీకు, అని జగన్నాథరావు నన్ను గేలిచేసేవాడు. కాని సింక్లెర్ లూయిస్ నవలలు చదువుతూ ఉంటే, అవి ఇంగ్లీషుభాషలోనే ఉన్నా ఏదో ఫారిన్ లాంగ్వేజి చదువుతున్నట్లుండేది నాకు. అది అమెరికన్ ఇంగ్లీషు. అందుకే కాబోలు బెర్నార్డ్ షా అమెరికన్లకీ బ్రిటిష్ వాళ్లకీ ఒక్కభాషలో తప్ప మిగిలిన అన్నింటిలోనూ సారూప్యం ఉండని చమత్కరించాడు!

“హిందూ రీడింగ్ రూమ్ లైబ్రరీలో ఇంగ్లీషు పుస్తకాలేమిటని నన్నీసడించిన వాళ్లు కూడా లేకపోలేదు. వాళ్లు కేరమ్ము కోసం సభ్యులైనవాళ్లేగాని పుస్తకాల కోసం కాదు. నాకు కేరమ్ముమీదా, పుస్తకాలమీదా సమానమైన అధికారమే ఉండేది. కేరమ్ము, సింగ్ పాంగ్ లాంటి ఇన్ డోర్ గేమ్ముగాని, ఫుట్ బాల్, టెన్నిస్, క్రికెట్ లాంటి ఔట్ డోర్ గేమ్ముగాని విదేశాల నుంచి దిగుమతి క్రీడలే అని నా విమర్శకులకు జ్ఞాపకం చెయ్యడమనేది అనవసరమైనశ్రమ అని నాకు తెలుసు. మిత్రుడు నార్ల మూర్ మార్కెట్టులో తరుచు, రకరకాల సెకండ్ హ్యాండ్ పుస్తకాలు కొంటూ ఉండేవాడు. ఇది అతనికో వ్యసనం అని చెప్పినా తప్పులేదేమో! పుస్తకమా, భోజనమా? అన్న సమస్య వచ్చినప్పుడు పుస్తకాన్నే కొనేసేవాడు, తినేసేవాడు!

శ్రీశ్రీ

శ్రీశ్రీపై విశ్వనాథ

“ఆనందం అర్థవమైతే / అనురాగం అంబరమైతే-
అనురాగపుటంచులు చూస్తాం, / ఆనందపు లోతులు తీస్తాం”

గిరి: అహో, ఏమి గీతం. ఎంత సొగసుగా ఉంది. కవిత్వాన్ని వడబోసినట్లుండే. ఎవరయ్యా ఈ పాట రాసినది?

హరి: ఈ పాట వ్రాసినతని పేరు శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు

గిరి: ఈ క్రొత్తకవుల్లో ఇంతటి మహాకవులుంటారా?

హరి: అట్టే మాటాడితే ఈ క్రొత్తకవుల్లో ఒక్కడే మహాకవి. అతని పేరు శ్రీశ్రీ.

గిరి: అయితే శ్రీశ్రీ వంటి నవ్యకవిలో కూడా అలంకారాలుంటాయంటావా?

హరి: అయ్యో! ఉన్నదీ అతని కవిత్వంలో. శబ్దాలంకారాలని ఉంటవి. ఒక దానిపేరు వృత్త్యనుప్రాసము. ఈ వృత్త్యనుప్రాసము యొక్క ప్రాబల్యమే శ్రీశ్రీ కవిత్వంలోని మొదటి సొగసు. అంత్యప్రాస కూడా ఒక శబ్దాలంకారం. అది లేకపోతే వీళ్ల నడక లేదుగా. శ్రీశ్రీ చంద్రవంకను చూచి కాళ్ళు తెగిన ఒంటరి ఒంటెలాగ ఉండన్నాడు. ఇది ఉపమాలంకారం. ఎట్లాంటిది? ‘మృచ్చకటికం’లో నీటిలో మునిగి ఏనుగు ఎత్తిన రెండు దంతముల వలె చంద్రవంక ఉన్నదన్నాడే అంత గొప్ప ఉపమానం.

గిరి: అయితే శ్రీశ్రీ మహారథి, అతిరథుడు అన్నమాట. అతనిననుసరించిన వాళ్ళెవరైనా ఉన్నారా?

హరి: అందరూ అతనిననుసరించిన వాళ్ళే.

గిరి: ఇంతకూ ఈ యుగపురుషుడెవరంటావు?

హరి: ఎవరేమిటోయి పిచ్చివాడా. ఈ గీతం ఎవడు వ్రాశాడో వాడు.

గిరి: ఎవడు వ్రాశాడు? / హరి: నేను చెప్పను. గీతం విను: “మరో ప్రపంచం, మరో ప్రపంచం, మరో ప్రపంచం పిలిచింది! పదండి ముందుకు, పదండి త్రోసుకు! పోదాం పోదాం పైపైకి!” (హేతువాద యుగం ‘-విశ్వనాథ సత్యనారాయణ: ‘భారతి’, జూన్, 1962)

విశ్వనాథపై శ్రీశ్రీ

మాటలాడే వెన్నుముక
పాటపాడే సుషున్ను
నిన్నటి నన్నయభట్టు
ఈనాటి కవినప్రాట్టు
గోదావరి పలుకరింత
కృష్ణానది పులకరింత
కొండవీటి పొగమబ్బు
తెలుగువాళ్ళ గోల్లు నిబ్బు
అకారాది క్షకారాంతం
అసేతు మిహికావంతం
అతగాడు తెలుగువాడి ఆస్తి
అనవరతం తెలుగునాటి ప్రకాశ్తి
ఛందస్సులేని ఈ ద్విపద
సత్యానికి నా ఉపద.

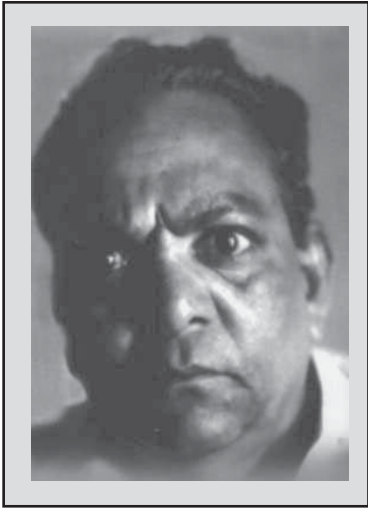

ఎగరేసిన ఎర్రని జండా!

..... పులి చంపిన లేడి నెత్తురూ ఎగరేసిన ఎర్రని జండా అంటూ కదం తొక్కే శ్రీశ్రీ నవకవిత వినని తెలుగు సాహిత్యాభిమానులు చాలా తక్కువగా వుంటారు. కవిత్వంలోనే కాదు, జీవితంలోనూ ఎర్ర జండాను వీడని వాడు శ్రీశ్రీ. మహాప్రస్థానానికి యోగ్యతా పత్రం ఇచ్చిన చలం అరుణాచలం చేరాడు గాని ఆయన మాత్రం ఆఖరి వరకూ అరుణారుణంగానే వుండిపోయాడు. అందులోనూ అనేక దశలు. బహుశా వాటన్నిటిలోకి కీలకమైంది 1955 ఆంధ్ర రాష్ట్ర మధ్యంతర ఎన్నికల ఘట్టం. ప్రపంచాన్నే ఆకర్షించిన ఆ ఎన్నికల కురుక్షేత్రంలో శ్రీశ్రీ పూర్తిగా కమ్యూనిస్టులతో నిలబడ్డాడు. వారి తరపున ప్రచారం చేశాడు. పాలక పక్షాలు ఆ ఎన్నికల్లో కమ్యూనిస్టులపై భయానకమైన విష ప్రచారం చేశాయి. ఎవరో కొందరు తప్ప అదివరకటి ప్రగతిశీల ముద్రాంకితులు కూడా చాలా మంది కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక దాడిలో భాగస్వాములైనారు. ఆయన అందుకు లోబడలేదు గనక వ్యక్తిగతంగానూ దాడి చేశారు. ఈ పరిణామాలన్నిటినీ ఆయన స్వయంగా ఇలా రాసుకున్నారు:

మొదటిసారి విదేశీయాత్ర ముగించుకొని స్వర్ణారపీగరీయసి అయిన జన్మభూమి మీద కాలుపెట్టేసే లేదో ఆంధ్రదేశం అన్న దిక్కుల నుంచి నా మీద దండయాత్ర సాగింది. అవి 1955వ సంవత్సరపు ఎలక్షన్ రోజులు. నేను కమ్యూనిస్టు పార్టీ తరపున ప్రచారానికి బయలుదేరాను. ప్రజాస్వామ్యం పేరుతో ధనస్వామ్యానికి ఊడిగం చేసే పెట్టుబడిదారీ పత్రికలన్నీ తమ విద్వేషాన్ని నా మీద కేంద్రీకరించాయి. ఒక్క 'విశాలాంధ్ర' పత్రిక మాత్రమే నన్ను తొలి నుంచీ సమర్థిస్తూ వచ్చింది. ఈ కాగితాల యుద్ధంలో, కురుక్షేత్రాన అభిమన్యుడిలాగా పోరాడిన నార్ల చిరంజీవిని' నేను మరిచిపోలేను. హేతువాదానికి, మాధవీశ్వాసానికి జరిగిన సంకుల సమరంగా పరిగణిస్తాను. ఆనాటి ఎన్నికల సందర్భాన్ని! "నేను కుక్క చావు చస్తా" నని ఒక అమ్మాయి రాసిన ఉత్తరం కూడా ఈ సందర్భంలో ప్రచురణ గౌరవం పొందింది. తర్వాత ఆమెనెవరో అడిగారట, అలా ఎందుకు రాశావని! శ్రీశ్రీని తిడితే పత్రికలో తన పేరు పడుతుందని అంతేగాని నేనెవరో ఆమెకు ముక్కా మొగమూ తెలియదట.

“శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారు స్టాలిన్ స్థాపించిపోయిన సోవియట్ సామ్రాజ్య రక్షణభారం (దీన్నే ఏకాన్వయ దోషం అంటారు వ్యాకరణజ్ఞులు) ఇటీవలనే వెడల్పుయిన వారి భుజస్థంధాలపై పడిందని భావిస్తున్నారు... ఇటీవల శాంతి పావురాలను ఎగురవేసుకుంటూ మాస్కో వెళ్ళారు. మాస్కోనదిలో మునిగి (అబద్ధం!) సోవియట్ నాయకుల సమాధుల వద్ద అనుష్ఠానాలు తీర్చుకుని (పచ్చి అబద్ధం!) మాస్కో విశ్వవిద్యాలయం చూచి మూర్చిల్లి (మరీ పచ్చి అబద్ధం) వారికి తెలియకుండానే ఆ భూతల స్వర్గంలో నుంచి ఈ 'యమలోకం'లో పడ్డారు. (ఇది మాత్రం నిజం!) కళ్ళు తెరిచే సరికి ఆ మరో ప్రపంచం కనిపించలేదు. ఆ గంటల విస్పించలేదు. అంతా అయోమయంగా ఉంది పాపం!..”(ఇదంతా విషం).“

దీనిపై ఆ పత్రికకు శ్రీశ్రీ ఉత్తరం రాశారు. అయిష్టంగానే ప్రచురించింది.

ఆంధ్రపత్రిక సంపాదకుని దివ్యసముఖానికి-
“అయ్యా, దయచేసి ఇందులో జతపరచిన ఫోటోను మీ పత్రికలో ప్రకటించ గోరుతాను. ఇది మాస్కో విశ్వవిద్యాలయం ఫోటో. ఈ భవన నిర్మాణం కిందటేదే పూర్తి అయింది. 1775లో తయారయిన విద్యాలయం గురించి కాదు నేను చెప్పింది.

“రెండు మహా యుద్ధాలలో లక్షలకొలది ప్రజలనీ, కోట్ల కొలది ఆస్తినీ నష్టపోయినప్పటికీ బ్రహ్మాండమైన పునర్నిర్మాణం సాగిస్తున్న రష్యాలాంటి దేశాన్ని, విశాఖపట్టణంలో బాంబులు పడితే, ఢిల్లీ దాకా పరిగెత్తిన ప్రజలున్న భారతదేశం విమర్శించ బూనుకోవడం పరిహాసాస్పదమే అవుతుంది. నలభై సంవత్సరాలుగా సోవియట్ వ్యతిరేక సాహిత్యం చదివి చదివి, ఈనాడు ప్రజాస్వామ్యమనీ వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యమనీ పెద్ద కబుర్లు చెప్పేవాళ్ళతో వాగ్వాదానికి దిగడానికి నాకు సాహకాశమూ లేదు. సంతోషమూ లేదు. అనారోగ్యం (మానసికమూ, శరీరకమూ) అది నేటి భారతదేశానికి మారుపేరు. నెహ్రూ చిట్టాలు నేటి తీవ్రగుత్తని తగ్గించలేవు.

భారతదేశానికి కంతటికీ ఆంధ్రమాత నాయకత్వం వహించగల అవకాశాన్ని చరిత్ర నేడు మనకు ప్రసాదించింది. ఋజువు చెయ్యబడ్డ విధవతనం ఎదురుగుండా కనపడుతున్నా ఇంకా దాన్ని సమర్థించడం కోసం ఉన్న కాస్త తెలివితేటల్ని దుర్వినియోగం చెయ్యకపోతే, మళయాళీలకన్న, బెంగాలీలకన్న, పంజాబీలకన్న మనం ముందుగా యధార్థమైన స్వాతంత్ర్యాన్ని సాధించుకోగలం. ఎర్రకోట మీద కాంగ్రెసు జెండా ఎగురుతున్నంత మాత్రంచేత, ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయానికి రీడర్లు డైజస్టు రవాణా అవుతున్నంత మాత్రంచేత తెలుగు డొక్కలు నిండిపోయాయని గాని, తెలుగు పుణ్యం పండిపోయిందని గాని భ్రమపడేవాళ్ళుంటే వాళ్ళని చూసి జాలివదాలి. గంగాభాగీరథి సమాసురాలైన కాంగ్రెసుకి ఎంత పెందరాశే ఉద్వాసనచెబితే అంత శీఘ్రంలో మనం బాగుపడతాం!

నా చిన్నతనంలో నేను అబద్ధాలు చెబితే కళ్ళుపోతాయని నమ్మేవాడిని. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నాను. కళ్ళులేని కబోది పత్రికలు కావలసినన్ని అబద్ధాలు సరఫరా చేస్తున్నాయి. అజ్ఞానానికి అహంకారంకూడా తోడైతే అగ్నికి గాలి సహాయపడినట్లు.

ఈ ఉత్తరం మీరు ఎడిట్ చెయ్యకుండా ప్రకటించి వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యమీద నిజంగా మీకు నమ్మకముందని రుజువు చేసుకోండి.”

మద్రాసు,
4. 1. 55

మరో లేఖ

“ఆర్యా, అలృపంగా అయినా నా ఉత్తరాన్ని ప్రకటించినందుకు మిమ్ము అభినందిస్తున్నాను.

నా ఉత్తరంలో ‘నెహ్రూ చిట్కాలు’ అన్న ఒక్కచోట తప్ప మరెక్కడైనా వ్యక్తిగతంగా నేను వెళ్ళింది లేదు. నెహ్రూ విదేశాంగ నీతిని శ్లాఘిస్తూనే స్వదేశంలో ఆయన అవలంబిస్తున్న పద్ధతులను విమర్శించే ఉద్దేశంతో అలారాశాను. పాశ్చాత్యదేశాలలో నేను తిరిగిన ప్రతిచోట నెహ్రూ పేరెత్తిన చాలు చెలరేగే కరతాళ ధ్వనులు ఇంకా నా చెవుల్లో గింగురుమంటూనే ఉన్నాయి. మాస్కో గంటలు మాత్రమే నేను వినలేదు. నెహ్రూ పండితుడికి నిజంగా బలం చేకూర్చాలంటే ఆంధ్రదేశంలో కమ్యూనిస్టు అభ్యర్థులందరినీ గెలిపించాలని నేను దృఢంగా విశ్వసిస్తున్నాను. దీనికి నవ్వుకుంటారని నాకు తెలుసుగాని ఎన్నికల ఫలితం తెలిసే రోజులు ఎంతో దూరంలో లేవు. ఆంధ్ర ప్రజల రాజకీయ చైతన్యం మీద నాకున్న అకుంతిత విశ్వాసంకొద్దీ ఈ మాటలు రాస్తున్నాను.

ఇంకో చిన్న సంగతి. రష్యా, ఇండియా ప్రజల యుద్ధకాల ప్రవర్తన ఉటంకిస్తూ నేను వ్రాసినదాన్ని సందర్భం నుంచి విడదీసి, అందులో మళ్ళీ భారత ప్రజల నించి తెలుగు వారిని కేటాయించి, ‘చూశారా, ఈ శ్రీశ్రీ తెలుగు వారందరినీ పిరికి పందలుగా చిత్రిస్తున్నాడని అబద్ధాల గద్య రచయిత కొంత హంగామా చేశాడు. అతగాడి అబద్ధాల్ని అజ్ఞానాన్ని ఎత్తిచూపడానికే మాస్కో విశ్వవిద్యాలయం ఫోటో నేను పంపిస్త.

మార్క్సిజం, లెనినిజంలను తానే మూర్తిగా తాగి ఒంటబట్టించుకున్నట్టు అరకాలమ్ పొడుగున ఆత్మస్తుతి చేసుకున్న మన

‘ఒక రచయిత ఎంత సెంటిమెంటల్గా, అన్ సైంటిఫిక్గా ‘రష్యా సహాయం లేకుండా భారతీయలు స్వాతంత్ర్యాన్ని

సంపాదించుకున్నారని వ్రాశాడో చూడు. గాంధీమహాత్ముడు రౌండ్ టేబిల్ కాన్ఫరెన్సుకి వెళ్ళినప్పుడు బ్రిటిష్ రాజు కాళ్ళమీదపడి బీదవాళ్ళయిన తన ప్రజలకు స్వాతంత్ర్య భిక్ష పెట్టమని కన్నీరు కార్చినట్లు ఆ రోజుల్లో ఒక బ్రిటిష్ పత్రిక వ్రాసింది. మన మార్క్సిస్టు గారి ధోరణి కూడా ఇలాగే ఏడిసింది. ఒక రష్యా సహాయమేకాదు. ప్రపంచంలోని అన్నిదేశాల అభ్యుదయ కాంక్షలైన అందరి ప్రజలసహాయం ఉండబట్టే మనకి స్వాతంత్ర్యం లభించింది. మన స్వాతంత్ర్య యుద్ధం జలియన్ నాలాబాగులో సాగినంత తీవ్రంగా స్టాలిన్ గ్రాడ్ లోకూడా జరిగింది. అక్కడ హిట్లర్ మూకలు గెలిస్తే ఇక్కడ మనపని ఏమై ఉండేదో?

వ్యక్తిదూషణ లేకుండా విషయ ప్రధానంగా రాస్తే వేసుకుంటామని హామీ ఇచ్చారు కాని ప్రకాశంగారి వంటి నీతిమంతుణ్ణి, చల్లపల్లి వారివంటి దేశభక్తుణ్ణి అనేకచుత్రాధిపతి అయిన ఆచార్య రంగా వంటి అనాసక్తయోగినీ ఎలా భూషించాలో నాకు తోచకుండా ఉంది. దీనికి రచయితల గురుతర బాధ్యతకీ ఏమి సంబంధమని అడగవచ్చు. సమకాలిక రాజకీయ రుంఝూ మారుతాలను సాహిత్య వస్తువుగా తీసుకోవచ్చునని అంగీకరిస్తే ఇటీవల నేను రాస్తున్న కవిత్వాన్ని హర్షించకుండానే అర్థం చేసుకోవచ్చు. ఈ దుమారం లేవగట్టివ నత్యాన్వేషణకి దోహదం ఇస్తున్నారని మిమ్ము మరోసారి అభినందిస్తున్నాను. ఉభయపక్షవాదనలకీ నిష్పక్షపాతంగా స్థానమిస్తారని నిస్సందేహంగా విశ్వసిస్తున్నాను. ఔను ఈ తర్జన భర్జనలు ఓపట్టాన తెమిలేవికావు గాని వదసారం అటో ఇటో తేల్చుకోవలసిందే.

నిజానికి నేను మాస్కో వెళ్ళడానికి కారణం నా సొంత మోక్షం సాధించడానికి కాదు. నా మనస్సులోని కిటికిలన్నీ తెరచుకొని ఒక జిజ్ఞాసువుగా వెళ్ళాను. అక్కడ నా అనుభవాలన్నీ క్రమక్రమంగా రాస్తాను. ఇక్కడమాత్రం ఒకే ఒక్క సంగతి చెబుతాను.

నా అయిదో ఏట తిరుపతి కొండ ఎక్కి వెంకటేశ్వరస్వామి విగ్రహం ఎదుట నిలబడ్డప్పుడు నా మనశ్శాంతిచల్యమంతా ఒక్క క్షణకాలం మాయమయింది. మళ్ళీ అటువంటి అనుభవం మొన్న లెనిన్, స్టాలిన్ ల మాసోలియం చూచినప్పుడు కలిగింది. ఆ తర్వాత కొందరు నన్నడిగినప్పుడు **I felt in my mind an absolute zero** అంటే వాళ్ళు అపార్థం కూడా చేసుకున్నారు. దీన్ని విఫలంగా వివరించాలంటే ఎన్నో **Fundamental Questions** లోకి ఎంతో లోతుగా వెళ్ళాలి.

సోవియట్ యూనియన్ ను చూచి వచ్చిన తర్వాత మానవత్వం మీద నాకుగల విశ్వాసం మరింత ధృఢమయింది. భగవంతుడి దిక్కుగా మానవుడు చేస్తున్న మహాప్రయాణంలో సోవియట్ రష్యా అగ్రసరంగా నడుస్తూండడం నాకు కనిపించింది. ఈ సత్యాన్ని ఎలుగెత్తి చాటడానికే నాలోని రచనాశక్తిని వినియోగిస్తాను. ఇదే రచయితగా ఈనాడు నాకున్న బాధ్యత.”

రాజకీయంగానూ తన కమ్యూనిస్టు అభిమానాన్ని ఆ

రోజుల్లోనూ ఆయన దాచుకోలేదు. మీడియాతో ఘర్షణకూ వెనుకాడలేదు. కేరళలో సంబూద్రిపాద్ ప్రభుత్వం ఏర్పడినప్పుడు

అభినందన సందేశం పంపించారు.

మద్రాసు

5. 4. 1957

సంబూద్రిపాద్ కు అభినందనలు

ప్రియమైన కామ్రేడ్,

చరిత్రాత్మకమైన విజయాన్ని సాధించిన కేరళ ప్రజలకు నా హృదయ పూర్వక అభినందనలు. విద్యా విజ్ఞానాలలో అగ్రగాములుగా వున్న కేరళ ప్రజలు ఈ విజయాన్ని సాధించి తమ చైతన్యాన్ని నిరూపించుకున్నారు. మీ ఉజ్వల నాయకత్వం ఏర్పడుతున్న నూతన మంత్రివర్గం నిరంతరం తిమిరాన్ని పారదోలుతుందనీ, నిజమైన స్వాతంత్ర్యానికి దారితీయగలుగుతుందనీ, ఆశించితున్నాను. వాస్తవానికి భారతదేశం యిప్పటికే గొప్ప రాజ్యంగా పెంపొందినప్పటికీ ప్రపంచంలో కొందరు గుర్తించడం లేదు. అపార్థం చేసుకుంటున్నారు. కేరళలో నూతన ప్రజాస్వామ్యం జయప్రద మవడంతోపాటు ప్రపంచ రాజకీయ రంగంలో భారతదేశం అర్హమైన స్థానాన్ని అలంకరించుతుందని ఆశించుదాం.

మహాత్తర విజయాన్ని సాధించిన ఈ సమయంలో కేరళ ప్రజలు, వారి నాయకులు చూపుతున్న సమత్ర, వినయం మదాపహమైనవి.

నిరంతర ప్రజాసేవలో నిమగ్నమై మీ మంత్రివర్గం విజయాలను సాధించుతుందని ఆంధ్రులం ఆశించుతున్నాం.

సుహృద్భావంతో

శ్రీశ్రీ

ఆంధ్ర పత్రికలో పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య గురించి రాసిన మంచి వ్యక్తిత్వ కథనంలో ఆయనను కౌరవులలో కర్ణుడిగా అభివర్ణించడంపై అభ్యంతరం తెల్పుతూ ఇలా రాశారు:

ఇటీవల ఆంధ్ర సచిత్రవారపత్రికలో సుందరయ్య గారిని గురించి వ్రాత క్రొత్త కాని, గొప్పగాకాని చెప్పిందేమీ లేకపోవడంతో పాటు అవకతవకగా సాగిందని నాకు తోస్తుంది. ముఖ్యంగా సుందరయ్య గారిని కర్ణునితో పోల్చడం రచయితగారి తెలివి చాలమితనాన్ని, రాజకీయావిజ్ఞతను నిదర్శిస్తోంది. అఖిల భారతంలోను, ఆంధ్ర భారతంలోను, మెజారిటీ పక్షంలో ఉన్న కాంగ్రెసేయులే కౌరవేయులు, యావద్భారత రంగం అటుంచి, ఆంధ్రను మాత్రమేచూస్తే, ఆంధ్ర కాంగ్రెసేయుల్లో అయ్యదేవర వారివంటి ద్రోణాచార్యులు, నార్లవారి వంటి విదురులు, సంజీవయ్య గారివంటి దుశ్శాసనులూ ఉన్నారు. (శకుని ఎవరో నాకు తెలుసు గాని చెప్పను.) ఆంధ్రదేశంలో అచిరకాలంలోనే పాండవ విజయం సంభవిస్తుందని గ్రహించడానికి ఎంతో దూరదృష్టి అవసరం లేదు. అందులో శ్రీ సుందరయ్య ధర్మరాజు. ఆ మాట మీ రొప్పుకొనకపోయినా కనీసం ఆయనను సహదేవుడని అన్నా, తగ్గించి చెప్పినట్లుంటుందే గాని సరియైన ఉపమానమే అవుతుంది.

శ్రీశ్రీ శతజయంతి ప్రారంభ ప్రత్యేక సంచిక

అరసం పునరుద్ధరణ

శ్రీశ్రీ ఒకవృటి అభ్యుదయ రచయితల సంఘంలోనూ, విప్లవ రచయితల సంఘంలోనూ కూడా చురుకైన పాత్ర నిర్వహించాడు. అయితే ఆయన విరసంలో వలె అరసంలో వని చేయలేదని ఒక అవప్రథ. విరసంలో రాజనామాలు, సంచలనాలు వగైరా అరసం దశలో లేకపోవడానికి కారణం దానికి రాజకీయ కొలబద్దలు తక్కువ కావడమనే అర్థం వచ్చే విధంగా కూడా వ్యాఖ్యలు కనిపిస్తాయి. అలాగే ఆయన మొదటి నుంచి పెద్ద నిబద్ధుడు కాదన్నట్టు ఆరుద్ర రాస్తారు. దీనిపై తర్జనభర్జనలు అనవసరం కాని అరసంలో ఆయన ఎప్పుడూ నజీవమైన పాత్రనే పోషించారని చెప్పడానికి ఆయన తుమ్ముల వెంకట రామయ్యకు రాసిన ఈ ఉత్తరాలు దాఖలాగా నిలుస్తాయి.....

డియర్ వెంకటరామయ్య గారు,

మీ ఉత్తరం అందింది, అభ్యుదయ రచయితల సంఘం పునరుద్ధరించవలసిన అవశ్యకత ఎంతైనా ఉంది. అయితే నేను మరికొన్నాళ్ల దాకా ప్రయాణాలేవీ చెయ్యగల స్థితిలో లేను కాబట్టి ప్రాథమిక సభకి హాజరు కాజాలనందుకు సభవారికి నా క్షమాపణలు తెలియజేయ్యండి. ఇది విశాలాంధ్ర ప్రాతిపదిక మీద జరగాలని నా ఉద్దేశం. అసలు పేరే విశాలాంధ్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘం అని ఉంటే బాగుంటుదేమో, ఇటీవలి గాలిదుమారంలో తెల్ల గొర్రెలేవో నల్ల గొర్రెలేవో తెలిసిపోయింది కద! మన పత్రికపక్షాలెలాగూ (ప్రభుత్వ సహాయంతో) పెద్దయెత్తున సభ జరుపుతారు. వాటి ఫలితం ముందే జాతకం రాయవచ్చును.) అతి మధురంగాను, అత్యున్నతంగాను తీర్మానాలు జరుపుతారు. రచయితల ఆర్థిక పరిస్థితిని బాగుచెయ్యడానికి పూచిక పుల్లంత పనికూడా జరగదని నికరంగా చెప్పవచ్చును.

ఇక్కడ అనిసెట్టి ఆరుద్రా ఒక పత్రిక వెలువరించబోతున్నారు. వాళ్ళని మళ్ళీ నేను కలుసుకోలేదు. సాయంత్రం ఆరుద్రకి మీ ఉత్తరం అందజేస్తాను.

మళ్ళీ విపులంగా నా అభిప్రాయాలు తెలియజేస్తాను.

యువర్స్ సిన్సియర్లీ

శ్రీ శ్రీ

డియర్ వెంకటరామయ్య గారు,

మీ ఉత్తరం అందింది. వెంటనే జవాబు వ్రాయలేకపోయినందుకు క్షమించండి. మహాసభకు సంబంధించిన ప్రయత్నాలన్నీ చేస్తున్నాము. అధ్యక్షతకు ఇందుమూలంగా నా అంగీకారం తెలియజేస్తున్నాను. 15వ తేదీలోగా, అధ్యక్షోపన్యాసమూ లెనిన్ కావ్యం నుంచి కొన్ని భాగాలూ పంపిస్తాను.

సిన్సియర్లీ యువర్స్,

శ్రీ శ్రీ.

విషపుదాడితో మతిభ్రమణం

1955 మధ్యతర ఎన్నికల ప్రచారంలో అయితే అన్ని వైపుల నుంచి అభివృద్ధి నిరోధకుల దాడితో శ్రీశ్రీ మనస్సు గాయపడింది. మతి భ్రమించింది. కమ్యూనిస్టు పార్టీకి, శ్రీశ్రీకి పిచ్చిపట్టిందని కొందరు విప్లవవాదులు దీన్ని వ్యాఖ్యానించడం కద్దు, అయితే ఆయన దీన్నే తన చిన్న తనంలో వచ్చిన ప్రాణాంతక వ్యాధుల తర్వాత దీన్ని ఆయన మృత్యువుతో మూడో యుద్ధం అని అభివర్ణించారు. ఆ కాలాన్ని ఇలా వర్ణించారు:

“ఈ గాలిదుమారాల మధ్య, ఎన్నికల ప్రచారం ఉధృతంగా సాగుతున్నప్పుడు నాకు మతిభ్రమించి పోయింది.

“విజయవాడ నుంచి ఎవరు, ఎలాగ నన్ను మద్రాసు చేర్చించారో తెలియదు. కాని ‘మద్రాసు చేరుకున్నాను’ అని నా 1955 డైరీలో రాశాను (ఆ డైరీ ఇప్పుడెక్కడా కనబడదు) మద్రాసులో ఆరుద్ర నొన్నక మెంటల్ క్లినిక్లో ప్రవేశపెట్టాడట.

“చిన్నప్పుడే ఒకసారి నేను చనిపోవలసింది. చుట్టచురకలతో బ్రతికాను. ఇరవయ్యాయేట టైఫాయిడ్ జ్వరంతో హోరాహోరీ పోరాడాను. అది నా రెండో యుద్ధం ‘ఇక బతకడు కిందికి దించడం’ అని అధశ్చయనం చేయించడం కూడా నాకు జ్ఞాపకం ఉంది. మూడుసార్లు (ప్రతిఇరవై ఒకటో రోజున) జ్వరం తిరగబెట్టింది. 63వ రోజున టెంపరేచర్ నార్మల్ వచ్చింది.

“మూడవసారి విజయవాడలో పోయిన స్మారకం అయిదారు వారాల దాకా తిరిగి రాలేదు. ఆ మధ్య కాలంలో ఏమయిందో నాకు స్పృహ లేదు. విజయవాడలో, కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆఫీసులో ఈజీచైర్లో విశ్రమించాను. నాకు ఎదురుగా గోడమీద లెనిన్ చిత్రం. వెనుక గోడ

మీద స్టాలిన్ చిత్రపటం ఉన్నాయి. వాటిని చూస్తుండటం వరకే నాకు జ్ఞాపకం. తర్వాత కొన్నాళ్ళకు మద్రాసులో డాక్టర్ ధైర్యం క్లినిక్లో నా గది తలుపు తాళం తీస్తూ ఒక వార్డు బోయి “నేనెవరినో తెలుసా! పోలీసువాడిని” అనడంతో మళ్ళీ నా మనసు తేరుకుంది. ఆ తర్వాత కూడా మరో పదిహేను రోజులు అక్కడే విశ్రాంతి తీసుకున్నాను. ఎన్నికలలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ చిత్తుగా ఓడిపోయిందని పత్రికల ద్వారా అక్కడే తెలిసింది.

“హనుమాన్ జంక్షన్లో నా చిత్రచాంచల్యపు మొదటి సూచనలు కనిపించాయని కె.వి. రమణారెడ్డి రాశాడు. అది కొంతవరకే నిజం మొదటిరోజు గూడూరు ఎలెక్షన్ సభలో ఒక సంఘటన నా మనస్సును ప్రగాఢంగా చీకాకు పరిచింది.

“గూడూరు రైల్వేస్టేషన్ ఎదుట మైదానంలో ఎన్నికల సభ ఇక ప్రారంభమవుతుందనగా వెనకవైపు నుంచి రాళ్ళు రువ్వడం మొదలయింది. సభా వేదిక నుంచి పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య గారు పోలీసులకు తీవ్రంగా హెచ్చరిక చేశారు “శాసనసభలో ప్రతిపక్ష నాయకుడినైన నేను పోలీసులు వెంటనే కలుగచేసుకోవలసిందని అడుగుతున్నాను. అది వారికి చేతకాకపోయినా యిష్టం లేకపోయినా, పరిస్థితులను మా పార్టీ వాలంటీర్లే అదుపులో పెట్టవలసి వస్తుంది” అని! అంతటితో రాళ్ళువడడం ఆగిపోయింది. సభ సాఫీగా సాగిపోయింది. “పాతిక సంవత్సరాల నుంచి ఎప్పుడూ సీరియస్ గా ఉండే సుందరయ్యగారి ముఖంలో ఎన్నికల ఫలితాల సూర్యోదయంతో చిరునవ్వులు వికసిస్తాయ”ని ఆయన చేత నవ్వించాను.

“సభ పూర్తికావడానికి ముందు, వేదిక వెనుక తట్టును

కాపాడుతున్న వాలంటీర్లలో ఒకనితల పగలగొట్టడం జరిగింది. రక్తం కారుతున్న ఆ యువకుని తలను కట్టుకట్టడం చూశాను.

గాంధీగారి అహింసా భావాలకు అలవాటుపడిన నా మనస్సు ఈ కఠోర దృశ్యాన్ని సహించ లేకపోయింది. ఆ నిమిషం నుండే ప్రారంభమయింది నాలోని చిత్తచాంచల్యం. ఇది హనుమాన్ జంక్షన్ వద్ద పరాకాష్ఠ అందుకుంది. కనీసం లక్షమంది ప్రేక్షకుల ముందు ఉపన్యసించాను. అప్పట్లో నాకున్న ఉపన్యాసధోరణి అంతంత మాత్రమే.

“ఎలెక్షన్ ఫలితాలను తారుమారు చెయ్యడం కోసమే పనికట్టుకొని విజయవాడకు వేంచేసిన యస్.కే. పాటిల్ మీద నా అక్కసంతా వెలిబుచ్చాను. ఏనుగుల మీద గాడిదల మీద (ఇవి అమెరికాలోని ప్రధాన రాజకీయపార్టీల ఎన్నికల గుర్తులు) తీవ్రంగా విరుచుకుపడ్డాను. ఒక్కొక్క ఉపన్యాసకుడు మాట్లాడుతుంటు, అతణ్ణి తప్పుకోమని మైకు ముందుకు వెళ్ళి ఏదో మాట్లాడి మళ్ళీ నా స్థలానికి వెళ్ళిపోయేవాణ్ణి.

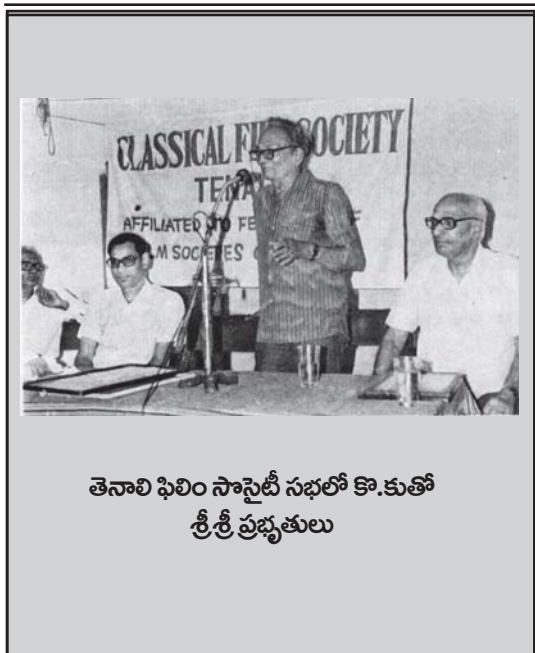
మిత్రడు వల్లం నరసింహారావు నన్ను అహోరాత్రులు కనిపెట్టుకు తిరిగాడు. తణుకు సభలో నేను ఉపన్యసించే ఓపిక లేనివాడినయ్యాను. అక్కడ నుండి నరసింహారావు నన్ను విజయవాడకు చేర్చాడు. ఒక రాత్రి బయలుదేరుతున్న ట్రక్కుమీద నన్ను అనిసెట్టి సుబ్బారావు మద్రాసుకు చేర్చాడు.

విజయవాడలో నా మీద చేతబడి ప్రయోగాలు జరిగినట్లు పుకార్లు బయలుదేరాయి. నేనొక రకం యోగనిద్రలో మునిగిపోయాను.

“శ్రీశ్రీ అనే బీజాక్షరాలు చాలా శక్తివంతమైన వయ్యా! మన మాయలూ, మంత్రాలూ అతనిమీద పని చెయ్యవు” అంటూ మంత్రవాదులు నిరుత్సాహం చేందారట. మూడోసారి మృత్యువుతో జరిపిన యుద్ధం అపస్మారకదశలో సాగింది. ఇందులో నాదే గెలుపు అనడానికి ఇంకా నేను బతికి ఉండడమే సాక్ష్యం.

అయితే ఈ దశలో ఆరుద్ర నిర్వహించిన పాత్రపై తర్వాత పలు రకాల వ్యాఖ్యలు వచ్చాయి. దీనిపై ఆయనే ఇలా వ్యాఖ్యానించాడు: అదే విధంగానూ నాకు చిత్తచాంచల్యం రావడానికి కారణాలు నాకంటే ఎక్కువ వాడికి తెలుసునట. యాక్చువల్ గా ఇక్కడ, విజయవాడలో, జరిగిందేమిటంటే నేను కొంతవరకు అపస్మారకస్థితిలో (నాకు తెలుసును), విశాలాంధ్ర ఆఫీసులో ఎదురుగుండా లెనిన్ ఫాటో, వెనకాతల స్టాలిన్ ఫాటో కింద పడిపోయాను. ఆ రాత్రి ఆరుద్ర, అనిసెట్టి ఇద్దరూ కలిసి ఒక లారీలో నన్ను జాగ్రత్తగా మద్రాసు తీసుకెళ్ళడం కూడా నాకు తెలుసును. అనిసెట్టి పేరు ఎక్కడా రానివ్వలేదు. తనే అంతా చేసినట్టుగాను. తనే నన్ను ఆసుపత్రిలో చేర్చినట్టుగానూ రాశాడు. ఏదేమైనాను, అప్పుడు మా పెద్దమ్మాయి నాలుగేళ్ళది అది చెప్తూండేది నెహ్రూను చంపేస్తాను, నరికేస్తాను అంటూ నేనరుస్తూ వుండేవాణ్ణి. ఏ కాగితమీద బడితే ఆ కాగితమీద ఏదేదో రాస్తూండేవాణ్ణి. ఆ కాగితాలన్నీ నిజంగా preserve చేస్తే అవి బయటపెట్టొచ్చు కదా preserve చేసింది జలసూత్రం.

(ఈ కాలంలో జరిగిన అనేక పరిశీలనల శ్రీశ్రీ ప్రింటర్స్ విశ్వేశ్వరరావు ప్రచురించిన ‘దొంగదాడి’లో ఉన్నాయి)

తెనాలి ఫిలిం సొసైటీ సభలో కొ.కుతో శ్రీశ్రీ ప్రభుతులు

మనవి
 శ్రీశ్రీ శత జయంతి ప్రారంభ సూచకంగా ప్రత్యేక సంచిక తీసుకురావడానికి ప్రధానంగా ఆయన రచనలపైన, ప్రస్థానం సంపాదక వ్యాఖ్యలపైన ఆధారపడ్డాం. విరసం ప్రచురించిన సంపుటాలు, ఆయన ఆత్మకథ అనంతం వగైరాలు ఇందుకు ప్రధాన ఆధారం. వీటిని సంపుటికరించిన చలసాని ప్రసాద్ తదితరులకు ప్రత్యేక కృతజ్ఞతలు. భవిష్యత్తులో పెద్దల సహకారంతో మరింత ఉపయోగకరమైన సమాచారం సంస్కృతులు, విశ్లేషణలు అందించే ప్రయత్నం చేస్తాం.

పాఠకుల భాగస్వామ్యం
 ప్రజల కవిగా శ్రీశ్రీ ప్రభావానికి లోనవని సాహితీ మిత్రులుండరు. అలాగే వివిధ సందర్భాల్లో ఆయనతో కలిసి వుండొచ్చు. కార్యక్రమాలు జరిపివుండొచ్చు. ఆయన గురించిన అభిప్రాయాలు కూడా వుండొచ్చు. ఈ ఏడాది పొడుగునా నెలకు వది ముదల వరకూ శ్రీశ్రీ గురించి ప్రత్యేకంగా కేటాయించబడతాయి. పాఠకులు రచయితలు పంపే వ్యాసాలు వీలైనంత వరకూ వగైరా ప్రచురించగలము.

-విడిటర్

అరసం నుంచి విరసం వైపుగా...

ఆర్యా,

జులై 4వ తేదీన హైద్రాబాదులో అభ్యుదయ రచయితల సదస్సు, ఆ మర్నాడు అదే గ్రామంలో నా పేరిట సన్మానమూ జరగబోవడాన్ని పురస్కరించుకొని నాకు కుప్పలు తెప్పలుగా ఉత్తరాలూ, టెలిగ్రాంలూ వచ్చి పడుతున్నాయి. కొన్ని వెళ్ళమనీ, మరికొన్ని వెళ్ళవద్దనీ, ఈ సందర్భంలో నేను ఏం చెయ్యడమని తీవ్రంగా ఆలోచించుకున్నాను. నా ఎదుట నాలుగు మార్గాలున్నాయి.

1. గైరు హాజరు కావడం.
2. అభ్యుదయ సదస్సులో పాల్గొని, సన్మానాన్ని నిరాకరించటం.
3. సన్మానాన్ని మాత్రమే స్వీకరించటం.
4. అన్ని సభలకూ హాజరు కావటం.

ఈనాడు నేనో వ్యక్తి మాత్రమే కాదు. ఒక మహోద్యమానికి ప్రతినిధిని కాబట్టి నేను గైరు హాజరు కావడమంటే ఉద్యమానికి ద్రోహం చెయ్యడమవుతుంది. అంతేకాక ఉద్యమ విరోధులంతా నాకు పిరికితనాన్ని అంటగట్టవచ్చు.

సన్మానాన్ని మాత్రమే స్వీకరిస్తే అది స్వార్థపరత్వమౌతుంది. (“ప్రధాన అతిథి అయిన బ్రహ్మానందరెడ్డి గారికది అవమానం కదా?” అని కొందరడగవచ్చు. దానికి నా ఎదురు ప్రశ్న “స్వార్థాన్నే ఆరాధించమంటారా?” అని)

అన్నింటికీ హాజరు కావడం అంటే ఎవరినీ సంతోషపెట్టలేకపోవడం, సంతృప్తి పరచలేకపోవడం.

కాబట్టి నాకు మిగిలింది రెండో మార్గం. అభ్యుదయ సదస్సులోనూ, ఆ సందర్భంలో జరిగే కవి సమ్మేళనంలోనూ పాల్గొంటాను. నా ఇటీవల రచనలు కొన్ని చదువుతాను. ఉదాహరణ - తెల్ల కమ్యూనిస్టులు

రక్త పాతాని కనిష్టులు
విప్లవానికి బహిష్టులు
ఇందిరాధనలో శ్రేష్టులు
సవభారత ధార్తరాష్ట్రవీ రివిజనిష్టులు
దీని శీర్షిక శ్వేతకుంజరాలు
ఇంకోటి -
అరుద్ర చేస్తున్న విమర్శనాలు
అసాహిత్యానికి నిదర్శనాలు
అతగాడి ఇటీవల ప్రరోచనాలు
అజీర్తి సుఖవిరేచనాలు
దీని పేరు మిల్క్ ఆఫ్ మెగ్నీసియా
దిగంబరుల మీద -

దిగంబర కవులు
ముళ్ళ గులాబీ పువ్వులు
ఆగ్రహ భార్గవులు
ప్రభువుల శిరస్సులపై పరశువులు
పగబట్టిన చక్షుశ్రువులు
సాహిత్యంలో ప్రస్తుతం నేనెక్కడున్నానో చెప్పడానికి పై లిమబుక్కుల సాక్ష్యం చాలు.

జీవితం యీనాడొక జూదంగా పరిణమించింది. ఇష్టమున్నా లేకున్నా అందరం ఇందులో పాల్గొనవలసిందే. మా నాన్న గొప్ప గణిత శాస్త్రజ్ఞుడైన జూదగాడు. నా దగ్గర బోలెడు తురుపు ముక్కలున్నాయి. అన్నిటినీ బైట పెట్టడం జూదరి లక్షణం కాదు.

తెలుగు సాహిత్యం అభ్యుదయ రచనల స్థాయి దాటిపోయింది. ఏ గుజరాత్ లోనో, ఒరిస్సాలోనో, మైసూరు రాష్ట్రంలోనో యీ సాహిత్యం ఇంకా ప్రవర్ధమానం అయితే బాగుంటుంది. మనకి కావలసింది అరసం కాదు, విరసం (విప్లవ రచయితల సంఘం) అంటారు కొందరు. అవి రెండూ కాదు. కావాలి లావా రసం - అంటాన్నేను. అనగా లాక్షణిక వాద రచయితల సంఘం. లక్ష్యం సామ్యవాదం దానికి దారితీసే లక్షణాలను ప్రవచించే వాళ్ళే లాక్షణిక వాదులు. ఇది క్షణిక వాదం కాదు, కారాదు.”

కాని తర్వాత తన అభిప్రాయం మార్చుకుని ఇలా ప్రకటించాడు:

మూడోతేదీ పొద్దుటే హైద్రాబాదు వచ్చాను. అభ్యుదయ సదస్సులో పాల్గొందామని, సన్మానం స్వీకరించవద్దని అనుకున్నాను. అరసంకన్నా శక్తివంతమైన సార్థకమైన విరసం ఇవేళ రాత్రి తిర్పడింది. దాని ఆశయాలును హృదయ పూర్వకంగా ఆమోదిస్తున్నాను. అందుకని అరసంతో తెగతెంపులు చేసుకుంటున్నాను. అరసం అంతకంత వెనకబడిపోతుంది. (1970)

పౌర హక్కుల ఉద్యమంలో.....

శ్రీశ్రీ కమ్యూనిస్టు ఉద్యమంలో చీలిక వచ్చినపుడు సిపిఎం వైఖరిని బలపర్చినా గణ్ణెల మల్లారెడ్డి సైంధవ పాత్ర వల్ల అది వాస్తవ రూపం దాల్చి లేదంటారు. అయితే తర్వాతి కాలంలో సిపిఎం నాయకుల అరెస్టుకు వ్యతిరేకంగా జరిగిన పౌర హక్కుల ఉద్యమంలో ఆయన చురుకైన పాత్ర నిర్వహించారు. జనశక్తి పత్రిక స్థాపననూ స్వాగతించారు. సిపిఎంగా ఏర్పడిన వారిని అరెస్టు చేయడాన్ని ఖండిస్తూ ఆయన సభల్లో పాల్గొన్నారు. అలాటి రెండు వ్రసనంగాలు:

మహాకవి శ్రీశ్రీ మహాసభను ప్రారంభిస్తూ మహాసభ ప్రారంభకులుగా తనను ఆహ్వానించినందుకు ధన్యవాదాలర్పించారు. పౌరహక్కుల ప్రాధాన్యతను గుర్తించబట్టే ఈ సమావేశానికి ఇసుకవస్తే రాలనంతటి జనం వచ్చారన్నారు. ఆంధ్రదేశం పోరాట సంప్రదాయాలని నిలబెట్టుకోవటానికే మనం ఇక్కడ సమావేశమయ్యామని ఆయన అన్నారు. ఆంధ్ర రాష్ట్రం కోసం పొట్టి శ్రీరాములు, మరో 12 మంది బలి అయ్యారు. ప్రతి చిన్న విషయానికీ యిలా పోరాటాలు జరిపితేనే గాని కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం ప్రజల హక్కులను గుర్తించటం లేదన్నారు. దారిద్ర్యం, అవిద్యం అజ్ఞానం, నిరుద్యోగం ఈ నాలుగూ మనకు శత్రువులని, వీటితో పోరాడవలసి వస్తోందన్నారు. అన్ని సమస్యలకూ పునాది పౌరసత్వ హక్కులు. వాటికోసం మనకు పోరాడవలసి వస్తోందని శ్రీశ్రీ చెప్పారు. “ఈ ప్రభుత్వం వ్యవహారం చూస్తే ఇక ముందు మనస్సు విప్పి మాట్లాడే అవకాశం కూడా ఉండదేమో అనిపిస్తోంది. నేను ఇతర రచయితల్లాగా ఏ లైంగిక వ్యస్తకాలో రాసుకొని నా జీవితాన్ని వెళ్ళమార్చుకోగలను. ముందు ముందు రచనా స్వాతంత్ర్యం కూడా హరింపబడుతుందేమోనన్న భయంతో నేను ఈ పౌరసత్వ హక్కుల మహాసభలో పాల్గొంటున్నాను.”

“రాజ్యాంగం చట్టం ప్రసాదించిన ప్రాథమిక హక్కులను కాపాడుకోవడం కోసం మీరంతా పోరాడాలి. మనది

ప్రపంచంలోకెల్లా గొప్ప ప్రజాస్వామిక దేశమని గొప్పలు చెప్పుకొంటూ స్వదేశంలో పౌరసత్వ హక్కులను హరిస్తే ఇదే ప్రజాస్వామ్యమని ప్రశ్నిస్తున్నాను” అంటూ మహాకవి శ్రీశ్రీ తన ఉపన్యాసం ముగించారు.
***

ఆ తరువాత మహాకవి శ్రీశ్రీ ప్రసంగిస్తూ 1955 మధ్యంతర ఎన్నికల అనంతరం ఇంతపెద్ద బహిరంగసభ ఇక్కడ జరుగలేదన్నారు. ఎన్నికల సమయంలో పెద్ద పెద్ద సభలు జరగడం సహజమే. కాని నేడు ఇంతపెద్ద ఎత్తున ప్రజాసమీకరణ జరిగిందంటే నాయకుల విడుదలకోసం. పౌరసత్వ హక్కుల సంరక్షణ కోసం ఎంతగా ఆందోళన పడుతున్నారో గ్రహించవచ్చన్నారు.

“ప్రభుత్వం నేడు దేశమంతటా వెయ్యిమంది నాయకులను నిర్బంధించింది. ఆ వెయ్యిమందిని వెయ్యి మాణిక్యాలుగా భావించుతున్నారు. ప్రపంచంలో కెల్లా పెద్ద ప్రజాస్వామ్యం మనదేశంలో వుందని మన ప్రభుత్వం గొప్పలు చెప్పుకొంటున్నది. కాని ప్రాథమిక హక్కులకే భంగం కలుగజేస్తున్నది. చీకటిబజారు వ్యాపారస్థులూ, గుత్త పెట్టుబడిదారులూ విచ్చలవిడిగా దోపిడీ చేస్తూవుంటే చూస్తూ కూర్చుంటున్న ఈ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వం ప్రజాసేవకులను మాత్రం ఎలాంటి కారణాన్ని చూపకుండా నిర్బంధించింది. ఇంతకంటే ప్రజాస్వామ్యానికి, మన సంస్కృతికి ఇంకేమి అవమానం వుండగలదని” శ్రీశ్రీ ప్రశ్నించారు.

రచయితగా తాను రచయితల రచనా స్వాతంత్ర్యానికి ఎక్కడ భంగం కలుగుతోందోనని భయపడుతున్నానని ఆయన అన్నారు. నేడు వినియోగించబడుతున్న ఈ దేశరక్షణ చట్టం కాంగ్రెసు రక్షణ చట్టంగా ఉపయోగించబడుతున్నదని మహాకవి నిశితంగా విమర్శించారు.

తెలుగు మహాసభలు: ఇద్దరు ఉద్దండుల ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు

1975 ఎమర్జెన్సీ నీలినీడల్లో సర్కారీ సంబరాలుగా ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు జరిగాయి. వీటిని బహిష్కరిస్తున్నట్లు ఉత్తర దక్షిణ ధృవాల వంటి విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, శ్రీశ్రీ ఉభయుల పేరిట ప్రకటన వెలువడి సంచలనం కలిగించింది. తర్వాత విశ్వనాథ దాన్ని ఖండిస్తూ అలాటి ప్రకటన చేయలేదని అన్నారు. ఇందుకు సంబంధించిన వివరాలు-

1. మా అభిప్రాయం

కవి సామ్రాట్
కళా ప్రపూర్ణ : పద్మభూషణ
విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

మారుతీనగర్
విజయవాడ - 4
తేది. 3.3.75

ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల విషయంలో నేనూ శ్రీశ్రీ ఏకాభిప్రాయం ప్రకటిస్తున్నాం. నేను అయిన విశ్వనాథ సత్యనారాయణను ఇది వ్రాస్తున్నాను. ఈ సభలు నిష్ప్రయోజనములు. సాహిత్యానికి దోహదములు కావు. సాహిత్య యధార్థవేత్తలు జరుపుటలేదని నా యభిప్రాయము.

ప్రపంచములోని అందరు తెలుగు వాళ్ళని సమావేశపరచుట ప్రయోజన మన్నచో ప్రతినిధుల సమావేశము కాని నిజముకాదు.

ఇది యొక ప్రచారము.

ఇందులో నిస్వార్థముగా పనిచేయు వారున్నారా? ఉన్నచో చేయవచ్చును. ఆత్మ ఉన్నది. ఆత్మ పరిశీలన చేసుకోగలవారు నిశ్చయము చేసికోవలయును.

ఇది కప్పల తక్కిన కారాదు. ఇది నా నిశ్చయము.

(సం) విశ్వనాథ సత్యనారాయణ,
శ్రీశ్రీ

2. నా అభిప్రాయం

విజయవాడ
3.3.75

కవిసామ్రాట్, కళాప్రపూర్ణ, పద్మభూషణ, ఆంధ్ర ప్రభుత్వ మాజీ ఆస్థాన కవివరేణ్యుడు శ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు నాతో సైతం ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల్ని బహిష్కరిస్తున్నారు. వారి కారణాలు వారికున్నాయి. నా కారణాలు నాకున్నాయి. వారు ఆత్మ చెప్పినట్టు నడుచుకుంటారు. నేను నా ప్రజలు చెప్పినట్టు నడుచుకుంటాను. నా ప్రజల జీవన్మరణ పోరాటాన్నీ, వారి విజయాన్నీ గానం చేస్తున్న విప్లవ రచయితల సంఘం తీర్మానించినట్టుగా ఈ ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల్ని నేను బహిష్కరిస్తున్నాను. శ్రీ సత్యనారాయణగారి కారణాలు వ్యక్తిగతమైనవి. అవి నిన్నను నిలబెట్టేవి. 'భూతాన్ని' పూజించేవి. నావి ప్రజాపరమైనవి. అవి రేపటిని చూసేవి. భవిష్యత్తును ఆహ్వానించేవి. సత్యాన్ని హత్యచేసిన, నా ప్రజాకవి ప్రాణిగ్రాహిని చంపేసిన, నా చెల్లెలు నిర్మలను నిలువుగా ప్రాణం తీసిన యీ ప్రభుత్వపు కసాయి రక్షకుల చేతుల్లో నా చేయి కలవలేను. నా జనం అవతల సాయుధ పోరాటం సాగిస్తున్నారు. విద్యార్థులు విద్యాలయాల పునాదుల్ని పెకలిస్తున్నారు. యువతరం రాజీలేని ఆలోచనలను అగ్నిపర్వాతాన్ని విరజిమ్ముతోంది. అందుకే నేను బూర్జువా భూస్వామ్య సంస్కృతికి కైవారాలు పలుకుతున్న ఈ సభల్ని బహిష్కరిస్తున్నాను.

సం.
శ్రీశ్రీ

అయితే మళ్ళీ విశ్వనాథ మహాసభల్లో పాల్గొనాలని నిర్ణయించిన తర్వాత శ్రీశ్రీ ఇలా వివరణ ఇచ్చారు:

రాజుల్లేని ఈ రోజుల్లో కవి సామ్రాట్టుగా ఊరేగుతున్న శ్రీ

ఆరుద్ర, దాశరథి, నారాయణరెడ్డి, పుట్టపర్తి, ఇంద్రగంటి తదితరులతో శ్రీశ్రీ

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి ఏప్రిల్ ఒకటో తేదీ అసత్య ప్రకటన చూసి నేను ఆశ్చర్యచకితుణ్ణి అయ్యాను. తమ ప్రకటనలో ఆయన పేర్కొన్న ఒకాయనను నేనే. మార్చి మూడవతేదీన విశ్వనాథను బెజవాడలో కలుసుకున్నాను. ప్రపంచ తెలుగు సభల్ని బహిష్కరిస్తున్నానన్నాను. 'ఓ! నీతో ఏకీభవిస్తున్నాను' అన్నారాయన. "ఆమాటే రాసివ్వండి" అన్నాను. ఆయన లెటర్ హెడ్ తీసుకొని పూర్తిగా ఒక పేజి రాసి పొడి అక్షరాలతో సంతకం చేశారు. ఆయన ఎదుటే నేనూ దాని కింద సంతకం చేశాను ఈవత్రం నా దగ్గరున్నది. ఎవరడిగినా చూపించగలను. అన్నట్టు వీరు ఆంధ్రోద్యమం రోజుల్లో ఆస్థానపదవికి రాజీనామా ఇచ్చినట్టు పత్రికల్లో చదివాను. మళ్ళీ ఎప్పుడు ఈ ప్రభుత్వ బోనులో ప్రవేశించారో నాకు తెలియదు. కవిత్వంలో అయితే రామాయణం అంతటి అబద్ధాన్నైనా భరించగలను. జీవితంలో కూడా ఇంత చిన్న విషయంలో సత్యనారాయణగారు అసత్యం చెప్పారంటే మన సమాజం ఎంత హీనస్థితిలో దిగజారిపోయిందో వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఇటువంటి ముఠానుభావులు పాల్గొంటున్న పండుగలో "సత్యాన్ని" మాత్రమే

ఆరాధించే నేను నా వ్యక్తిత్వాన్ని, అస్తిత్వాన్ని అమ్ముకోలేను. నాకో మాటిచ్చి, నేడు ప్లేటు మారుస్తున్న విశ్వనాథ వారి ప్రవర్తనకి వెనుక ఒక పెద్ద ప్రభుత్వపు కుట్రను నేను పసిగడుతున్నాను. ఈ ప్రకటన ద్వారా నా ప్రజల ముందు దాన్ని తూర్పారబడుతున్నాను.

సభల సందర్భంగా సన్మానం జరుపుటకు అంగీకరించవలసిందిగా శ్రీ వెంగళ్రావు నాకో లేఖ రాశారు. అంగీకరించనని, అందుకు కొన్ని కారణాలున్నాయని సమాధానంగా సుదీర్ఘమైన గేయరూపంలో ముఖ్యమంత్రికి లేఖరాశాను. సన్మానం జరిపించదలచుకుంటే ఏదో ఒక మిషమీద అరెస్టుచేసి ఏదో ఒక జైలులో పడవేయండి. అదే నాకు చాలు. అయితే ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలకు అడ్డంరాము. మీ దారిని మీరు పొండి. మా దారిని మేం ఛోతాం. తెలుగువాడి తెలుగు వేది దీప్తి చెందాలి. తెలుగునాట తెలుగువాడి తెలుపాట వ్యాప్తి చెందాలి. తమ గమ్యం తెలుగువాళ్ళు చేరాలంటే. ఈ ఉగాదివేళ నేను కోరిందింటే.

శ్రీశ్రీ శతజయంతి ప్రారంభ ప్రత్యేక సంచిక

శ్రీశ్రీ పుస్తకాలు, ప్రచురణ కాలం

ప్రభవ, కవితా సమితి	1928
వారం వారం, ప్రతిమాబుక్స్, ఏలూరు	1946
సంపెంగతోట, ప్రజాసాహిత్య పరిషత్తు, తెనాలి	
అనువాదం, చెకోవ్ చెరీ ఆర్కాడ్	1947
మహాప్రస్థానం, నఖినీ కుమార్, మచిలీపట్నం	
విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, విజయవాడ, దాదాపు 20 ముద్రణలు	1984
1952-శ్రీశ్రీ స్వంత దస్తూరి స్వంత గొంతుక విదేశాంధ్ర ప్రచురణ, లండన్	1981
అమ్మ (కారల్ వాపెక్ మధర్ నాటకం అనువాదం)	
అరుణరేఖ ప్రచురణలు, నెల్లూరు 1952 సోషలిస్టు పబ్లికేషన్స్ విజయవాడ	1967
మేమే, త్రిలింగ పబ్లిషర్స్, విజయవాడ	1954
మరో ప్రపంచం, రేడియో నాటికలు, సారథి పబ్లికేషన్స్, సికింద్రాబాద్	1954
అరుణరేఖ ప్రచురణలు, నెల్లూరు	1956
1 ప్లస్ 1=1 రేడియో నాటికలు	1964, 1966
శ్రీ ఛీర్స్ ఫర్ మ్యాన్, అభ్యుదయ ప్రచురణలు, మద్రాస్	1956
చరమరాత్రి కథలు, గుప్తాబద్ధర్, విశాఖపట్నం	1957
మానవుడి పాట్లు (మైఖేల్ షోలభోవ్ అనువాద నవల), విశాలాంధ్ర, విజయవాడ	
సౌదామిని (పురిపండా కవితల ఇంగ్లీషు అనువాదం), అద్దేపల్లి & కో, రాజమండ్రి	
గురజాడ, మనసాహితి, హైదరాబాద్	1959
మూడు యాభైలు, విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయవాడ	1964
ఖడ్గసృష్టి, విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం	1966, 1984
వ్యూలు, రివ్యూలు, ఎమ్పీయల్ మినర్వాప్రెస్, మచిలీపట్నం	1969
శ్రీశ్రీ సాహిత్యం, 5 సంపుటాలు, పబ్లిషర్స్ సన్మానసంఘం, విశాఖపట్నం	1970
శ్రీశ్రీ మిసిలీనియస్, ఇంగ్లీషు వాల్యూమ్స్, పబ్లిషర్స్ సన్మానసంఘం, విశాఖపట్నం	1970
లెనిన్ (మయకోవిస్కీ కావ్యం అనువాదం) ప్రగతి ప్రచురణ, మాస్కో	
రెక్కవిప్పిన రివల్యూషన్ (బిగినింగ్ ఆఫ్ ద ఎండ్ అనువాదం), ఉద్యమ సాహితి, కరీంనగర్	1971
వ్యాసక్రీడలు, నవోదయ పబ్లిషర్స్, విజయవాడ	1973
మరో మూడు యాభయిలు, ఎమెస్కో, సికింద్రాబాద్	1974
చైనా యానం, స్వాతి ప్రచురణ, విజయవాడ	1980
మరో ప్రస్థానం, విరసం	1980
సిప్రాలి, అమెరికాలో ఫోటోకాపీ	1981
పాడవోయి భారతీయుడా, శ్రీశ్రీ ప్రచురణలు, మద్రాసు	1983
శ్రీశ్రీ వ్యాసాలు, విరసం	1983
న్యూ ఫ్రంటయిర్స్, విరసం	1983
ఇవేకాక ఎక్కడా అచ్చుకాని శ్రీశ్రీ రాతప్రతులూ, ఉదాహరణకు 'బెండయ్యగారిగది', కృష్ణ కృష్ణ నాటకాలు- పత్రికల్లో అచ్చుయి, పుస్తక రూపంలో రాని రచనలు చాలా వున్నాయి. అన్నీ కలిపి మళ్ళీ వర్గీకరించి శ్రీశ్రీ సంపూర్ణ సాహిత్యం మొత్తం 20 సంపుటాలుగా విరసం ప్రచురించింది.	

శ్రీ శ్రీ జీవిత ప్రస్థానం తారీఖులూ, దస్తావేజులూ

1910, ఏప్రిల్ 30	పుట్టుక (సూర్యోదయం వేళ)	1948	సినీరంగ ప్రవేశం
1911	కన్నతల్లి అప్పన్నకొండ మరణం	1948-50	'ఆనందవాణి'లో ఉద్యోగం
1915	అక్షరాభ్యాసం, ఉపనయనం, ఎలిమెంటరీ స్కూలు	1949	'ఆహుతి' (డబ్బింగ్ సినిమా) రచన
1918	ఓ కందపద్యం, గోకులాయి-డిటెక్టివ్ నవల	1949	పెంపుడు కూతురు - పేరు లెనినా
1919	జగన్మిత్ర నాటక సమాజంలో బాల పాత్రలు	1950, జూన్	మహాప్రస్థానం ప్రచురణ
1920	వీరసింహవిజయసింహాలు-నవల (అముద్రితం)	1953, ఏప్రిల్	ఉమ్మడి మద్రాసు రాష్ట్రంలో ఎం.ఎల్.సి.
1922	సావిత్రిసత్యవంతులు-పద్యనాటకం(అముద్రితం)	1954 నవంబర్-	రష్యాలో
1924	ప్రేమగా పెంచిన సవతితల్లి సుభద్రమ్మ మరణం	1955 జనవరి	తొలిపర్యటన
1924	పరిణయ రహస్యం నవల ప్రచురణ	1955 ఫిబ్రవరి	ఆంధ్రలో మధ్యంతర ఎన్నికలు
1925	ఎస్సెల్సీ, వెంకటరమణమ్మతో పెళ్ళి	1955 ఫిబ్రవరి, మార్చి	సుందరయ్య సభలో పాల్గొంటుండగా
1925-27	ఎ.వి.ఎస్. కాలేజీలో ఇంటర్	1956	సరోజితో వివాహం
1926, మే 6	పురిపండాతో కలిసి కవితా సమితి స్థాపన	1966 ఫిబ్రవరి	ఖడ్గసృష్టి ప్రచురణ
1928	ప్రభవ (ఖండకావ్యం) ప్రచురణ	1966 డిశంబర్ 11	సోవియట్ భూమి అవార్డు ఇన్స్టాన్ సన్మానం
1928-30	మద్రాసులో బి.ఏ.	1967	రెండోసారి రష్యా పర్యటన
1929	సుప్తాస్తికలు(గేయ) రచన	1970, ఫిబ్రవరి 1	విశాఖపట్నంలో శ్రీశ్రీ సన్మానం
1930	అరవై మూడు రోజుల టైపాయిడ్		శ్రీశ్రీ సాహిత్య సంపుటాలు6 ప్రచురణ,
1931-33	ఎవిఎస్. కాలేజీలో డిమాన్ స్ట్రేటర్ ఉద్యోగం	1970, జూలై 4	విరసం స్థాపన
1933, జూన్ 2	జయభేరి గేయ రచన	1970 మే 15	కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు
1934, ఏప్రిల్ 12	మహాప్రస్థానం (గేయం) రచన	1973 మే, 15	మొదటి భార్య మరణం
1937, జులై 23	కొంపెల్ల జనార్థనరావు మరణం	1975 ఏప్రిల్ 13	ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల బహిష్కరణ.
1938-42	ఆంధ్రప్రభలో ఉద్యోగం		అరెస్టు, విడుదల
1942-43	ఆలిండియా రేడియోలో ఉద్యోగం	1976, డిశంబర్	చైనా పర్యటన
1943	లక్నోలో మిలటరీ ఉద్యోగం	1977 జూన్ 10	విరసం అధ్యక్షుడిగా తొలగింపు
1943 ఫిబ్రవరి	అరసం స్థాపన	1980 మార్చి 2	సప్తతి సభ, కాకినాడ
1945	'నటాలి' నాటక కంపెనీలో ఉద్యోగం	1980 జూన్ 14	విరసం నుంచి తొలగింపు, సాధారణ సభ్యత్వం
1945	తండ్రి వెంకటరమణయ్య మరణం	1980 సెప్టెంబర్	లండన్ పర్యటన
		1981	అమెరికా పర్యటన
		1983 జూన్ 15	అస్తమయం

విరసంతో విభేదాలు.... రాజినామాలు, తొలగింపులు....

ఖమ్మం విరసం సభలలో

శ్రీశ్రీ విరసంతోనూ అనేక విషయాల్లో విభేదించారు. ముఖ్యంగా ప్రత్యేక తెలంగాణ, జై ఆంధ్ర ఉద్యమాలను విరసం బలపర్చడాన్ని ఆయన ఆమోదించలేదు. 1969లో మోటూరు హనుమంతరావు అధ్యక్షతన ఖమ్మంలో జరిగిన సమైక్యతా సదస్సులో పాల్గొన్నారు. ఆ కాలానికి సంబంధించిన కొన్ని ప్రకటనలు -

1. జై ఆంధ్ర ఉద్యమం

విశాలాంధ్ర సంపాదకులకు,

విరసం అధ్యక్షుడి (అనగా నాకే) నా రాజీనామా అందజేశాను. కార్యవర్గంతో సంప్రదించాలన్నాడు అధ్యక్షుడు. త్వరగా రాజీనామా అంగీకరించవలసిందిగా తొందర చేస్తున్నాను, కార్యదర్శి నిఖిలేశ్వర్ కి కూడా రాశాను.

చాలామంది అనుకుంటున్నట్లు యీ రాజీనామాకు సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు కారణం కాదు. అందుకోసం నేను కక్కుర్తిపడలేదు. ప్రస్తుతపు నా కాబాలీ, మర్నాడీ అప్పుల్లో యిది కడుపు నిండే కక్కుర్తి కూడా కాదు. అందుచేత ఈ బహుమతిని నిరాకరించాలనే అనుకున్నాను. (ఇందుకింకా ఫిబ్రవరి 17వ తేదీదాకా టైముంది).

అడవుల్లో, కొండల్లో ప్రాణాలనే త్యాగం చేయడానికి సిద్ధపడి పోరాడుతున్న నా విప్లవ యోధులకి మాత్రమే నేను సంజాయిసీ చెప్పుకోవాలి. వాళ్ళ ధ్యేయమే నా ధ్యేయం. విశాలాంధ్రలో ప్రజా రాజ్యం!

ఇప్పుడు, అసలు విషయానికి వస్తున్నాను. విరసం విభజన కోరుతూ తీర్మానించింది. నేను త్రికరణ శుద్ధిగా సమైక్యం కోరుతున్నాను. నేను ఎన్నడూ ఏ రాజకీయ పార్టీలోనూ సభ్యుణ్ణి కాను. కాని, నాకు జ్ఞానం వచ్చిన నాటినుంచీ కమ్యూనిస్టుని. కమ్యూనిస్టు అనేవాడు ఎన్నడూ వేర్పాటుకి అంగీకరించకూడదు. (మనది ఒకే ఒక మానవజాతి!)

విప్లవం వర్ధిల్లాలి. విప్లవ రచయితల సంఘం వర్ధిల్లాలి. కాని, వేర్పాటువల్ల విప్లవం వర్ధిల్లదు. (గౌతు) లచ్చన్నల, (జూపూడి) యజ్ఞనారాయణల ఉద్యమం విఫలంకాక తప్పుదు.

ఈనాడు లక్షల సంఖ్యలో వేర్పాటు ఉద్యమం రగుల్తోంది.

కాని కోట్ల సంఖ్యలో కర్షక కార్మికులు తమ గొంతుకను ప్రతిధ్వనించే పత్రిక లేక మూగపోయారు. వీళ్ళే నా కళ్ళు. వీరి కోసం నా కంఠం !

మీ
శ్రీశ్రీ

11, కెనాల్ బాంక్ రోడ్,
మంద్రాసు - 28
18.1.1973

2. మన దారులు వేరయ్యాయి

ప్రియమైన ప్రసాద్ గారూ

మనదారులు వేరయ్యాయి. నేను నా అధ్యక్షుడవ్వడానికి రాజీనామా చేసేశాను. స్వప్రయోజన శక్తులు పనిగట్టుకుని జనానికి వెర్రెక్కించాయి. బూర్జువా పత్రికలు ఎగసనదోశాయి. వీటికి విరసం ఎలా తొంగిందో చచ్చినా నాకు అంతుపట్టలేదు. అవును ఆంధ్రులు ధైర్యవంతులు, యోధానుయోధులు (తమలో తాము కొట్లాడుకోవడానికి).

నేను విరసం నుంచి వైదొలిగినందుకు ఆరుద్ర వగయిరాలు ఆనందపడితే పడనివ్వండి. మనమెందుకు కాదనాలి? కాని ఒకటి మాత్రం ఖాయం. ఇక నుంచి నేను సాహిత్య సంస్థతోనూ (కవితా సమితి అయినాసరే) వుండను.

నన్ను విరసంలోకి ఎవరూ లాక్కురాలేదని మీకు బాగా తెలుసు. అలాగే నాకు లంచం ఇచ్చి నన్నెవరూ విరసంలో నుంచి లాక్కెళ్ళలేరు. ఆంధ్రులందరి ఐకమత్యం నా పరమ విశ్వాసం.

మా ఆవిడ మళ్ళీ ఆసుపత్రిలో వుంది. మద్రాసులోని ఉత్తమ వైద్య సౌకర్యం ఆమెకు అందుబాటులో వుంచాం. అయినా బతకాలనే ఆత్మశక్తి వుంటే బతుకుతుంది.

సరోజ ఇక్కడే వుంది (2/19వ సౌత్ బాంక్ రోడ్, మద్రాసు-28)

తెలుగు మాట్లాడే ప్రజలందరి ఐకమత్యం చిరకాలం వర్ధిల్లాలి.

మీ
శ్రీశ్రీ

3. ఉపసంహరణ

అయ్యా, రాష్ట్ర విభజన కోరుతూ 'విరసం' కార్యవర్గం చేసిన తీర్మానానికి అసమ్మతి తెలుపుతూ నేను అధ్యక్షతకు రాజీనామా ఇచ్చిన మాట వాస్తవమే. కాని ఇప్పుడు వేర్పాటువాదాన్ని పునరాలోచించే నిమిత్తం విప్లవ రచయితల సర్వసభ్య సమావేశం జరగబోతున్న కారణం చేత నేను నా రాజీనామాను ఉపసంహరించుకొని అధ్యక్షుడుగా ఆ సమావేశంలో పాల్గొనబోతున్నాను. నేను త్రికరణశుద్ధిగా సమైక్యవాది నైనప్పటికీ మెజారిటీ సభ్యత్వం విభజన కోరుతూ తీర్మానిస్తే అందుకు కట్టుబడతాను.

6. సంజాయిషీ

అత్యవసర పరిస్థితి కాలంలో, విరసం సభ్యులు చూపిన ధైర్య సాహసాలను మనసారా అభినందిస్తూ, అదే సమయంలో నా రాజకీయాపగాహన లోపం వల్ల నేను చేసిన పొరపాట్లకు విచారిస్తున్నాను నేను ఆరోజుల్లో ఇందిరా పాలనను వామపక్ష నియంతృత్వంగా భ్రమించాను. ఇదో గొప్ప పొరపాటని ఇప్పుడు ఏ మినహాయింపులూ లేకుండా ఒప్పుకుంటున్నాను. ఆర్థిక కారణాలవల్ల 26, పాయింట్ల మీద ఆకాశవాణికి సినిమా పాట రాసినట్టే రాశాను 20 పాయింట్ల వల్ల పీడిత వర్గానికి మేలు జరుగుతుందని కూడా భ్రమించాను.

నాలో కొంత విదూషకుడి మనస్తత్వం ఉంది. జలగం వెంగళ్రావు గురించి నేనన్నది వేళాకోళానికే కాని, రైళ్లలో నా మిత్రులు తీవ్ర నిర్బంధానికి గురి అయిన కాలంలో, హాస్యానికయినా (అందుకు ప్రధాన కారకుడయిన) వెంగళ్రావు, గురించి రాయడం ఒక పొరపాటే అని గుర్తిస్తున్నాను.

ఆనాటి ప్రభుత్వం దేశవ్యాప్తంగా పౌరహక్కుల్ని కాలరాస్తున్నా, పౌరహక్కుల సంఘం అధ్యక్షుడిగా నేనేమీ చేయ లేకపోయినందుకు చింతిస్తున్నాను. నా హృదయం, ఇంకా ఉండవలసిన చోటనే ఉంది అది ఎప్పుడూ విరసంతోనే ముడిపడి ఉంటుంది.

నేను చేసిన వేవీ చిన్న పొరపాట్లు కావని తెలుసు కోవడమే నన్ను విరసం అధ్యక్ష పదవి నుంచి తొలగించవలసిందిగా కోరడానికి ప్రేరేపిస్తోంది. అయితే, సామాన్యసభ్యుడిగా ఇక ముందు విరసం ఆశయాలకు సరిగా అపగాహన తీసుకుంటూ మన ఉద్యమాన్ని అభివృద్ధి చేసే కార్యక్రమంలో నన్ను ఒక భాగస్వామిగా సాగిబోనివ్వడని ఈ సర్వసభ్య సమావేశాన్ని కోరుతున్నాను.

శ్రీశ్రీ

విజయవాడ,
10. 6. 77.

7. రాజీనామా లేఖ

మద్రాసు
14. 6. 80

కె.వి. రమణారెడ్డిగారికి,
కార్యదర్శి, విప్లవ రచయితల సంఘం.
ప్రియమైన కామ్రేడ్ సెక్రటరీ,

మీ ఉత్తరంలో పట్టిగట్టిన ఆరోపణల కన్నుంటికి దోషిననే అంటున్నాను. అయితే, నిజంగానే దోషినని నా కనిపించడం లేదు. కొద్దికాలానికే పశ్చాత్తాపంతో నేను మళ్ళీ మీలోకి వస్తాననే ఉద్దేశంతో నన్ను తాత్కాలికంగా మీరు సస్పెండ్ చేశారు. సిగ్గుతో తలవంచుకోవల్సిన ఏ పనీ చేశానని నేననుకోను. లేక విరసం అన్యధాభావించేదానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకుంటాననీ అనుకోను. తన ప్రతిష్ఠను మలినపరిచానని అది అనుకుంటుంది. దాన్నింకా యిరుకున బెట్టడం యిష్టం లేనందుచేత నిప్రమిద్దామను కుంటున్నాను. దీన్ని నా రాజీనామా లేఖగా దయతో భావించండి. నేటి పరిస్థితులలో నా రాజీనామాను ఆమోదించడం మీకు దుష్కరం కాదు.

ఆశావాదిని గనుక, ముందు ముందు జరిగే ఘటనలు మనల్ని కలపగలవని ఆశిస్తాను. కాని, యిప్పటికీ మాత్రం శెలవ్.

సోదరభావంతో

మీ
శ్రీశ్రీ

పత్రికా ప్రకటన

విరసం సభ్యత్వానికి నేను ఇచ్చిన రాజీనామాను బేషరతుగా ఉపసంహరించుకుంటున్నట్లు సంస్థ కార్యదర్శికి రాశాను. ఆక్టోబరులో జరగబోయే సర్వసభ్య సమావేశంలో సాధారణ సభ్యుడిగా పాల్గొనగల్గుతానని ఆశిస్తున్నాను. విరసం పుట్టినప్పటి నుంచి అప్పుడు ఇప్పుడు ఎప్పుడూ నేను విరసం సభ్యుడినే. నా శాశ్వత చిరునామా విరసం.

ఆప్షనిస్టాన్, అస్సాం, వామపక్ష సమైక్యం మొదలయిన రాజకీయ విషయాలలో నా అభిప్రాయాలన్నీ దుర్భ్రమలేనని గ్రహించాను. అందువల్ల ఇప్పటి నుంచి విరసం రాజకీయాలే నా రాజకీయాలు. సాహిత్యంలో ఎప్పుడూ అతివాదిగా ఉంటున్న నేను రాజకీయాలలో మితవాదానికి, ఊగిసలాటకు లోనవుతూ వచ్చాను. ఇది పొరపాటేనని ఒప్పుకుంటున్నాను. లెనిన్ మాక్సింకోర్కికి రాసిన ఉత్తరంలో 'సువ్య సాహిత్యంలో గొప్ప రచయితవే కాని రాజకీయాలలో ఉత్త ఇడియట్వి' అన్నారు. ఇది నూటికి నూరుపాళ్ళు నాకూ వర్తిస్తుంది.

ఏమైనా వ్యక్తి కంటే సంస్థ ఎప్పుడూ గొప్పదే. విరసం సభ్యులకే కాదు. వ్యక్తిగా నన్ను అభిమానించే జనానికంతటికీ నా విజ్ఞప్తి ఒకటే- నా వ్యక్తిగత బలహీనతలను క్షమించండి అని. అలా అని ఎప్పుడూ అలా బలహీనుడిగానే ఉండిపోవాలని లేదు. ప్రలోభాల నుంచి బయటపడి బలాన్ని పుంజుకోవడానికే సర్వవిధాలా యత్నిస్తున్నాను. ఈ యత్నం ఫలిస్తుందని ఆశిస్తున్నాను.

(ఈనాడు, 23. 7. 1980)

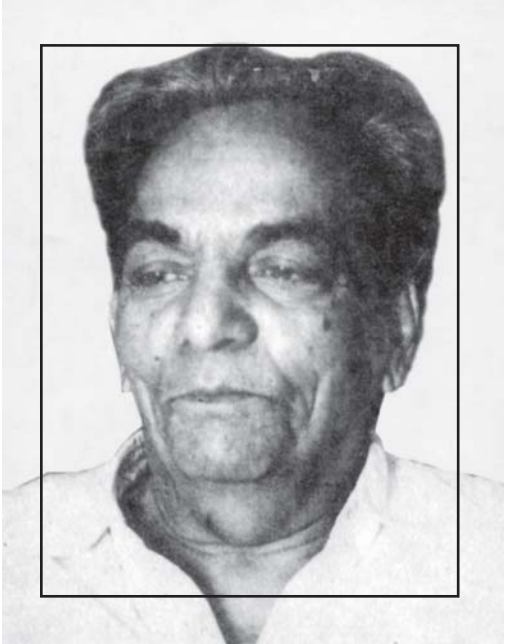

శ్రీశ్రీ శతజయంతి ప్రారంభ ప్రత్యేక సంచిక

చిరస్మరణీయ వారసత్వం

తెలుగు సాహిత్యం బాగా చదివిన వారికేగాక అంత లోతైన పరిచయం లేనివారికి కూడా సుపరిచితుడై తెలుగు జాతి మహాకవుల్లో ఒకడుగా నిలిచిపోయిన శ్రీశ్రీ సాహిత్య స్థానంపై ఏదో ఒక రూపంలో చర్చ జరుగుతూనే ఉంది. విచిత్రమైన రీతిలో అటు సంప్రదాయవాదులు, ఇటు అత్యాధునికులనబడే వారు కూడా భిన్నమైన వాదనలతో ఆయన పాత్రను తక్కువ చేసి చూపేందుకు విఫలయత్నాలు చేస్తూనే వచ్చారు. ఇప్పటికీ 60 ఏళ్ళ క్రిందట చింతాదీక్షితులుగారికి చలం ఒక లేఖ రాస్తూ 'అతని రచనల్లో సత్యాన్వేషణ వుంది. ఉద్వేగం ఉంది. అపరిమితమైన విప్లవశక్తి వుంది.' అని రాశారు. 'ఆకాశమంత ఎత్తున శ్రీశ్రీని అభివృద్ధికి రాదగినవాడవంటూ వీవు తట్టడానికి ప్రయత్నిస్తున్న' మరగుజ్జులను తూర్వారపట్టాడు. ఆ తర్వాత శ్రీశ్రీ ఒక మహా ప్రభంజనమై బూజు పట్టిన రీతులను తుడిచిపెట్టి విప్లవ శక్తులకు కొత్త ఊపిరి పోసిన మహాప్రస్థాన గీతాచార్యుడయ్యాడు.

శ్రీశ్రీని కమ్యూనిస్టులు భుజాన మోయటం వలన రావలసిన దానికన్నా ఎక్కువ పేరు వచ్చిందని అసూయపడిన వారున్నారు. ఆరోపించిన వారూ వున్నారు. సంప్రదాయ ప్రతీకలు గల శ్రీశ్రీ కవిత్వం ఆయన ద్వైదీభావానికి ప్రతిబింబమని సూత్రీకరించినవారూ వున్నారు. 'ఘంటశాల పుట్టి సంగీతాన్ని, శ్రీశ్రీ పుట్టి సాహిత్యాన్ని సర్వనాశనం చేశారని' బోయి భీమన్న వంటి వారు విమర్శించారు. శ్రీశ్రీ అభ్యుదయ కవి మాత్రమేనని, తాము అసలు సిసలు విప్లవ కవులమని విమర్శించారు. శ్రీశ్రీ అభ్యుదయ కవి మాత్రమేనని, తాము అసలు సిసలు విప్లవ కవులమని దిగంబర కవులు అహంకరించారు. ఆ దిగంబరులే తర్వాత ఇతర తీవ్రవాదులతో కలిసి విరసం స్థాపించి శ్రీశ్రీని తమ దుందుడుకుతత్వానికి ముసుగుగా వాడుకోవటానికి ప్రయత్నించారు. అది వేరే చరిత్ర. శ్రీశ్రీ మహాప్రస్థానంతో ముగిసిపోయాడని, ఆ కీర్తితోనే శేష జీవితం నెట్టుకొచ్చాడనే వ్యాఖ్య కూడా సర్వసాధారణంగా వినిపిస్తుంది. "ఈ శతాబ్దం నాది" అని చెప్పుకోవటంలో శ్రీశ్రీ అహంభావం తొంగి చూస్తుందని, వాస్తవానికి ఆయన కాలం ఎప్పుడో ముగిసిపోయిందని వారు అనేకులు. ఆయన దళితులను గురించి, స్త్రీలను గురించి ప్రత్యేకంగా రాయలేదని, శ్రీశ్రీ కూడా మనువాద ప్రతినిధీనని దళితులు, ఫెమినిస్టులు కొందరు ఈసడిస్తున్నారు. చివరి రెండు రకాలకు చెందినవారు శ్రీశ్రీ సాహిత్యం సమకాలీనతను ప్రధానంగా ప్రశ్నిస్తున్నప్పటికీ ఈ అంశాలన్నింటినీ

దృష్టిలో పెట్టుకొని ఆయన సాహిత్యదర్శనం చేయవలసిన అవసరం కనపడుతోంది. మహాకవి అని ఎవరిని అనాలో శ్రీశ్రీయే గురజాడ గురించిన తన వ్యాసంలో ఇలా పేర్కొన్నారు.

ఒకటి - తన జాతికి పూర్తిగా ప్రాతినిధ్యం వహిస్తూనే విశ్వజనీనత నిలబెట్టుకోవాలి.

రెండు - తాను అనుభవిస్తున్న రసాన్ని కవి పాఠకుల్లో కలిగించటంలో కృతార్థుడు కావాలి.

ఈ రెండు కొలబద్ధలతో చూసినప్పుడు శ్రీశ్రీ తెలుగు మహాకవిగానే కాక విశ్వవ్యాపిత విప్లవ శక్తుల వాణికాగల విలక్షణ మహాకవిగా గోచరిస్తాడు. 'తాటాకు కొలబద్ధలతో శ్రీశ్రీ కవిత్వాన్ని కొలవబూనటం అభ్యుదయ కవిత్వం మీద అలంకారికులు చేస్తున్న దాడి' అని రాచమల్లు రామచంద్రారెడ్డి ఒకసారి రాశారు. 'శ్రీశ్రీ అర్థం కావాలంటే చారిత్రక దృష్టి, సామాజిక దృష్టి, సామాజిక దృక్పథం, మానవతా విలువల స్పృహ, చరిత్ర నిర్మాతల పట్ల అవగాహన వుండాలని' రా.రా. చెప్పిన మాటలు అక్షర సత్యాలు. "శ్రీశ్రీ సజీవమైన ఒక మహా వటవుక్షం" అని ఒకప్పుడు ఆరుద్ర చేసిన వ్యాఖ్య ఎంతో అర్థవంతమైనది. మర్రిచెట్టు క్రింద వేరే మొక్కలు మొలవబోవన్న పాత సామెత దృష్టితో కాక తెలుగు సాహిత్య వనంలో ఊడలు తన్నిన ఊజ్జుల ప్రగతిశీలతా ప్రతీకగా ఈ మహావటవటవుక్షాన్ని సందర్శించాలి. దురదృష్టవశాత్తు ఆయన సాహిత్య సమకాలీనతను ప్రశ్నించే కొందరికి

అటువంటి సమగ్ర దృష్టిగానీ, సంయమనం కానీ లేవనిపిస్తోంది. ఆనాడు ఛాందస

అలంకారికులు తాటాకు కొలబద్దలతో శ్రీశ్రీని చిన్న చేయడానికి ప్రయత్నించినట్లే ఈనాడు రకరకాల పడికట్టురాళ్ళతో ఒక మహాకవి పాత్రను హుళక్కి చేయటానికి కొందరు ప్రయత్నిస్తున్నారు. నేటి కవులలో శ్రీశ్రీ స్ఫూర్తి వుందిగానీ ప్రభావం లేదని మరికొందరు మాట్లాడుతున్నారు.

మహాకవి గురజాడ తన ముత్యాల సరాలతో తెలుగు సాహిత్యంలో నూతన భావాలను ప్రవేశపెట్టారు. గురజాడ ముత్యాలసరాలు రచించిన 1910లోనే శ్రీశ్రీ కూడా జన్మించటం యాదృచ్ఛికమైనప్పటికీ ఒక చారిత్రక విశేషంగా చెప్పకతప్పదు. అది తోకచుక్క సంవత్సరం కూడా కావటం, అప్పుడే తెలుగు సాహిత్యంలో ఈ వేగుచుక్క ఉదయించటం ఎంత అద్భుతం! 1930లో శ్రీశ్రీ టైఫాయిడ్తో మృత్యుశయ్యను చేరారు. ఆయన చనిపోయాడనుకొని మంచం మీద నుంచి దింపేశారట. అయినా బ్రతికారు. శారీరకంగా అది ఆయనకు పునర్జన్మలాంటిదైతే ఆ తర్వాత ఆయనకు తెలుగు కవిత్వానికి పునర్జన్మ ప్రసాదించారు. 30వ దశకాన్ని ఆకలి దశాబ్దంగా చరిత్రకారులు అభివర్ణిస్తుంటారు. అప్పటి వరకు భావ కవిగా వున్న శ్రీశ్రీ ఆకలి, అనారోగ్యం, బాధలు, వేదనలు అన్ని ఆయనను అంతులేని ఘర్షణకు గురిచేస్తున్న సమయంలో ఇలా రాశారు.

‘రావద్దు రావద్దు లోనికి
రాస్తున్నానొక గీతం
రావద్దు రావద్దు లోనికి
నను చూడకాదిది వేళ
నా మనః కార్మికశాల
కక్కేది చందాగ్ని సెగలు’

ఆ చందాగ్ని సెగలే మహాప్రస్థాన గీతాలై తెలుగు కవిత్వాన్ని కొత్తయుగంలో అడుగు పెట్టించాయి.

మహాప్రస్థానంలోని గీతాలన్నింటిలో మొదటిది ‘జయభేరి’(1933) కావటంలో పెద్ద విశేషం ఉంది. కె.వి. రమణారెడ్డి అన్నట్లు ఫ్యూడల్ ఆధిపత్యానికి వ్యతిరేకంగా ప్రభవించిన వ్యక్తివాదమూ, సామ్యవాద ప్రేరితమైన సమిష్టివాదమూ ఆ గేయంలో అల్లుకుపోయాయి. ఆ గీత రచన నాటికి శ్రీశ్రీ కి మార్క్సిజంతో ప్రత్యక్ష పరిచయం వుండకపోవచ్చు. కాని సమిష్టి సమరాన్ని, అందులో తమ వ్యక్తిగత పాత్రను శ్రీశ్రీ చాలా నేర్పుతో ప్రకటించాడు. ‘నేను సైతం భువన భవనపు బావుటానై పైకి లేస్తాను’ అంటూ మోగిన జయభేరి వాస్తవానికి సమాజ పరివర్తనకై పోరాడే ప్రతి ఒక్కరి ప్రతిధ్వని అని చెప్పవచ్చు. అందులో ‘నేను’ ఉన్నప్పటికీ అది ‘మనం’ లో అంతర్భాగంగా ఇమిడిపోవటం ప్రత్యేకత. ఒక వ్యక్తి తన వంతు కర్తవ్యాన్ని, పాత్రను

వినయంగాను అదే సమయంలో విశ్వాసంతో చెప్పుకోవటానికి ఇంతకన్నా గొప్ప వ్యక్తికరణ అప్పటికీ ఇప్పటికీ లేదేమో!

1934లో మహాప్రస్థానం రచన జరిగింది. మరో ప్రపంచం అంటే పరలోకం అంటూ అదివరకు అధ్యాత్మికలు ఇచ్చిన నిర్వచనం స్థానంలో నవ్య సమాజమనే సరికొత్త అర్థాన్ని ప్రవేశపెట్టడం శ్రీశ్రీ ప్రతిభకు ప్రతీక. ఆ గేయంలో చందస్సు కొత్తపుంతలు తొక్కిందని విశ్లేషకులు ఎన్నోసార్లు విశ్లేషించి వున్నారు. ‘కదం తొక్కుతూ పదం పాడుతూ హృదంతరాళం గర్జిస్తూ’ వంటి ఆయన ప్రయోగాలు తెలుగు భాష తూగుకు, వడికి నిదర్శనాలుగా నిలిచిపోయాయి. ‘ఏముకలు కుళ్ళిన, వయస్సు మళ్ళిన’ వంటి ప్రయోగాలు కానీ, ‘గుండె నెత్తురుల తర్జుణ’ వంటి మాటలు కానీ శాశ్వతత్వం సంతరించుకొన్నాయి. ‘ముందుకు పదండి’ అన్న తెలుగు వాక్యం ‘పదండి ముందుకు’ అన్న కవితా రూపంలో స్థిరపడిపోయింది.

‘దేశ చరిత్రలు’ గేయంలో మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతాన్ని కవితాత్మకంగా చెప్పిన తీరు అనితర సాధ్యమైంది. జగత్ ప్రసిద్ధి చెందిన ఆ గీతానికి కొత్త పరిచయం దుస్సాహసం. ‘నరజాతి చరిత్ర సమస్తం రణ రక్త ప్రవాహానికై’, నరజాతి చరిత్ర మొత్తం దరిద్రులను కాల్చుకుతినటం’ వంటి వాక్యాలతో ఆయన సమాజంలోని దోపిడీని, దురన్యాయాలను అద్భుతంగా కళ్ళముందు ఆవిష్కరించుతూ ఈ దోపిడీ, దౌర్జన్యాలు ‘ఇంకానా ఇకపై చెల్లవని’ హెచ్చరించారు. ‘ఇప్పటి వరకు నడిచిన చరిత్ర అంతా వర్గపోరాటాల చరిత్రే’ నని మార్క్సిజం చెబితే ‘పరస్పరం సంఘర్షించిన శక్తులలో చరిత్ర పుట్టిన’ అంటూ శ్రీశ్రీ గతితార్కిక సూత్రాలను కవితాత్మకంగా చాటి చెప్పారు. ‘చైనాలో రిక్తావాలా చెక్ దేశపు గని పనిమనిషి’ అంటూ శ్రామిక వర్గ అంతర్జాతీయతకు అద్దం పట్టారు. అందరికీ తెలిసిన ఒక ఘటనను ఇక్కడ ప్రస్తావించటం అసందర్భం కాదు. కర్నూలు జిల్లా నంద్యాలలో యువజన మహాసభలో ఒక యువకుడు ‘దేశచరిత్రను ఆలపిస్తుంటే మొదట హర్షించిన భూస్వాములే తర్వాత మీదపడి కొట్టారట. దేశ చరిత్రలు గేయం నిరాశావాదాన్ని బోధిస్తున్నట్లు ఏటుకూరి బలరామమూర్తి చేసిన విమర్శను సరిదిద్దుతూ చంద్ర రాజేశ్వరరావుగారు ఈ ఘటనను ప్రస్తావించారు. ఆ లేఖలోనే తొలిసారి శ్రీశ్రీని మహాకవి అని ప్రస్తావించినట్లు చెబుతారు. అంతకు ముందు నుంచే శ్రీశ్రీ కమ్యూనిస్టు పార్టీతోనూ, ముఖ్యంగా యువజన సంఘాలతోనూ సన్నిహితంగా వ్యవహరిస్తున్నారు. అయితే కమ్యూనిస్టులు ఆయనను మహాకవిగా గుర్తించటానికి ఆయన రాజకీయ అనుబంధం ఒక్కటే కారణం కాదు. ఎందుకంటే అంతకుముందు కూడా తుమ్మల వెంకట్రామయ్య, పెండ్యాల లోకనాథం ప్రభృతులు అభ్యుదయ గీతాలు, పోరాట గేయాలు రాస్తూనే వున్నారు. శ్రీశ్రీ కవిత్యంలో అద్వితీయ ప్రతిభా విశేషాలు వుండబట్టే ఆయన మహాకవి అనిపించుకోగలిగారు. కమ్యూనిస్టులే శ్రీశ్రీని

మహాకవిని చేశారనుకోవడం, వాళ్ళు లేకపోయినా ఆయనే అయ్యేవాడనుకోవటం రెండూ పాక్షిక దృక్పథాలే. రాజకీయాలలో ఏ విప్లవ భావాలకైతే కమ్యూనిస్టులు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నారో, కవిత్వంలో అదే భావాల పతాకాన్ని చేబూనాడు. కనుకే శ్రీశ్రీ మహాకవి కాగలిగాడు.

II

అన్యాయశీలత నిలుపుకొన్న శ్రీశ్రీ కవిత్వం

జార్జ్ బెర్నార్డ్షా తాను షేక్స్పియర్ భుజాలపై నుంచొని ఉన్నానని వినయంగా చెప్పుకున్నారు. తామంతా గోగోయ్ 'ఓవర్ కోటు' (కథ) నుంచి వుట్టిన వాళ్ళమని రష్యన్ రచయితలు అనేవారట. శ్రీశ్రీ 'అడుగుజాడ గురజాడది' అన్నారు. తనపై ప్రభావాన్ని చూపిన స్విన్ బర్న్ - తదితర విదేశీ కవుల గురించి స్వయంగా తెలియచేశారు. మొత్తం సమాజంలో వచ్చే మార్పు సాహిత్య రీతుల్లోనూ, వ్యక్తికరణలోనూ రావడం సహజమే. అయితే అంత మాత్రాన గతాన్ని చూడ నిరాకరిస్తే మానవ చరిత్రే శూన్యమవుతుంది. ఒక్కొక్క పేజీని చింపుకుంటూ పోతే ఇతిహాసం అంటూ మిగలదు. ఒకానొక చారిత్రక సంధిదశలో తన జాతి ఆలోచనలను ఒకడుగు ముందుకు నడిపించిన మహావ్యక్తుల పాత్రపై అటూ ఇటూ వాదనలతో చెల్లుచీటీ రాయడం సంస్కారం అనిపించుకోదు.

ఎవరెన్ని చెప్పినా 'కదిలేది - కదిలించేది, మారేది - మార్చించేది నవకవిత్వమని' ఆయన ఇచ్చిన నిర్వచనానికి కాలం చెల్లిందా? 'కుక్కపిల్ల - సబ్బుబిళ్ళ' ఏదైనా కవితార్థం అంటూ 'ఉండాలియో కవితావేశం, కానీవోయ్ రసనిర్దేశం' అని ఆయన ఇచ్చిన ప్రేరణ వెనకపట్టు పట్టించా? తాజ్ మహల్ నిర్మాణానికి రాళ్ళెత్తిన కూలీలవరని ఆయన వేసిన ప్రశ్న, సామ్రాజ్యపు దండయాత్రలో సామాన్యుని సాహసంపై ఆయన చేసిన ప్రబోధం మరుగుపడ్డాయా? వీటిలో ఏ అంశం అన్యాయశీలత కోల్పోయింది? 'ఇతిహాసపు చీకటి కోణం అట్టడుగున పడి' కన్పించకుండా పోయిన కథలు, 'దాచేస్తే దాగని సత్యాలు' కావాలని శంఖారావం చేసిన వ్యక్తి ఆయన కాక మరెవరు? కవిత్వంలో, సాహిత్యంలో మరెవ్వరూ చూపనంత ప్రభావం భాషపైన, ప్రాసంగిక - రచనా శైలులపైన శ్రీశ్రీ ప్రసంగించారు. ఆయన వాక్యం ఒక్కటైనా లేకుండా మాట్లాడటం కానీ, రాయడం కానీ దాదాపు దుస్సాధ్యమయ్యే స్థితి కల్పించారు. 'కాదేది కట్నానికనర్థం', 'కాపీ కనర్థం' ఇలా అంటుంటారు. 'దాచేస్తే దాగని సత్యం!' 'ఇంకానా ఇకపై చెల్లవు', 'దగాపడిన తమ్ముడు', 'యథార్థజీవిత వ్యధార్థ జీవిత దృశ్యం', 'శ్రమైక జీవన సౌందర్యం', 'పొలాలనన్నీ హలాలదున్నీ',

'గనిలో పనిలో కార్ఖానాలో', 'ఖరీదు కట్టే షరాబు' ఇలా ఎన్ని మెరుపులాంటి భావాలు, భాషా ప్రయోగాలు మహాప్రస్థాన గీతాలను అజరామరం చేశాయి! పెద్దలు అన్నట్లు 'భూమికోసం' చిత్రంలో శ్రీశ్రీ ఉపయోగించిన తర్వాతే 'అంతంకాదిది ఆరంభం' అన్న ప్రయోగం ప్రాచుర్యంలోకి వచ్చింది.

'అధునికానంతర' కవిత్వం రాస్తున్నాం అనుకునే వారికి ఇటువంటి ప్రయోగాలు గొప్పవిగా కనిపించకపోవచ్చు. తాము శ్రీశ్రీని చదివి ప్రేరణ పొందలేదని కూడా వారిలో కొందరైనా చెప్పవచ్చు. తాము శ్రీశ్రీ కన్నా ప్రతిభావంతులమనీ అనుకోవచ్చు. శ్రీశ్రీ ప్రభావం తమపై లవలేశం కూడా లేదని ధంకా భజాయించవచ్చు. వారి భాషలో కానీ, ఇమేజరీలో కానీ శ్రీశ్రీ ముద్ర ఉండకపోవచ్చు కూడా. అయితే అప్పటికీ తెలుగు భాషా సాహిత్యంలో, భావనా స్రవంతిలో భాగమైపోయిన ఈ ప్రయోగాలు పరోక్షంగా నైనా వారిని తాకకపోవడం అసంభవం. ఛందస్సుల సర్వపరిష్కంగాలు, శృశాసాల నిఘంటువులు దాటి రావాలని శ్రీశ్రీ వంటివారు ఇచ్చిన పిలుపు, వేసిన బాట తమ వికాసానికి రాచబాటేనని ఇలాంటి వారు గమనించలేకపోవడం ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుంది. మహాప్రస్థానం తర్వాత ఆయన రాసిన 'గాంధీజీ', 'సగరంలో వృషభం' వంటి గేయాలు పూర్తి భిన్నంగా ఉంటాయి. కొత్తదనాన్ని ఆహ్వానించడంలో ఆయనేపుడూ ముందే ఉన్నారు. ఆరుద్ర 'త్వమేవాహం' కావ్యం చదివి నేనిక కవిత్వం రాయకపోయినా ఫరవాలేదన్నారు. గజ్జెల మల్లారెడ్డిని అలాగే మెచ్చుకొన్నారు (తర్వాత నిరుత్సాహ పడ్డారు). దిగంబర కవిత్వాన్ని ఆంగ్లంలోకి అనువదించాలని సంకల్పించారు. ఒక్కోసారి విచక్షణ కూడా లేకుండా కొత్తదనానికై పరుగులు తీసి సర్దియలిజాన్ని కూడా ఆదరించిన శ్రీశ్రీని ఈనాడు కొత్తదనం పేరుతో త్రోసిపుచ్చాలనుకోవడం సాధ్యంకాదు. పాపిణీని శివశంకర్, పెనుగొండ లక్ష్మీనారాయణ సంకలనం చేసిన సంపుటంలో కవితలు చదివితే మహాప్రస్థాన ప్రయోగాలు దాదాపు కనిపించవు. కాని దానికి పెట్టిన పేరు మాత్రం 'కవితా ఓ కవితా'!

కవిత్వం ప్రారంభించిన కొత్తలో తాను సంవిధానమే సర్వస్వమని అనుకొనేవాడినని సందేశం - సారాంశం గురించి ఆలోచన తర్వాత ప్రారంభమైందని శ్రీశ్రీయే చెప్పుకున్నాడు. బహుశా ఇప్పటి కొందరు కవులు, సాహితీవేత్తలు కూడా అటువంటి పాక్షిక దృష్టితోనే పొరబాటు అంచనాలకు వస్తూండవచ్చు. తమలో తాము కవిత్వాన్ని విశ్లేషించుకొన్నా, అభినందించుకొన్నా సరిపోదని, జాతి జనం - కనీసం చదువరులను ఆకట్టుకోగల వారి నాల్గలపై నిలిచిపోగల కవిత్వాన్ని సృష్టించాలని ఇలాంటి వారు అర్థం చేసుకోవడం శ్రేయస్కరం.

మహాప్రస్థానంతోనే ఆగిపోయాడని, తర్వాత మళ్ళీ అంతటి మహత్తర రచనలేవీ చేయలేదని మరో అభిప్రాయం సక్ష్మతగా వినిపిస్తుంది. ఒక చారిత్రక సంధి దశలో మహాప్రవాహం సదృశ్యంగా ఉద్యమించిన ఆ కావ్యాన్ని అనంతర కాలంలోని రచనలతో పోల్చుటానికి లేదు. కవిత్వంలోగానీ, కళలలో గానీ వాటి సృష్టికర్త తాదాత్మ్యం చెంది

ఎదుటి వారిలో కూడా అంతటి భావావేశాన్ని కలిగించగలిగే సందర్భం అరుదుగానే వస్తుంది. ఒకసారి చేసిన అద్భుత కళాసృష్టి

మరోసారి చేయనందుకు వారిని తప్పు పట్ట పూనటం కూడా తప్పే అవుతుంది. మాక్స్ వేగ్ మరో 'అమృత' నవల రాయలేదని, బి.ఎన్.రెడ్డి మరో 'మల్లీశ్వరి', కె. విశ్వనాథ్ మరో 'శంకరాభరణం' అందించలేదని విమర్శించడం ఎటువంటిదో మహాప్రస్థానం స్థాయిలో తర్వాత అంతటి రచనలు లేవని చప్పురించడం కూడా అటువంటిదే. అయితే తర్వాత కాలంలోనూ శ్రీశ్రీ కవిత్వం కొత్తపుంతలు తొక్కడమే కాక, స్వాతంత్ర్యానంతర కవిత్వానికి కొత్త ఒరవడి పెట్టింది.

ఇది నా స్వాతంత్ర్యదిన
మహా సంకల్పం
విధిగా వికసించే
చరిత్రకొక కృతజ్ఞత
ప్రజలకు నివాళి.
'అతణ్ణి జాగ్రత్తగా చూడండి
స్వతంత్ర భారత పౌరుడు
అతని బాధ్యత వహిస్తామని
అందరూ హామీ ఇవ్వండి'
అతని యోగక్షేమాలకు
అంతా పూచీ పడండి
అతికించండి మళ్ళీ
అతని ముఖానికి నవ్వు!

1947, ఆగస్టు 15న ఆయన ఈ కవిత రాయటం గమనార్హం. అప్పటి నుంచి 1960లో 'వెలుగునీడలు' చిత్రంలో 'పాడవోయి భారతీయదా' గీతం వరకు కొత్తగా వచ్చిన స్వాతంత్ర్య స్వరూపాన్ని ఆయన నిర్దాక్షిణ్యంగా ఎత్తిచూపాడు.

రెండురెళ్ళు నాలుగన్నండున
గూండాలు గుండ్రాలు విసిరే సీమలో
క్షేమం అవిభాజ్యం అంటే
జైళ్ళు నోరుతెరిచే భూమిలో'

అని విశ్లేషించారు.

దరిద్రుల శాతం ఇంకా చీకాకు కలిగిస్తూనే ఉందని 'శరశృంగి'లో చందమామతో చెప్పుకున్నారు. 'ఎవరో వస్తారని ఏదో చేస్తారని ఎదురుచూసి మోసపోకుమా' అని 'భూమి కోసం' లో ఎలుగెత్తి చాటారు. ఏ ఇతర సమకాలీన కవుల గీతాల కంటే ఎక్కువగా ఇవి నాటికీ, నేటికీ ప్రజల నాలులపై నాట్యమాడుతూనే ఉన్నాయి.

'ఏవి తల్లీ నిరుడు కురిసిన హిమ సమూహములు' వంటి ఆయన వాక్యాలను జీవితంలో ఏదో సందర్భంలో స్ఫురణకు తెచ్చుకోని కవితాప్రియుడు ఉండడమే. బాలలను గురించి రాయాలంటే 'మీదే మీదే సమస్త విశ్వం- మీరే లోకపు భాగ్య విధాతలు' అన్న ఆయన

శుభాశంసనలు గుర్తు రాకుండా ఉండవు. 'బాటసారి', 'బిక్షువర్షియసీ' వంటి చిన్న గేయాల్లో ఆయన కవిత సృష్టించిన పాత్రలు ఈ వ్యవస్థ ఉన్నంత కాలం కనిపిస్తూనే ఉంటాయి. 'మనదీ ఒక బ్రతుకేనా చీమలవలె, దోమలవలె, సందులలో పండులవలె' అనే కవిత అభాగ్యుల గురించి వినిపిస్తూనే ఉంటుంది. అందుకే శ్రీశ్రీ కవిత్వం జీవితమంత విశాలమైనది. ఇప్పటికీ చాలామంది పేర్కొన్నట్లు తెలుగు కవిత్వాన్ని జాతీయ సరిహద్దులు దాటించిన జాతికవి శ్రీశ్రీయే. 'దేశ చరిత్రలు', 'మానవుడా' వంటి గేయాలతో ప్రతిపాదించిన అంతర్జాతీయ దృక్పథమే కాక 'గర్జించు రష్యా' అంటూ ఆయన రాసిన గేయం ఆయన అంతర్జాతీయతకు దర్పణం. నాజీ హిట్లర్ దురాక్రమణకు వ్యతిరేకంగా సోవియట్ వైమానిక దళం రంగంలోకి వచ్చిందన్న వార్త విని ఉత్తేజితుడై రాసిన ఆ గేయం శ్రీశ్రీని ప్రపంచ శ్రామిక వర్గ మహాకవిని చేసింది.

శ్రీశ్రీ కవిత్వం నవయుగ ప్రస్థానానికి సాగిపోయే యువతరానికి 'మార్సింగ్ బాండ్' లాంటిదని అభివర్ణించిన చలం 'కాళ్ళకింద నలిగే గడ్డిపోచల ఆర్తనాదం' కూడా ఆయన కవిత్వంలో వినిపిస్తుందన్నారు. ఇలాంటి విభిన్నమైన స్పందనలను అమోఘంగా పలికించారు కనుకే ఆయన యుగకర్త కాగలిగారు. 'జీవితంలో ఉన్నవన్నీ కన్యాశుల్కంలో ఉన్నాయి. జీవితంలో లేనివేవీ దానిలో లేవు' అని శ్రీశ్రీ చేసిన విశ్లేషణ ఆయన కవిత్వానికి కూడా అద్భుతంగా వర్తిస్తుంది. జీవితంలో ఏ సందర్భానికైనా అతికినట్లు సరిపోయే కవితా వాక్యాలు ఆయనలో దొరికినట్లు మరే ఆధునిక తెలుగు కవిలోను దొరకవు. సంధ్యా సమయంలో రెండు సినిమాల మధ్య, రెండు ఫలహారాల మధ్య, రెండు జీవన్మరణ సమస్యల మధ్య సందిగ్ధంతో కొట్టుమిట్టాడే వారిని ఆయన పాఠకుల కళ్ళముందు నిలుపుతారు. 'నిప్పులు చిమ్ముకుంటూ నింగితగరిపోతే నిబిడాశ్చర్యంతో చూసినవారే నెత్తురు గక్కుకూంటూ నేలకు రాలిపోతే నిర్దాక్షిణ్యంగా వ్యవహరిస్తారన్న' జీవిత వాస్తవాన్ని పది మాటలలోనే ప్రతిష్ఠిస్తారు. చంద్రుడి మీద కాలు మోపుతామని ముందే చెప్పారు. "కవితా! ఓ కవితా! అంటూ తన కవిత్వ ఊహల ఆధారభూతమైన అంశాలను ప్రస్తావించడంలో అద్భుత నైపుణ్యం, అపారవైవిధ్యం కనపరుస్తారు. భాషతో చాకిరీ చేయించుకుంటారు. తరతరాలుగా జాతి జీవితంతో పెనవేసుకుపోయిన సంప్రదాయ ముద్రలను సమసమాజ సాధనకై సాగే సమరసాధనాలుగా వినియోగిస్తారు. కవిత్వంలో ధనంజయుడు, కనకదుర్గ, యజ్ఞోపవీతం వంటి ప్రాచీన ప్రతీకలు ఉపయోగించారు. కనుక అంతర్దీనంగా ఆ భావజాలాన్ని కూడా విశ్వసించాడని విపరీత వ్యాఖ్యానాలు చేయడం మూర్ఖునికి చంద్రునివైపు వేలుచూపిస్తే వేలు చూస్తాడన్న సామెతను గుర్తుకు తెప్పిస్తుంది. ఎంతటి విప్లవకారులైనా గతం నుంచి వున్న వారసత్వ ప్రమేయం లేకుండా గాలిలో పనిచేయలేరు. ప్రాచీన వారసత్వంలో ప్రగతిశీల అంశాలను, ప్రతీకలను ప్రయోగాత్మకంగా ఉపయోగించడం ప్రతిభావంతులకే సాధ్యపడుతుంది.

మహాప్రస్థానం తదుపరి సద్రియలిస్టు రచనలు ఆయనతో పాటు బహుళ ప్రచారం పొందారు. కాని అవి ఆయన భావ పరిణతికి ముందు వచన కవిత్వంలోనూ, వ్యంగ్య ఖండికల రచనల్లోనూ ఆయన

కొత్త బాట వేశారు. ఆయన మూడు యాభైలులో వ్యంగ్యం, చమత్కారం, ప్రాస ముప్పేటలా కలిసి తర్వాతి కాలంలో ఒక ప్రత్యేక శాఖగా రూపొందాయి. ఆయన రాసిన చలన చిత్రగీతాలు, మామూలు సినిమా పరిధిని దాటి ఉత్తమ ప్రమాణాలు సంతరించుకున్నాయి. 'డాక్టర్ చక్రవర్తి' లో రాసిన 'మనసున మనసై' గీతం సహజీవనంపై అద్భుతమైన భాష్యం చెప్పింది. వెలుగునీడలలో 'కలకానిది విలువైనది' అంటూ జీవితానికీచ్చిన నిర్వచనం నిరాశాపరులకు కొత్త విశ్వాసం ఇచ్చే టానిక్‌లా పనిచేసింది. 'అల్లూరి సీతారామరాజు' లో సందర్భాన్ని బట్టి రాసిన 'తెలుగువీర లేవరా' గీతం కూడా నిరంతర స్ఫూర్తిదాయకమై నిలిచిపోయింది. ఇలా ఎన్నెన్నో...

శ్రీశ్రీ కవిత్వం ప్రభావం ఇప్పుడు లేదని చెప్పేవారు ఇవన్నీ తెలిసిన విషయాలే కదా అని చప్పరించవచ్చు. ఆయన కొటేషన్‌లన్నీ పూసగుచ్చి చెప్పడంలో ప్రయోజన మేమిటని ప్రశ్నించవచ్చు. ఇవన్నీ వాస్తవాలే అయినప్పుడు అంతటి అమూల్యమైన భావాలను అక్షరబద్ధం చేసిన మహాకవి ప్రభావం పై అప్పుడు తీర్పు చెప్పడం తొందరపాటు అని మనవి చేయడానికే ఇదంతా.

ఇవికాక ఇంకొక రకం విమర్శకూడా ఆయనపై వుంది. ఒక విధంగా అది అభ్యుదయ కవిత్వంపై ఎక్కువెట్టిందే. శ్రీశ్రీ వంటి ప్రతిపాదించిన అభ్యుదయం అమూర్తమైనదని, అస్పష్టమైనదని ఇప్పుడు ప్రధానంగా దళిత వాదులు, స్త్రీ వాదులు విమర్శిస్తున్నారు. ఆయన కవిత్వంలో ఈ రెండు వర్గాలకు చోటెక్కడుందని ప్రశ్నిస్తున్నారు. ఇలాంటి

ఒక కవి "శ్రీశ్రీని క్షమించలేనని" ప్రకటించాడు. శ్రీశ్రీ తెలంగాణా పోరాటంపై రచనలు చేయలేదని, నిర్దిష్ట సమస్యలకు స్పందించలేదని గతంలో కూడా విమర్శలు ఉన్నాయి.

'శ్రీశ్రీ ముఖ్యంగా భారతేతర కవి. అతని ఇన్స్పిరేషన్ మన సంఘటనల నుంచి వచ్చినట్టుగా తోచదు. అతని గీతాలు యావత్తూ తెలుగు రాశాడని తప్ప ఏదో ఒక లక్ష్యం, సమయోచిత్యం ఎరుగని కవితావేశపు కలలని నాకనిపిస్తుంది'.... శ్రీశ్రీ కవిత్వంలో జనరల్ బర్డ్స్ ఐ వ్యూ కనిపిస్తుంది గాని పర్డిక్యూలరీ డిటైల్డ్ పెక్యులారిటీస్ కనిపించవు.

సాహిత్య ప్రయోజనాన్ని గురించి అభ్యుదయాన్ని గురించి మాకున్న డీప్ అండర్స్టాండింగ్ అండ్ సింపతి శ్రీశ్రీకి లేవు.

"బెంగాల్‌లో యాభైలక్షల మంది అన్నం చాలక కొనప్రాణాలతో కొట్టుకుంటున్నప్పుడు శ్రీశ్రీ ఎక్కడికి పోయాడు? ప్రస్తుతం ఆంధ్రదేశంలో ప్రజల దుస్సహ అవమానాలకు, పసివాళ్ళు దురంతాలకు లోనైనప్పుడు ఏమి చేస్తున్నాడు శ్రీశ్రీ' అని కె.వి. రమణారెడ్డి 1947-50 సంవత్సరాల్లో రాసిన వాక్యాలు ఇటువంటి విమర్శలకు నిదర్శనాలు. అప్పుడు, ఇప్పుడు వినవస్తున్న ఈ విమర్శలను దృష్టిలో వుంచుకొని కూడా శ్రీశ్రీ కవిత్వాన్ని పరామర్శించాల్సి వుంది.

(సశేషం)

- తెలకపల్లి రవి

(1996 వ్యాసాలు స్వల్ప మార్పుతో పునరుద్ఘటన)

ప్రచురణ ప్రస్థానం

1940లలోనే “మహాప్రస్థానం” ప్రెస్ కాపీ సిద్ధం చేశాను. జనార్దనరావు మరణవార్త వినగానే ఈ పుస్తకం అతినికే అంకితం అనుకున్నాను. ఆ రోజే (1938లో ఒకరోజు) “తలవంచుకు వెళ్ళిపోయావా! నేస్తం” అంటూ అంకిత గీతం సిద్ధం చేశాను. తర్వాత 1950 నాటికి గాని ఈ గ్రంథం ముద్రణ కాలేదు. “నల్లినీ కుమార్” అనే మిత్రుడు చేసిన ధన సాహాయ్యంతో మొదటి ముద్రణ వెలుగు చూసింది. అది నా నలభయ్యో ఏట నా మిత్రుడిచ్చిన కానుక. జేమ్స్ జాయిన్ ulysses కూడా అతని నలభయ్యో ఏట పారిస్ లో అచ్చయింది.

-శ్రీశ్రీ

హైదరాబాద్

4.10.46

డియర్ పి.ఎ.ఎస్.

ఎక్కడో ములిగి హైద్రాబాదులో తేలిన నేను ఒక బీర్ బుడ్డి ముగించి రమ్ సేవిస్తూ ఈ ఉత్తరం రాస్తున్నాను. ఎడమనుంచి కుడికి అలవాటు పడ్డబదుకు కుడినుంచి ఎడమను అర్థం చేసుకోవడంలో ఇంకా కొంత ఇబ్బంది భరిస్తుంది భరిస్తున్నది. ప్రస్తుతం నేను మ.ఘ.వ. నిజాం ప్రభువు వారి (మఘవ అనగా మహా ఘనత వహించిన అర్థం) రిఫామ్స్ సెక్రటేరియట్ లో ఉద్యోగిని. నెలకు 200 రూకల జీతం. ఆరు నెలలదాకా ఇలా బతకడానికి వీలుంది. ఖాసింఖాను కరుణార్థప్తి వల్ల నేనూ అబ్బూరి వరద రాజేశ్వరరావు రెండు తాత్యాలికోద్యోగాలు సంపాదించాము. విశేషాలు మళ్ళీ రాస్తాను. “ధ్వని” సంగతి మరచిపోలేదు. ఇక్కడే ఖాసింఖానుకు చెందిన ఒక ముద్రణాలయం ఉంది. ముఖ్యంగా నేనీ గ్రామానికి రావడం “ధ్వని” అచ్చు వెయ్యడానికే. “మహాప్రస్థానం” గీతాలు కూడా అచ్చొత్తించొచ్చు. మరిన్నీ తతిమ్మా ఎన్నెనో ఉద్దేశాలకు రూపం ఇవ్వవచ్చు. వెండియుతాము ‘ఆరుద్ర’ నామధేయనితో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరంబులు జరుపుచున్నారా? తిరువతిమౌనియ. గృష్ణశాస్త్రి మహర్షియ మద్రాసు మహారణ్యంబునందున్నారు

ఉంటాను.

శ్రీ. శ్రీ.

నా చిరునామా
ఎస్. శ్రీనివాసరావు
అకాడమి ప్రెస్

103, అలెగ్జాండర్ రోడ్, సికింద్రాబాద్.

మద్రాస్

21.10.45

159 వి.ఎమ్.ఎస్.టి,

మిరసాహిల్ పేట, రొయ్య పేట

మై డియర్ పి.ఎ.ఎస్,

నేను నిన్ననే తెనాలి నుంచి వచ్చాను (ఒక హిందీ ఫిలింను తెనిగించే సందర్భం) ఇక మీద ఇక్కడే ఉంటాను. అయితే ప్రస్తుతపు చిరునామా మార్చవచ్చును. మార్చగానే తెలియజేస్తాను. మా అమ్మాయి పేరు “అనామిక” చాలా బలహీనంగా ఉంది. ఇప్పుడు నాలుగో మాసం. మీరు విశాఖ నుంచి అసురడిపా వెళతారా? వెళ్ళితే. (వెళ్ళకపోయినా ఉత్తరం ద్వారా అయినా) తేనె పంపించ గోరుతాను. వరద రాజేశ్వరరావు సికింద్రాబాదులో ఉన్నాడు. చూశారా? నేను తెనాలిలో ఉండగా అక్కడకి వచ్చాడు. చెళ్ళ పిళ్ళ సన్యాస సందర్భంలో రామకృష్ణ రావుగారు బెజవాడ వచ్చారు. ఫోనులో మాట్లాడాను. మొన్న ఈ మధ్య గుంటూరులో ఒక విద్యార్థి సభలో మాట్లాడాను. అక్కడ దేశరాజు కృష్ణ శర్మ కనబడ్డాడు. నా “మహాప్రస్థానం” గీతాలు అచ్చు వెయ్యడం గురించి ప్రసక్తించాడు. పుణ్య ఘడియలింకా రాలేదన్నాను. నా ఫిలిం బావతు డబ్బు త్వరలో చేతికందుతుంది. అప్పుడు గీతాలు ఒక సంపుటం. కథలోక సంపుటం వెయ్యించాలని చూస్తున్నాను. “ధ్వని” తొలి సంచిక తేవాలని కూడా చూస్తున్నాను. ఏమిటో ఊపిరాడకుండా ఉంది. ఆరుద్ర ఇక్కడే ఉన్నాడు. (రాజరాజేశ్వరీ ఫిలిమ్స్. మహమ్మద్ ఉస్మాన్ రోడ్డు, టి. నగర్) నిన్ననే వచ్చానన్నాను కదూ. ఇంకా ఎవరినీ కలుసుకోలేదు. ఖాసింఖాన్ ను అడిగానని చెప్పండి. అక్కడ నా కాగితాల చెత్తలో కొన్ని నోట్ బుక్స్ ఉండాలని జ్ఞాపకం. వీలయితే వాటిని సముద్ధరించండి

మిత్రుడు

మద్రాస్

24.12.49

మై డియర్ పి.ఎ.ఎస్

మీరు రాసిన ఉత్తరం అందినది. ప్రస్తుతం మట్టుకు. ఇంకా కొన్నాళ్ళ దాకా కూడా. నా యద్రసు ఇదే (153 వి.ఎమ్.స్ట్రీట్) మా ఆవిడ పండుగల దాకా విశాఖపట్టణంలోనే ఉంటుంది. కాబట్టి మీరు తేనె అక్కడకే పంపవచ్చును లేదా మీ ఇష్టం. ఇక్కడకైనా సరే, వైకల్పికం నేనొక ఫలిం సంస్థలో పని చేస్తున్నానని మీకు తెలుసుననుకుంటాను. (ఒక హిందీ ఫిలిం తెనిగిస్తున్నాం.) గురజాడ విషయమై మీరు సేకరించిన సంగతులు ఒక వ్యాసంగా రాసి పంపిస్తారు? ఆరుద్ర ఇక్కడ రాజరాజేశ్వరీ ఫిలిం సంస్థలో ఉన్నాడు. అనిసెట్టి సుబ్బారావు “మరో ప్రపంచం” అని ఆంథోలజీ వేస్తానంటున్నాడు. మీరూ, ఖాసిం కలిసి పెన్లో చేసిన ప్రకటన చూశాను. నేనీ మధ్య తిరుచినాపల్లి రేడియోలో నేటి తెలుగు సాహిత్యం గురించి (ఆగ్లంలో) మాట్లాడేను. నా పద్యాల నోటు బుక్కు అన్నారు. ఇంగ్లీషువేనా? ఇంకా అలాంటివి అదే సైజుని రెండు మూడుండాలే పంపించండి. నా మహాప్రస్థానం సంపుటాల్ని ఒక మిత్రుడు అచ్చు వేయిస్తానంటున్నాడు. ఆంధ్ర రాష్ట్రం వచ్చాక మళ్ళీ ఉత్తరం రాస్తాను.

యువర్స్ శ్రీ శ్రీ

మద్రాస్

20.9.50

అరుణగిరి ముదలి స్ట్రీట్.,
మందవలి.

డియర్ అప్పలస్వామి గారు,

మీ ఉత్తరాలు అందినవి. వైరు తప్పుగా అడ్రస్ చెయ్యబడింది కాబట్టి (13 అరుణాచల ముదలి వీధి అని) అందచెయ్యలేదని ఆ తప్పు అడ్రెసుకే మనశ్రీ. తపాలా, తంతి శాఖవారు వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది. పుస్తకాలకై ఆ కొనసాగింది మీరంత తొందరపడుతున్నారో ఈ కొనసాగింది అంత ఆలస్యం అవుతోంది. ఇందుకు నేను చాలా చింతిస్తున్నాను. మా పబ్లిషరుకీ నాకూ కాపీల విషయంలో కొంత అభివ్రాయ భేదం వచ్చింది. నేను 500 కాపీలు అడిగితే అతను 50 ఇస్తానంటున్నాడు. ఇది యింతట్లో తెగదని తోస్తుంది. అయినా ఈ రోజు మళ్ళీ గట్టిగా ఉత్తరం రాస్తున్నాను. పవిత్రమైన పెట్టుబడిదారీ విధానంలో బతుకుతున్న మనం చిన్న ఇబ్బందులకు లక్ష్యపెట్టనక్కరలేదు. 500 కాపీలు ఇవ్వకపోతే అసలే కాపీ లక్కరలేదని ఉత్తరం రాస్తున్నాను. ఇరవై యేళ్ళ తర్వాత ఈనాటికి పుస్తకం అచ్చు అయిందన్న సంతోషంతోనే సంతృప్తి పొందుతాను.

హైదరాబాదులో ఏ పత్రిక? ప్రెస్ కటింగ్ పంపించండి

యువర్స్, శ్రీ శ్రీ

శాద్దిపాటి ఆర్థిక స్తోమత వున్నా ఇప్పుడు పుస్తకాలు

అచ్చువేసుకోవడం పెద్ద సమస్య కాదు. కాని ఒకప్పటి వరిస్థితి వేరు. తెలుగు సాహిత్యాభిమానులనే గాక సామాజికులను

కూడా ఉద్రూతలాగిస్తున్న మహాప్రస్థాన గీతాల ముద్రణకు దాదాపు పాతికేళ్లు వట్టిందంటే ఆశ్చర్యం కలగొచ్చు. దాన్ని ఎలా అచ్చు వేయించుకోవాలన్న దానిపై శ్రీశ్రీ కాలానిక వూహలే ఇందుకు కారణమని కొందరంటారు. కాని అది పెద్ద సమస్య అయిందన్నది నిజం. ఎట్టకేలకు నళినీ కుమార్ దాన్ని 1950లో గాని అచ్చు వేయించలేదు. అప్పటికే వజ్రాయుధం, త్వమేమాహం వెలుగు చూశాయి. తనదే అచ్చయిన మొదటి అభ్యుదయ కావ్యమని సోమసుందర్ అంటే ఆరుద్ర కొట్టి పారేశాడు. ఆర్థిక స్తోమత లేక శ్రీశ్రీ కావ్యం వెలువడడం ఆలస్యమైంది గాని ఆయన కవితలు తమ జేబుల్లోనే వుండేవని ఆయనన్నారు. ఇంతకూ ఆ మహా ప్రస్థానం ముద్రణపై శ్రీశ్రీ మాటలు.....

ఫలానాతేదీ నుంచి నా దరిద్రం ప్రారంభమయిందని చెప్పలేను. కాని 1930 నుంచి 1940 దాకా నేను చాలా అవస్థలుపడ్డాను. ఆ దశాబ్దంలోనే నా మహాప్రస్థానం గీతాలన్నీ (చాలామట్టుకు) రాశాను. అదో భయంకరమైన దశాబ్దం. దాన్ని **Hungry thirties** అన్నారు చరిత్రకారులు. కొంపెల్ల జనార్ధనరావు మాటల్లో చెప్పాలంటే అవి:

“లోక ప్రవృత్తినంతటిసీ కలవరపరిచిన ఆర్థికమాంద్యం రోజులు”

అవును. అవి నా దరిద్రపు రోజులు. రెండేసి రోజులు తిండిలేకుండా బ్రతికాను. ఆ పది సంవత్సరాల్లోనే మహాప్రస్థానం గీతాలు రాశాను. అంత దరిద్రంలోనూ నేనెవ్వరినీ ‘దేహీ’ అని యాచించలేదు. కేరములో గెలిచిన కప్పుల్ని అమ్ముకున్నాను. కవిత్వాన్ని కూడా అమ్ముకున్నాను. ఇది వ్యభిచారం అని నాకు తెలుసు.

1938లో జర్నలిజంలో ప్రవేశించాను. ఆంధ్రప్రభ సభ ఎడిటర్ గా రాయటర్ వార్తలు తెలిగించాను. సక్కుబాయి పిండిరుబ్బినట్లు నా దరిద్రం నన్ను కొరుక్కుని తింటున్నదా లేక నేను నా దరిద్రాన్ని కొరుక్కుని తింటున్నానా అని. అదీ సమస్య.

“చింకి గుడ్డల సింహం” అనే అసంపూర్ణ గీతం ఆ రోజుల్లోనే ఆలపించాను. సింహం ఆ రోజుల్లో నా ఆదర్శం. పది సంవత్సరాల దరిద్రం, అందులోంచి ప్రభవించింది నా కవిత్వం.

.....

“జ్వాల్” లోనే నా “మహాప్రస్థానం” గేయం మొదటిసారిగా ప్రచురితమయింది.

1932లోనో 33 లోనో అనుకుంటాను బరంపురంలో “అఖిలాంధ్ర కవిపండిత సభ” జరిగింది. దీనికి నేనూ, జనార్ధనరావు వెళ్ళాము. అప్పుడే నేను కొత్తబాణీలో రాస్తున్న నా గీతాలను చింతా దీక్షితంలు గారికి చదివి వినిపించాను. అది విని ఆయన అమితానందభరితుడు కావడమూ, “వచ్చేసిందిగో కొత్త కవిత్వపు వరద” అని నన్ను మెచ్చుకోవడమూ ఎన్నటికీ నేను మరచిపోలేను.

ఇప్పుడు నేను చాలా అగాధమైన లోతుల్లోకి దిగుతున్నాను. దరిద్రం అనుభవించేటప్పుడు ఎంత భయకరంగా

ఉంటుందో జ్ఞాపకం చేసుకున్నప్పుడు అంత ఆనందమయంగా ఉంటుంది.

*** **

నళినీ కుమార్ నేను మరచిపోలేదు. పది సంవత్సరాలుపాటు ప్రచురణకర్త ఎవ్వడూ దొరకకపోయినా నాకు నళినీ చేసిన ధన సాహాయ్యం వల్లనే మహాప్రస్థానం ప్రథమ ముద్రణ సాధ్యమయింది. ఆ ప్రతులలో ఒక్కటి కూడా ఇప్పుడు మనదేశంలో దొరకదనుకుంటాను. 1981 లో అమెరికా వెళ్ళినప్పుడు ఒక మిత్రుని ఇంటికి ఒకేఒక కాపీ చూశాను. కొంచెం ఓపిక పట్టండి. మున్ముందు పరుసగా అచ్చు కాబోయే శ్రీశ్రీ ప్రచురణల్లో నేను కొత్తగా రాసే పుస్తకాలు కూడా వుంటాయి. వాటిలో ఒకటి నళినీకుమార్ కే అంకితం.

.....

నా మహాప్రస్థానంలో “పర్షాకాభ్రముల” అనే ప్రయోగం తప్పనిదే ఒక మిత్రుడు. ఔను తప్పే! వార్షికాభ్రముల అని సులువుగా మార్చవచ్చు, ఏమాత్రమూ ఛందోభంగము లేకుండా! అయినా నేను మార్చలేదు. ఇలాంటిదే “చూర్ణమాన ఛూర్ణమాన దీర్ఘమాన” అని ఉండాలి. కాని ఈ తప్పులను ఇలాగే అన్ని ముద్రణంలోనూ ఉండనిచ్చాను. నాకు సంస్కృత బాష రాదనడాకి అంతర్గత సాక్ష్యంగా ఇవి ఉపకరించాలని ఈ తప్పులు నేను సవరించలేదు.

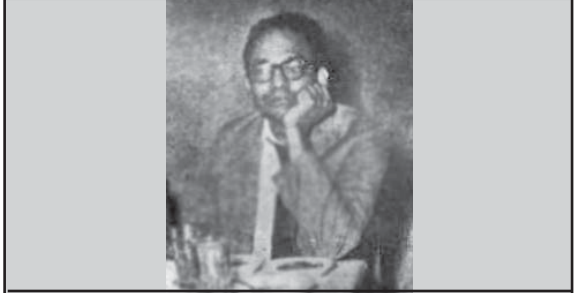
జలసూత్రం రుక్మణినాథశాస్త్రి పనిగట్టుకుని, దగ్గర వుండి చలంగారి చేత ముందు మాట వ్రాయించాడు. “యోగ్యతపత్రం” అనే శీర్షిక వుంచింది నేను.

*** **

నా ఆశకు అంతులేదు. అందుచేత “ఆశించిన మేరకు” అనడానికి వీల్లేదు. మరి సాహిత్యంలో విప్లవం అంటారా అది “మహాప్రస్థానం” గ్రంథ రూపంలో విడుదల కాకముందు సుంచీ విజృంభించింది.

ఇక సాహిత్య విప్లవం గురించి చెప్పాలంటే “మహాప్రస్థానం” గీతాల నాటి విప్లవం అణుధార్మిక శక్తిలాంటిది. అది తెలుగు సాహిత్యం అంతటా ప్రసరించింది గురజాడ అప్పారావు గారితోనే వాడుక భాష కావ్యభాషగా రూపొందినప్పటికీ విమర్శకుల దృష్టిలో దానికి రావలసిన గౌరవం రాలేదు. బసవరాజు, కవికొండల, చింతాదీక్షితుల మొదలైన హేమా హేమీలు రాస్తున్నప్పటికీ కావ్యాలను గ్రాంథికమే గుత్తకు తీసుకుంది. “మహాప్రస్థానం” అణుధార్మికశక్తి తర్వాత వ్యాపహారికం కావ్యభాష కాదనడానికివరికీ దమ్ముల్లేకపోయాయి.

భారతి నా ‘మహాప్రస్థానం’ గేయం కూడా తిప్పి పంపింది. **post haste** (పోస్ట్ హేస్ట్) అంటారే అంత త్వరగా తిప్పి కొట్టింది భారతి. నేను ఇవాళ (12. 4. 1934) విశాఖపట్నం నుంచి పంపించాను. రేపు ‘భారతి’ ఆఫీసుకి అందింది. రేపు సాయంత్రం ‘భారతి’ తిప్పి పంపితే ఎల్లుండి మెయిల్ లో నాకొచ్చేసింది.

దేశచరిత్రలు

చిక్షాకళిత్రయములు
చిక్షాకళిత్రయములు?
నరసాళి కళిత్రయములు
చిక్షాకళిత్రయములు.

నరసాళి కళిత్రయములు
చిక్షాకళిత్రయములు;
నరసాళి కళిత్రయములు
చిక్షాకళిత్రయములు.

చిక్షాకళిత్రయములు,
చిక్షాకళిత్రయములు;
నరసాళి కళిత్రయములు
చిక్షాకళిత్రయములు.

చిక్షాకళిత్రయములు
చిక్షాకళిత్రయములు;
నరసాళి కళిత్రయములు
చిక్షాకళిత్రయములు.

శ్రీశ్రీ

You are asking me to become an astrologer. ఈ దేశంలో విప్లవం వస్తుంది.

ఇవాళ వస్తుందా రేపా అన్నదే సమస్య.

చేగువేరా షేసో, మావోషేసో, క్యుశ్చేన్ వలె ట్రాన్సిజన్ షేసో తీసుకోవచ్చు. అటువంటిది రావడం మిగిలిన ప్రపంచంతో విడివడి లేదు. ప్రపంచ యుద్ధకాలాల్లో వచ్చినవే రష్యా, చైనా విప్లవాలు.

తొమ్మిది నెలలు నిండకముందు కాస్సు రాదు. చరిత్ర ధర్మం విప్లవం.

రివల్యూషన్ లో రియాక్షనరీస్ మీద ప్రొగ్రెసివ్ గెలుస్తారు. హింస లేకుండా విప్లవం లేకుండా ప్రొగ్రెసివ్ శక్తులు గెలవవు. డయెలక్టివ్, అబ్జెక్టివ్ కండిషన్లు విప్లవానికి అవసరం. కాని అవే సరిపోవు. ఆయుధం కావాలి. చీపురు పుల్లలతో స్వరాజ్యం రాలేదు. నూరు డిగ్రీ వేడి వచ్చినప్పుడు బాయిలింగ్ ఎవరూ ఆపలేరు.

రచయితలయినా, కళాకారుడయినా ఎవడి కాళ్ళ మీద వాడు నిలబడగలగాలి. ఆర్థిక యిబ్బందులు లేకుండా బ్రతకగలిగి ఉండాలి. నా గ్రంథాల మీద నేను బతకడం లేదు. మొట్టమొదట రచయితలు తమ రచనలు మీద బ్రతికే పరిస్థితి రావాలి.

(కమ్యూనిస్టులు) చీలిపోయిన మాట నిజమే. కాని విప్లవానికి ద్రోహం చేస్తున్నారంటే నేనొప్పుకోను. వాళ్ళ వాళ్ళ దృక్పథాల ద్వారా దోహదమే చేస్తున్నారు.

Feuerbach అంటాడు. **A man is man because of what he eats** అని అలాగే **A poet is a poet because of what he reads.**

ఆ రోజుల్లో నన్ను **Influence** చేసిన వాళ్ళల్లో ఒకడు నజ్రల్ ఇస్లాం. నజ్రల్ ఇస్లాంను నాకు పరిచయం చేసింది పురిపండా అప్పలస్వామి, తరువాత హరీంద్రనాథ్ ఛటోపాధ్యాయ్ కూడా **Influence** నన్ను చేశాడు.

నా మీద జనార్ధనరావు **Influence** ఏమీ లేదు. ఆ రోజుల్లో ఆయన భావాలు చాలా **conservative** గా ఉండేవి. అప్పుడు మా యిద్దరి మీద కూడా విశ్వనాథ సత్యనారాయణ ప్రభావం బాగా ఉంది. నేను సరిగ్గా ఆరోజుల్లోనే అనుకరణ కాకుండా సొంత గొంతుకోసం వెతుక్కుంటున్నాను.

నేను **Marxist** ను. **Marxism is a article of faith with me.** మన దేశంలోని నమస్కరణలన్నింటిని మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతం ద్వారానే పరిస్పృంఛించుకోగలుగటమని నా విశ్వాసం.

శ్రీ శ్రీ శతజయంతి ప్రారంభ ప్రత్యేక సంచిక

నక్కలైట్లు మేమే నిజమైన మార్క్సిస్టులమని చెప్పుకుంటున్నారు. కాని లెనిన్ చెప్పినట్లు వాళ్ళది **infantile adventurism** మాత్రమే. సాయుధ విప్లవం రావటానికి అనువైన పరిస్థితులు ఈ దేశంలో ఇంకా ఏర్పడలేదు. **Out of sheer disgust and frustration** నక్కలైట్లు సాయుధ విప్లవానికి దిగారు. ఎన్నో వికసించాల్సిన జీవితాలు **waste** అయిపోతున్నాయన్న భాద కలుగుతుంది నాకు.

'జ్వాల్' పత్రిక కిచ్చిన ఇంటర్వ్యూలో నేను శ్రీకాకుళం వెదతానని అన్నమాట నిజమే. కాని ఎందుకు వెదతానన్నాననో అన్నచోట మాత్రమే జ్వాల్ పత్రిక కొంచెం కలరింగ్ ఇచ్చింది. నేను శ్రీకాకుళం వెదతానన్నది నక్కలైట్లలో చేరిపోవటానికి కాదు. నేను శ్రీకాకుళం వెదతానన్నది నక్కలైట్ల ఉద్యమాన్ని **On the spot** చూసి **Study** చేద్దామని. నేనెప్పుడైనా నా కలంతోనే యుద్ధం చేయగలను. నా కలాన్ని విప్లవానికే అంకితం చేశాను.

చాలావరకు నా దృక్పథం నుంచే కవిత్వం రాశాను. సబ్జెక్టివ్ పాయిట్రీయే ఎక్కువ అబ్జెక్టివ్ గా రాసిన 'వెరివాడా కుర్రవాడా', 'బిక్షువర్షియసీ' లాంటివి తప్ప. 'నేను సైతం' కూడా సబ్జెక్టివ్ గా రాసినదే. 'ఐ' చిన్నతనపు ప్రగల్భం, అంతకంటే ఏంలేదు. అయితే ఇవాళ అది చదువుకుని చిన్నబోవడం లేదు.

ప్రతిపదార్థం తీసుకోగూడదు. ఆ టోటల్ ఎఫ్ డెక్లీ తీసుకోవాలి. ఒక విధమైన **Exultation.**

ఆ రోజుల్లో ఒక కొత్త టెక్నిక్ కనిపెట్టామన్న ఉత్సాహంలో వచ్చిన **series of poems.** క్రియేటివ్ ఆర్టిస్టు అందరికీ ఒక కొత్త ఉత్సాహం ఏర్పడుతుంది.

'దయచేసి ఒక దయచేయండి'. 'దయచేసి ఉన్నాను'. 'దయచేయను' లాంటి (నుడికారాన్ని) వాటిని అనువాదం చేయడం కుదరదు.

ప్రత్యక్ష పోరాటం విల్లంబులు ధరించికాదు. నా ఆయుధమైన కలం ఎప్పుడూ కూడా అభ్యుదయ శక్తులకు అంకితమయిందే **I am a fighter with pen.** చలం విచిత్రమైన **Reactionary.** చలం, కాళోజిలతో నన్ను పోల్చటం సరికాదు. చలం, కాళోజిలది ఇద్దరిదీ కూడా రియాక్షనరీజం. **I am not at all a reactionary, I am a marxist.**

"రచయితల ఆయుధం కలం. దానితో కూడా గన్ పట్టుకోగల్గడం అందరికీ సాధ్యమైన పనికాదు. కొందరే గన్నూ పెన్నూ రెండూ వాడగలరు. తతిమ్మా వాళ్ళంతా తమ పెన్నునే గన్ గా ఉపయోగిస్తున్నారు. అలాంటి వాళ్ళలో నేనొక్కణ్ణి. "శ్రీశ్రీ ఈనాడు గన్ పట్టుకుంటే ఏ పదిమందినో, పాతికమందినో చంపగలదు. కాని పెన్ తో

మాత్రం కొన్ని వేల మంది వర్గ విరోధుల్ని సంహరించగలడ"ని ఒక విమర్శకుడన్న దానితో నేనేకీభవిస్తున్నాను. మార్క్సిస్టు దర్శనానికి బద్ధులైన రచయితలకు, పత్రికా రచయితలకు క్రియాశీల కార్యచరణ అంటే ఇదే.

.....
ఎన్నికలు కూడా పోరాటంలో ఒక భాగమే ననుకొనేవాడిని. అందుకే విశాలాంధ్ర సంపాదకులు ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ఎక్కడైనా రేలోక్ సభ అభ్యర్థిగా ఈ మధ్యంతర ఎన్నికలలో నిలబడతానని ఉత్తరం రాశాను. దీనికి అన్ని వామపక్ష పార్టీల సహకారం కోరాను. పార్టీ లేబిల్ లేకుండా ఇండిపెండెంట్ గా నిలబడదామనుకున్నాను. ఆ తర్వాత విరసం కార్యవర్గ సమావేశం విజయవాడలో జరిగింది. అధ్యక్షుడుగా ఆ తీర్మానంతో ఏకీభవించా ఎన్నికలకు నిలబడే సంకల్పం విరమించుకొన్నానని 'విశాలాంధ్ర' ఆఫీసుకు స్వయంగా వెళ్ళి చెప్పాను. ఇందుకు సంబంధించిన నిజం ఇది.

అభ్యర్థిగా నిలబడి తర్వాత నా ఎలెక్షన్ మానిఫెస్టోను అన్ని పత్రికలకూ విడుదల చేద్దామనుకున్నాను. ఇప్పుడా ప్రసక్తే లేదు.

అన్ని విషయాల్లోనూ అందరికీ ఏకాభిప్రాయం వుండాలనే ఆదర్శవాదిని కాను. కాని రెండు రెళ్ళు నాలుగు అంటే కాదనగల్గిన ఆశాస్త్రియదృష్టి కనీం వామపక్షియంలోనైనా వుండదనే నమ్మకంతో నా మానిఫెస్టో వారందరికీ సమ్మతంగా వుంటుందని బావించాను.

.....
వాళ్ళలాగ నేను నక్కలైట్లకు దూరం కాలేను. నక్కలైట్లు ఈ నాటి చీకటిలో టార్చిలైట్లని నేను రాయనే రాశాను.

పంథాలు అవగాహనకు సంబంధించినట్టివి. నిన్నటి తీవ్రవాది నేటి మితవాదిగా మారటం మనం చూస్తున్నాం. వామపక్షియులందరి ధ్యేయం సామ్యవాదమే. ఆ గమ్యం చేరుకోవటానికి ఎస్.ఎస్.పి లాంటివారు కూడా అభ్యంతరం లేదంటారు. కాని ఆచరణలో వారు పచ్చి అభివృద్ధి నిరోధకులతో భుజాలు రాసుకు తిరుగుతున్నారు. ఎవరిమార్గం సరైనదనే నిర్ణయాన్ని కాలానికే వదిలేయనక్కరలేదు. శాస్త్రీయ సామ్యవాదానికి దారితీసేదే సరయినమార్గం.

.....
విరసం అధ్యక్షతకి రాజీనామా ఇచ్చాను. విరసంతో నాకెప్పుడూ విరోధంలేదు. ఇప్పటికీ నేనొక సామాన్య సభ్యుడినే. విరసం ఆశయాలు నన్నెప్పుడూ ఆకర్షించడం మానేస్తాయో అప్పుడే విడాకుల ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది. సాహిత్యానికి సంబంధించినంతవరకు విరసం ఆశయాలే నా ఆశయాలు.

.....
నేను విరసంలో సాధారణ సభ్యుడిని, ఎవరి బలవంతం కారణంగా కాకుండా స్వచ్ఛందంగానే నేనందులో కొనసాగుతున్నా.

సాహిత్య సాంస్కృతిక సామాజిక ప్రయోజనాలకు దోహదం చేయగల్గిన సాహిత్య సంస్థ ఏదయినా వుంటే అది విరసం ఒక్కటే. బూర్జువా సంస్కృతికి వ్యతిరేకంగా శ్రామిక సంస్కృతిని నిలబెట్టడమే ఏ సాహిత్య సంస్థయినా చేయగల సత్కార్యం. విరసం దీనికి దోహదం చేస్తోంది.

నేను పల్లెవాతావరణం తెలిసినవాణ్ణి కాను. పట్టణాల్లో పెరిగినవాణ్ణి. అందువల్ల జానపద పద్ధతిలో కవిత్వం రాయలేను. వంగపండు. గద్దర్ ఉత్తమ కవిత్వం రాస్తున్నారు.

నేను కవిగా కంటే కవితా విమర్శకుడిగా ఎక్కువ పనిచేస్తాను.

.....
నాకు జ్ఞాపకమున్నంతవరకు 1943 అనుకుంటాను, మొదటి అభ్యుదయ రచయితల సభ తెనాలిలో తాపీ ధర్మరావుగారి అధ్యక్షతన జరిగింది. ఆ తర్వాత దాదాపు పది సంవత్సరాలపాటు నిరాఘాటంగా, అవ్యాహతంగా ఈ అభ్యుదయోద్యమం తెలుగునాట పరిభవిల్లింది. అదికాదని ఎవరూ అనలేరు. ఈ అభ్యుదయ కవిత్వం భావకవిత్వం మీద తిరుగుబాటుగా వచ్చింది. భావకవిత్వం అంతకు ముందు ప్రబంధ కవిత్వం, జమీందారీ కవిత్వం వీటన్నిటిమీదా తిరగబడితే, భావకవిత్వం మీద అభ్యుదయ కవిత్వం తిరగబడింది. దీనిమీద తిరుగుబాటుగా దిగంబరకవులు, విప్లవకవులు, పైగంబరకవులు ఈ ఉద్యమాన్ని ముందుకు తీసుకువెళ్తున్నారు. వీరిలో మంచి సాహిత్య దీక్ష ఉంది. వారికి నా ఆహ్వానం. వాళ్ళని వెనకేసుకొచ్చి మాట్లాడడం ఒక ప్రివిలేజ్ (గౌరవ ప్రదమైనటువంటి హోదా) గా స్వీకరించడానికి అభ్యంతరం చెప్పను.

.....
అభ్యుదయ రచయితల సంఘం వార్షికోత్సవాల్లో, భావకవుల్లో అగ్రేసరుడని చెప్పదగిన కృష్ణశాస్త్రి గారు కూడా ఒకప్పుడు అధ్యక్షులు. తెలికిచర్ల వెంకటరత్నం గారు (నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు అని ఉండేది. దాని యావజ్జీవ కార్యదర్శి) కూడా ఒక సంవత్సరం సభకి అధ్యక్షుడు. ఆ తర్వాత వరసగా 5, 6 సంవత్సరాలు నేను దానికి అధ్యక్షుడని వెలిగించాను. ఆ తర్వాత కొంత స్తబ్ధత ఏర్పడింది. కాని అది అట్టేకాలం నిలవలేదు. ఎంచేతంటే జీవితమనేది ప్రవాహం, జీవనది. మనకు ఆటుపోట్లు ఏమన్నావుంటే స్తబ్ధత అనో స్తంభించిందనో అనుకుంటూ తప్ప నిత్యప్రవాహశీలమైనది జీవితం. ఏవో కొత్త శక్తుల్ని ముందుకి ఎగసనదోస్తూనే వుంటుంది

.....
ఈ రోజుల్లో కవిత్వం చాలా వస్తోంది గానీ ఒక్క మంచి నవల కూడా రావడంలేదు. ఎంతో ముఖ్యమైన పాత్ర వహించవలసిన శక్తివంతమైన నాటకరంగం కూడా చాలా నిరాదరణకు గురైంది. సజీవమైన నాటక రంగం నేడు అవసరం అని భావిస్తున్నాను.

సాహిత్యమనేది ఒక నిరంతర ప్రవాహం. అది

నాతో ప్రారంభంకాలేదు. అది నాతో అంతం కాబోవడంలేదు. నేను అసంపూర్ణంగా వదిలేసిన వాటిని ఇతరులు తీసుకుని పనిచేస్తారు

ప్రతివాడికీ ఒక వ్యక్తిత్వం వుంటుంది. ప్రతివాడి జీవితం ఒక మహాభారతం. “వ్యక్తిత్వాన్ని కమ్యూనిజం చంపేస్తుంది కాబట్టి కమ్యూనిజం మంచిది కాదంటారు కొందరు. వ్యక్తిత్వం లేనిదే కవిత్వం లేదని మరికొందరి వాదన. కాని నిజానికి కవులు సాలెపురుగుల్లాగా తమలోంచి తామే దారాలు తీసి ఒక పెద్దగూడు అల్లుతారు. వాళ్ళకి యింకొక సహాయం వుండదు. “ఇది మా వ్యక్తిత్వం. ఇది మా సొంత ఊహ” అంటారు. ఏ కవీ కూడా నేను సంపూర్ణదనయ్యాననడానికి వీలేదు.

మహాకవి ఎప్పుడవుతాడు, నమాజం వట్ల ఆ కవికుండేటటువంటి బాధ్యత ఏమిటి? అంటే, కవి అంటే కేవలం పద్యాలు రాసేవాడే అని చెప్పి నేననుకోను. ఒక థింకర్. భవిష్యత్తుని చూడగలిగినవాడు. కొంత... ఈ ట్రెండ్స్ నన్నిటిని కూడానూ ఆకళించుకున్నట్లయితే అది కవిత్వంలోనే రాయొచ్చు, వచనంలోనైనా రాయొచ్చును.

సామాజిక వ్యవస్థలో కవి స్టేటస్ కోని నిలబెడితేవాడు కవికాదు. ఉత్తభట్రాజు అవుతాడు. వందిమాగధుడవుతాడు. ప్రభుత్వం యొక్క అధికారంలో ఉన్నటువంటి వాళ్ళ అడుగులకు మడుగులొత్తుతూ జీవించేవాడు అవుతాడేగాని ప్రజలకు సన్నిహితుడు కాలేదు. ప్రజల సమస్యల్ని తన సమస్యలు చేసుకోవాలి. నేనిందాకే చెప్పానే, ఈ వ్యవస్థ యొక్క అగ్ని ఫేస్ ఆఫ్ అగ్ని ఎస్టాబ్లిష్మెంట్ అగ్నినెస్ ని బయటపెట్టాలి. దాని పరువు తీసేయాలి. ఆ విధమైన రచనలు చెయ్యాలి. అలాచేస్తేనే ఒక విధమైన ప్రక్షాళన జరుగుతుంది. ఆ కల్మషం అంతాకూడానూ కేవలం పిచికారీ పట్టుకుని రోడ్లు తుడిచేసే పనిచేయమని నేననడంలేదు. ఈ కల్మషాన్ని తుడిచేసేటటువంటి కెటాలిసిస్ అయిన (కవి) తనరచనల ద్వారా తీసుకురాగలుగుతాడు. ఈ రెండూ కూడా సుబ్బారావుగారికి సమాధానం.

హింస-అహింస...నిజంగా చీమల్ని కూడాను అనవసరంగా చంపితే అది హింసే. కానీ అనవసరం కొద్దీ, కోడిమాంసం కోసం కోడిని చంపడం హింసకాదు (నవ్వులు). హింసని నిర్వహించే ఆయుధం ఏమిటి? ఆ ఆయుధాన్ని మనం తిట్టి ప్రయోజనం లేదు. దానినిలా

ఉపయోగిస్తున్నారా? ఒక హంతకుడు ఆ కత్తిని హింసకు ఉపయోగిస్తాడు, హత్యచేస్తాడు. అది తప్పు. కాని ఒక సర్జన్ రోగి శరీరభాగం కోసి, ఆ శరీరంలో ఉండే రుగ్మతని తొలగించడం కోసమని చెప్పి అదే ఆయుధాన్ని ఉపయోగిస్తున్నాడు. అక్కడ, అదీ హింసే...ఇక్కడ ఇదీ హింసే. కాని ఆ హింస మనం సమర్థించగలిన హింస. అదేమో సమర్థించడానికి వీలేదు. కాబట్టి ‘దేశచరిత్ర’లో...

గతమంతా తుడిసె రక్తమున

కాకుంటే కన్నీళ్ళతో...

అని నేను రాసిన మాట నిజమే. మరి ఇంతకాలం...ఇంత చరిత్రలో ... ఇంత రక్తపాతం జరిగి...ఇంత కన్నీళ్ళు ప్రవహించినప్పుడు... ఇంకా ఎందుకు రక్తపాతం కావాలి? ఇంకా ఎందుకు కన్నీళ్ళు వ్యయం చేయాలి అనంటే ఇది జీవితధర్మం. ఈ పరస్పర సంఘర్షణలో ఈ చారిత్రక... పరస్పర విరుద్ధశక్తులు సంఘర్షించినప్పుడు వచ్చేటటువంటి ఆ హింసలో కొంత రక్తపాతం జరక్కతప్పదు. ఒక బిడ్డ పుట్టాలన్నా కూడా రక్తపాతం జరుగుతుంది. అటువంటప్పుడు మనం రక్తానికి జడిసిపోవలసిన అవసరంలేదు. ఇండాక నేను చెప్పినట్లుగా అవసరమైన రక్తపాతం ఉన్నది, అనవసరమైన రక్తపాతం ఉన్నది. అవసరమైన హింస ఉన్నది, అనవసరమైన హింస ఉన్నది. కాబట్టి ఈ చరిత్రలో నాన్ వయొలెంట్ రివల్యూషన్ ఎప్పుడూ ఎక్కడా వచ్చినట్లు నాకు కనబడలేదు. ఒక వ్యవస్థ నుండి మరో వ్యవస్థకు మారేటప్పుడు ఎంతో రక్తపాతం వచ్చింది. మన ఇండియాకి ఒక నెత్తుటిబొట్టైనా చిందించకుండా గాంధీగారు అహింస ద్వారా మనకి స్వరాజ్యం తెచ్చారని మన టెక్స్ బుక్స్ రాస్తాయి. కాని ఎంతమందికి తెలియదు పార్లిషన్ జరిగినప్పుడు అవతల పంజాబ్ లో, ఇవతల బెంగాల్ లో ఎంతరక్తపాతం జరిగిందో, ఎంత జనక్షయం, జననాశనం జరిగిందో, అదంతా మనకు తెలిసిన సంగతే. కాని మనని మభ్యపెడుతుంటారు. మభ్యపెట్టి ఇండియాలో స్వరాజ్యం ఒక నెత్తురుబొట్టయినా చిందించకుండా వచ్చింది అని చెప్పి అంటారు. అదీ విధంగా ఆంధ్ర రాష్ట్రాన్ని తీసుకుందాం. “ఆంధ్రరాష్ట్రం రావడానికి పొట్టి శ్రీరాములుగారు ఇతరుల రక్తం ఏమీ చిందించలేదు. తన ప్రాణాన్నే తీసి ఆహుతిచ్చి ఆయన మనకి ఆంధ్రరాష్ట్రం తెచ్చేడు” అంటారు. అది పాక్షికసత్యం మాత్రమే. పొట్టి శ్రీరాములు గారి ప్రాయోగప్రవేశం ఒక్కటే కారణం కాదు. అతకు ముందు పంపైందుగురు విద్యార్థులు. అప్పుడు ఎంత ఉద్యమం జరిగిందో, ఎంత రక్తపాతం జరిగిందో అదంతా కూడా రీసెంట్ హిస్టరీ, మీకందరకీ తెలిసిన విషయమే. కాబట్టి విప్లవం అనేది రక్తపాతంతోనే జరుగుతుంది. ఐదర్ యు లైక్ ఇట్ ఆర్ నాట్ ఇటీజ్ ఇనెవిటబుల్.

ఈ వీరేంద్రనాథ్ వంటి రచయితలు పెట్టుబడిదారీ విధానం నుంచి వచ్చినటువంటి వెర్రితలలు వేసినటువంటి విషరూపాలు. ఈ వీరేంద్రనాథ్ కాకపోతే మరోడు రాస్తాడు. జ్యోతి ఆత్మహత్య చేసుకోవడంవల్ల ఇతను బజార్లబడ్డాడు. అంతేతప్ప ఈ రచనలు అంటే ఏమిటి? మనం ఒక వ్యక్తిని **condemn** చేయడం కంటే ఆ ధోరణుల్ని **condemn** చేయడం అవసరమవుతుందని నేననుకుంటున్నాను. ఆ ధోరణి ఎలాగూ తప్పదు. మన ఈ పెట్టుబడిదారి పత్రికలు పనిపెట్టుకుని దాన్ని పోషిస్తూనే వుంటాయి. చదివేవాళ్ళు చదువుతూనే వుంటారు. బనా ఇవి మాత్రం చెదల్గ్గా పెరుగుతూనే వుంటాయి. పైగా ఏదో కాస్త సైంటిఫిక్ ఫిక్షన్ని పేరుపెట్టి ఇంత చేస్తూండేసరికి...అ...ఏమిటి...షుగర్ కోటెడెసిల్స్ అంటామే అలాగా ఈ విషానికేమోను పైపూత మాత్రం...అ...చాలా మధురంగా వుంటుంది. ఇది సూడో సైంటిఫిక్ ఫిక్షనవైప్పి నేనంటాను. అది నిజమైనటువంటి సైన్సుకాదు. సైన్సు తొడుగుతో మోసంచేస్తున్నటువంటి రచనలు. వాటిని ఎన్ని విధాల ఖండించాలో అన్ని విధాల ఖండిస్తూనే ఉంటాం. కానీ అది అలా రాకూడదూ అంటే అసలు ఈ వ్యవస్థ మారితే తప్ప అలా వస్తూనే వుంటాయి. అంటే మళ్ళీ మొదటికే వస్తాం. కాబట్టి ఈ వ్యవస్థని నిర్మూలనం చెయ్యవలసిన అవసరం మనకుంది. అప్పుడు ఈ వ్యవస్థతో పాటు ఇటువంటి రచనలు కూడా పోతాయి.

.....

ప్రాచీన కాలమైతేనేమిటి, నవీన కాలమైతేనేమిటి ఇప్పుడిప్పుడు కూడాను మాస్కులైన్ డామినేషన్, పురుషాధిక్యం ఎక్కువ వున్నటువంటి సమాజం మనది. ఆ పురుషాధిక్యం వున్నప్పుడు కూడా స్త్రీలు ఆహుతి అవుతున్నారు. దీని మీద చలంగారు ఓ గొప్ప తిరుగుబాటు లేవదీశారు. చలంగారి కంటే ముందర కందుకూరి వీరేశలింగంగారు. ఆయన యొక్క నంగరణలు తీసుకుంటే... అంతకు ముందు రాజారామ్మోహన్రాయ్ ఒక ఆడదాని మొగుడు చచ్చిపోతే చితి మీద వేసి తగలెయడమంటే అంతకంటే క్రూరమైనటువంటి ఆచారం ఏమిటుంటుంది? ఆ ఆచారం చాలా గొప్పది అని చెప్పి కవిత్వాలు కూడా రాసినవాళ్ళు వున్నారు. మరి ఆ సహగమనాన్ని మాన్పించి రాజారామ్మోహన్రాయ్ అయితేనేమిటి, చిన్నప్పుడే మొగుడు చచ్చిపోతే, జీవితకాలమంతా కూడాను మోడు చెట్టులా జీవించవలసినటువంటి వారికి వితంతు పుస్తకాహం అనేటటువంటి ఉద్యమాన్ని లేవదీసి, దాన్ని ఎంతో మంది తమకు శత్రువులై ప్రాణాలు కూడా తీయటానికి ప్రయత్నించిన సందర్భాలను ఎదుర్కొని, దృఢదీక్షతో నిలబడి, స్త్రీలకు నాయకత్వం వహించి పోరాడి, విజయం సాధించినటువంటి కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు ఈ శాతాబ్ది ప్రారంభంలోని వాడు. శతాబ్ది మధ్యలో వున్నవాడు చలం. ఈనాడు నికృష్ట స్థితిలో వుంది సమాజం.

ఎందుచేత వుందీ ఇంకా ఇందాక నేను చెప్పినట్టు మేస్కులైన్ డామినేషన్ పోలేదు. మేస్కులైన్ డామినేషన్ పోయి ఫెమినైస్

డామినేషన్ రావాలని నేను ఎప్పుడూ కోరను. అదీ డామినేషన్. అట్లా కాకుండాను స్త్రీకి మొగవాడిమీద ఆధారపడవలసినటువంటి...అతిగా అవసరం లేనటువంటి...ఆర్థిక ప్రతిపత్తి రావాలి. మొగవాడితో సమానం అయినటువంటి సామాజిక స్థాయికి ఆమె ఎదగాలి. మరి వారి పరిస్థితి బాగుపడాలంటే ఈ వ్యవస్థే మారాలి. ఈ వ్యవస్థ మారి సామ్యవాద వ్యవస్థ వచ్చి అందులో స్త్రీ పురుషులకి సమానత్వం... కొలమానం, కొలబద్ధ ఏమిటి అంటే ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యం. స్త్రీ తన జీవితాన్ని, తన భవిష్యత్తుని తానే నిర్ణయించుకోగలగాలి. అటువంటి ఆర్థిక బలం ఆవిడకి కలగాలి.

.....

ఆధునిక కవిత్వానికి పితామహుడని ఒక విధంగా చెప్పాలంటే గురజాడ అప్పారావు గారినే చెప్పాలి. కాని గురజాడ అప్పారావు గారు 1915లో చచ్చిపోవడంతో ఆయన చూపించిన ఎన్నో మార్గాల్ని ఆయన డెవలప్ చెయ్యడానికి బదులు ఇతరులు డెవలప్ చేయడం జరిగినది. కాబట్టి పితామహుడన్నా ప్రపితామహుడన్నా ఆ తరువాత వాళ్ళనే ఎవరినో అనాలి. ఎంచేతంటేను ఇప్పుడే అల్లసాని పెద్దనగారిని గురించి చెప్పాను. అల్లసాని పెద్దనను కవితా పితామహుడన్నారు గాని అల్లసాని పెద్దనను అన్నట్లుగానే అది న్యాయంగా, క్రోనలాజికల్గా, చారిత్రకంగా గురజాడవారిని అనవలసీ వచ్చినప్పటికీ ఈనాటి పరిస్థితులను బట్టి ఈ నాటి సాహిత్య చరిత్రను బట్టి, గురజాడ వారిని 1915లోనే ఆయన శకం, జీవితమే ముగిసిపోబట్టి ఇతరులను పేర్కొనవలసి వచ్చింది.

.....

మార్క్సిస్టు దృక్పథంతో ఆలోచిస్తే మనల్ని తికమక పెట్టే ఎన్నో సమస్యలకు పరిష్కారం దొరుకుతుందని నేను నమ్ముతున్నాను. అయితే మార్క్సిజం సకల రోగ నివారణి కాదు. రెడీమేడ్ సాల్వేషన్లు ఇవ్వదు. అదో శాస్త్రీయ జిజ్ఞాస. సమాజంలోని వర్గ సబంధాలకు ఆర్థికమైన పునాది వున్నదని మార్క్సిజం ద్వారా నేను తెలుసుకున్న వాస్తవం. మార్క్సిజాన్ని తెనినిజం విస్తరింపజేసింది.

సంప్రదాయాలన్నీ చెడ్డవికావు. వాటిలో వున్న మంచిని వదులుకోకుండానే కొత్త కొత్త ప్రయోగాలు చేయవచ్చు.

బలహీనతనలు లేనివారెవరు? నా బలహీనతలను అధిగమించడానికి బలాన్ని పెంపొందించు కోవడానికి నేనెప్పుడూ ప్రయత్నిస్తూనే వుంటాను.

సామ్యవాదం నా గమ్యం కవిత్వంలోను, జీవితంలోను.

ప్రశ్నార్థకాల్లోనూ ప్రత్యేకత!

‘సవంతి’

శ్రీశ్రీ జీవితం కంటే కవిత్యం గొప్పది, కవిత్యం కంటే ఆయన కవితా మార్గం గొప్పది అని ఒక ప్రముఖుని వ్యాఖ్య. నిజమే. ప్రజాకవి శ్రీశ్రీ ప్రత్యేకత ఆయన జీవిత సాహిత్యాలపై తలెత్తే అనేక ప్రశ్నార్థకాల్లోనూ కనిపిస్తుంది. ఈ ప్రశ్నార్థకాలన్నిటికీ ప్రశంసనీయమైన దిశలోనే సమాధానాలు వుండకపోవచ్చు. అలా అని ఆయన జీవితంలో చేసిందంతా తప్పు రాసిందంతా గొప్ప అని చెప్పినా సమంజసం కాదు. మౌలికంగా ఆయన ప్రజల కవి మాత్రమే కాదు, ప్రజల మనిషి. అయినా ఆయనలో అనేక వైరుధ్యాలున్నాయి. వాటిని ఎవరు ఎప్పుడు ఎలా ఎక్కువ చేశారు, తక్కువ చేశారు అన్నది పరిశీలించి ‘చారిత్రక యదార్థతత్వం’ నిగ్గు తేల్చుకోవలసి వుంటుంది.

శ్రీశ్రీ జీవితమంతా కమ్యూనిస్టులతో నడిచాడు. అనేకానేక సంఘాలలో పనిచేశాడు. ఏవో కొన్ని పొరబాటు ఘట్టాల్లో చేసిన పొరబాట్లు తప్ప ఎప్పుడూ పాలకవర్గాలకు అమ్ముడు పోలేదు. కనక పాలకవర్గాలు వారి అనుకూలరకు ఆయన నచ్చే అవకాశమే లేదు. అలా ఆయనను మంచి చేసుకోవడానికి వారు చేసిన ప్రయత్నాలను ఆయన మన్నించలేదు. ఇక మతోన్మాద అభివృద్ధి నిరోధక ఛాందస శక్తుల పట్ల ఆయన నిరంతరం నిప్పులు కక్కుతూనే వచ్చారు. శ్రీశ్రీ గురించిన అనేక అనవసరమైన అవాంఛనీయమైన చర్చల వెనక ఈ శక్తుల హస్తం వుంటుందనేది కలలో కూడా మర్చిపోరాని విషయం.

.నా కవిత్యం అనేక మందిని ఇన్స్పైర్ చేసిందని నాకు తెలుసు.కాని నా జీవితానికి ఆ శక్తి లేదే అని ఆయన వినయంగానే చెప్పుకున్నాడు. నాలో అనేక బలహీనతలున్నాయి, వాటిని అధిగమించేందుకు నిరంతరం ప్రయత్నిస్తూనే వున్నానని కూడా పదే పదే సంజాయిషీ ఇచ్చుకున్నాడు. ఇలా చెప్పిన కవులు రచయితలు తెలుగులో ఎందరున్నారో తెలియదు. కాని దాన్ని ఆయనపై దాడికి లైసెన్సుగా వాడుకున్న వారు అనేకులు. మోతాదు ఎక్కువగానో తక్కువగానో ఏవో బలహీనతలు మరెవరిలోనూ లేవని కాదు. కాకపోతే పైన చెప్పిన నేపథ్యం, అతిగా చెప్పుకునే శ్రీశ్రీ లక్షణం రెండూ కలిసి అవి తరచూ చర్చనీయాంశాలవుతూ వచ్చాయి. దురదృష్టవశాత్తూ కొన్ని సార్లు ఇందులో ప్రగతి నిరోధకులే కాక ప్రగతి శీలులైన వారూ పాలు పంచుకున్నారు.

. అరసం దశలో శ్రీశ్రీ అలవాట్ల గురించి కొద్ది కొద్దిగా చర్చలు జరిగి వుండొచ్చు. ఆయన సభలకు రావడం, రాలేకపోవడం వంటి అంశాలు ఆసక్తి కలిగించి వుండొచ్చు. కాని తర్వాత విరసం దశకు వచ్చే సరికి వాటి పై తీవ్రంగా ప్రచారాలు జరిగిన ఉదాహరణలున్నాయి. ఇందుకు ఆయన వ్యక్తిగత జీవిత పరిణామాలతో

పాటు సామాజిక విలువలలో వచ్చిన మార్పులు, మీడియా స్వభావంలో వచ్చిన మార్పులూ , రాజకీయాంశాలు కూడా కారణమైనాయి. వీటికీ ఆయన జీవిత సాహిత్యాల ప్రధాన సందేశానికి ఏ మాత్రం సంబంధం లేదు. వాటిని ఆయనే సమర్థించుకోలేదు గనక ఇతరులు సమర్థించడమనే ప్రశ్న ఉత్పన్నం కాదు.

ఈ విధమైన చర్చ బహుశా ఎమర్జెన్సీలో ప్రజాతంత్ర పత్రికలో ఆయన ఆత్మ చరిత్రాత్మ చరిత్రాత్మ చరిత్రాత్మ కథనం అంటూ రాసినప్పుడు ఎక్కువగా జరిగింది. అందులో ఆయన లైంగికాంశాల గురించి రాసిన కొన్ని భాగాలు పూర్తిగా అభ్యంతరకరమే. అయితే అక్కడక్కడా తన సురాపానం గురించి రాసివుండొచ్చునేమో గాని అలాటివి అంతకు ముందు గాని తర్వాత గాని ఆయన రాయలేదన్నది వాస్తవం. కనక ఇందుకు ఆ పత్రిక నిర్వాహకుల బాధ్యత, ఆయనతో సంధానం నెరిపిన సాహితీ మిత్రుల బాధ్యత కూడా చాలా వుంటుంది. కొన్ని సార్లు ఏవైనా అవసరం లేని విషయాలు వస్తున్నాయన్నప్పుడు వారు వారించారో లేదో మనకు తెలియదు. కనీసం వాటిపై వాగ్వివాదం పెరుగుతున్నప్పుడైనా అడ్డుకున్న దాఖలాలు మాత్రం లేవు. ఇది నిస్సందేహంగా మీడియా సంచలన జాలంలో పడిపోయిన ఫలితమే. అలాగే ఆయన దారి తప్పినప్పుడు ఇతరులైనా సంయమనం పాటించి వుంటే ఒక నిరర్థక జుగుప్సాకర చర్చ తప్పిపోయి వుండేది. కాని ఇందులో ఎవరి ఆవేశాలు ఎవరి ప్రయోజనాలు వారికి వున్నాయి. స్త్రీల గురించి అందులో చేసిన కొన్ని వ్యాఖ్యానాలు ఎవరికీ తగవు. అయితే వారి పట్ల ఆయన అభిప్రాయాలకు అవే పూర్తిగా ప్రతిబింబాలు కావు. ఎందుకంటే తన కవిత్యంలోనూ అంతకంటే ప్రశ్నలు జవాబులలోనూ ఆయన ఈ విషయమై చాలా శాస్త్రీయంగా మాట్లాడిన సందర్భాలున్నాయి.

అనంతం రచనపై ఆయనకు దశాబ్దాలుగా అనేక వూహలున్నాయి. కొన్ని సార్లు దాన్ని మొదలెట్టి అర్థంతరంగా ఆపేశాడు. అయితే ప్రజాతంత్రలో దాన్ని అనుకున్నట్టుగా ఏకధారంగా రాయలేకపోయాడు. కారణాలేమైనా సరే. ఆయన నుంచి అందవలసిన కిస్సీ అందకపోయే సరికి సంపాదకుడుగా వున్న కవిమిత్రుడు ఆయన పాత రచనల్లోంచి ఏదో ఒకటి తీసి అడ్డం వేయక తప్పలేదట. దాంతో అనంతం నిజంగానే అగాధంగా అయోమయంగా కూడా మారింది. ఎక్కడి నుంచి ఎక్కడికి ఎందుకు నడుస్తున్నదో తెలియని స్థితి ఏర్పడింది. దీనికి బాధ్యత ఆయనదే కాదు, అందరిదీ.

.శ్రీశ్రీ అరసంలోనూ విరసంలోనూ కూడా ఇష్టపూర్వకంగా పనిచేశాడు. ఆయనకు నిబద్ధత తక్కువన్న మాటలు పసలేనివి. అలాగే

రాజకీయావగాహన లోపాలపై వ్యాఖ్యలు అతిశయోక్తులు. ఎప్పుడూ సభ్యత్వం లేని ఒక మహా మేధా శక్తి సంపన్నుడు మార్క్సిస్టు భావజాలం పట్ల ఏ పాటి నిబద్ధతగా వుంటాడో అంతా ఆయనకు వుంది. యాభ్యువ దశకం నాటి పరిస్థితులకు తగినట్టు ఒక అలిఖిత అనుబంధాన్ని రాజకీయ శిక్షణను ఆయన పాటించాడు. రాజకీయంగా ఎలాటి తప్పు ప్రకటనలు లేదా వ్యాఖ్యానాలు చేయలేదు. 1955లో తను బలపర్చిన కమ్యూనిస్టులు ఓడిపోయినా మధ్యలో తనకు మతి స్తిమితం తప్పినా ఎర్రజండాను మాత్రం వదలేదు. అన్ని కమ్యూనిస్టు పక్షాలతోనూ ఆత్మీయంగానే మెలిగాడు. క్రమ శిక్షణా సమస్యలు అరసం కాలంలో రాకపోవడానికి ఆయన నిబద్ధత కారణం తప్ప నిర్మాణ లోపం కాదు.

విరసం కాలంలో వచ్చిన విభేదాలకు కూడా సిద్ధాంత నిర్మాణ కారణాలున్నాయి తప్ప వ్యక్తిగత లోపాలు వల్ల రాలేదు. ముఖ్యంగా విశాలాంధ్ర కోసం మనసా వాచా పోరాడిన శ్రీశ్రీ రాష్ట్ర విభజన ఉద్ద్యమాలను బలపర్చడానికి ఖచ్చితంగా నిరాకరించాడు. అందుకోసం సంస్థకు రాజినామా ఇవ్వడానికైనా సిద్ధమైనాడు గాని రాజీ పడలేదు. ఇది ఆయన నిబద్ధతనే తెలుపుతుంది. ఇప్పుడు కూడా ప్రత్యేక రాష్ట్ర నినాదాన్ని బలపరుస్తున్న విరసం వైఖరితో శ్రీశ్రీ ఒక్కనాటికి ఏకీభవించి వుండేవాడు కాదు.

ఎమర్జెన్సీని కీర్తిస్తూ శ్రీశ్రీ పాట రాయడం విరసం హయాంలోనే జరిగింది. దానికి ఆయన అరసం పూర్వ రంగానిదే కారణమైనట్టు ఆయన మితవాదుల వలలో పడినట్టు ఆయన మరణానంతరం విరసం వ్యాఖ్యానాలు చేసింది. తమ అధ్యక్షుడి పొరబాట్లకు మరెవరినో బాధ్యులను చేయడం బొత్తిగా కుదిరేది కాదు. అదే సమయంలో ఒక పెద్ద వామపక్షమే ఎమర్జెన్సీని బలపర్చినప్పుడు రాజకీయ నిర్మాణ పరిధిలో లేని ఒక కవి (ఎంత గొప్పవాడైనా) అలా భావించడం అసంభవమూ కాదు. దీన్ని వ్యక్తిగత లౌల్యంగా పరిగణించి ఆ పరిధిలో చర్య తీసుకునే బదులు విరసం బహిష్కరణ వరకూ వెళ్లింది. మళ్ళీ అక్కడ ఆగకుండా ఆయన శాశ్వత చిరునామా విరసం అన్న మాటలు(ఒక పత్రికలో వచ్చిన వార్త ఆధారంగా మాత్రమే. ఎందుకంటే దీనిపై ఎలాటి అధికార ప్రకటన ప్రతిని ఇంతవరకూ ప్రచురించలేదు) మాత్రమే ఎక్కువగా ప్రచారం చేస్తూ ఆయన చేసిన విమర్శలను మాత్రం బేఖాతరు చేసింది. కాని కొన్నేళ్ల తర్వాత ఇంచుమించు అదే భాషలో తనూ ఆత్మ విమర్శ చేసుకుంది. దీనంతటిని బట్టి చూస్తే శ్రీశ్రీ గజిబిజిలో విరసం సైద్ధాంతిక రాజకీయ నిర్మాణ సంక్షోభానికి కూడా బాధ్యత వుంటుంది తప్ప కేవలం వ్యక్తిగతమైంది కాదు. ఇక అవార్డులు తీసుకోవడంపై ఆయనను ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలతో వెంటాడిన వారు విగ్రహారాధన తగదని విరుచుకుపడిన వారు ఇప్పుడు ఎలా విగ్రహాలుగా విహరిస్తున్నారో , వారి శిష్య పరమాణువులు పురస్కార సర్కార్ల సీమల్లో సుఖ జీవనం సాగిస్తున్నారో చూస్తూనే వున్నాం. దీనిపై కూడా ఇంతవరకూ ఆత్మ విమర్శ చేసుకున్న దాఖలాలు లేవు.

గురజాడ వలె శ్రీశ్రీ దళితుల సమస్యలు నేరుగా ప్రస్తావించని

మాట నిజమే కాని దానికి మూలకారణమైన బ్రాహ్మణీయ వ్యవస్థను శ్రీశ్రీ కవిత్వం చావు దెబ్బ కొట్టింది. మిథ్యావాదిని నిలదీసిన ఉదంతం ఒక్కటి చాలు ఇందుకు. అసంతంలో ఆయన శూద్రోత్తముడూ, బ్రాహ్మణాధముడూ అని ప్రయోగం చేస్తాడు. ఇందుకు సంబంధించిన పలు విశ్లేషణలు ఈ సంచికలో వున్నాయి. మరికొన్ని ముందు ముందు వస్తాయి. ఆయన పీడితులందరి మహాకవి అని శతజయంతి సందర్భంగా రాసిన వ్యాసాలలో పలువురు పేర్కొనడం గత కొన్నేళ్లలో పెరిగిన వాస్తవిక దృష్టికి నిదర్శనం. తక్కిన వారు కూడా ఇదే మార్గంలోకి వస్తారని ఆశించవచ్చు.

శ్రీశ్రీ తెలంగాణా ప్రత్యేకతను గుర్తించలేదనడం కూడా ఇప్పటి కొలబద్దలతో చూసిన ఫలితమే తప్ప ఆయన లోపం కాదు. సమైక్యతను బలపర్చేవారంతా తెలంగాణాను విస్మరించినట్టు కాదు. పరిష్కారంపై భిన్నాభిప్రాయాలుండొచ్చు శ్రీశ్రీ పొట్లకోసం నిజాం కొలువులో పనిచేసినా తెలంగాణా పోరాట స్ఫూర్తిని ఎప్పుడూ కొనియాడుతూనే వచ్చాడు. చాలా కాలం తర్వాత గాని గుర్తించని మాండలికాల సమస్యను 1945లోనే లేవనెత్తి ఎవరు ఎగతాళి చేసినా తెలంగాణా రచయితలు ఆ మాండలికంలోనే రాయాలన్నాడు. భారత దేశంలోనే ఆంధ్ర దేశం చైతన్యపంథమైందనడానికి తెలంగాణా పోరాటం ఉదాహరణ అని త్వమేవాహం ముందుమాటలో చెప్పాడు. హైదరాబాదు నగరం తెలుగువారిదని చాటాడు.

శ్రీశ్రీ ఈ శతాబ్దం నాది అని చెప్పడమే గాక తర్వాత కూడా దాన్ని పరోక్షంగా ఆ వాదనను పునరుద్ధాటిస్తూనే వున్నాడు. ప్రజా కవిత్వం అన్న అర్థంలోనైతే పర్వాలేదు గాని వ్యక్తిగతంగానైతే ఇది అతిశయోక్తి. అయితే చాలా విషయాల్లో శ్రీశ్రీ భావుకతతో కవితా కోణంలో మాట్లాడుతుంటాడు. దాని ప్రత్యక్ష ప్రభావాన్ని పెద్దగా పట్టించుకోడు. ఎందుకంటే కె.వి.రమణారెడ్డి, కొడవటిగంటి కుటుంబరావు వంటివారు అన్నట్లు ఆయన అచ్చమైన కవి. అసాధారణ ప్రతిభావంతుడైన కవి. ఆయన ప్రకటనలు వ్యాఖ్యలు క్షేపలు అన్ని ఆ స్థాయిలో వుంటాయి. దేశ దేశాల అగ్రశ్రేణి సాహిత్య కారులు చాలా మందిలో ఇలాటి వ్యక్తిగత వైరుధ్యాలు కనిపిస్తాయి. గోర్కి అంతటి వాడు తడబడిన సందర్భాలు అగుపిస్తాయి. శ్రామిక పక్షం వహించిన మహా మేధావులను ఎలా అర్థం చేసుకోవాలనే స్పష్టత సమగ్రత వుంటే ఇలాటి వైరుధ్యాలను అధిగమించడం సాధ్యమవుతుంది. లేకపోతే వారిపై అభివృద్ధి నిరోధక శక్తులు చేసే దాడికి గొంతం కలిపినట్లవుతుంది. అదృష్టవశాత్తూ తెలుగు నాట ఆభ్యుదయ శక్తుల ప్రభావం ఎక్కువ గనక వ్యతిరేకులు కూడా శ్రీశ్రీ విశిష్టతను గుర్తించక తప్పలేదు. ఆధునిక యుగంలో అత్యధిక ప్రభావం నెరిపిన ఆయనను మహాకవి అనడం అభిమానంతో చేసే అభివర్ణన తప్ప కొందరనుకుంటున్నట్టు భూస్వామ్య హోదా కాదు. దాన్ని ఎవరికి బదలాయించాలని గాని, ఎలా రద్దు చేయాలని గాని హడావుడి పడనవసరం లేదు. అలాటి అంశాలు చరిత్ర చూసుకుంటుంది.

డైరీ

అలరించిన కవిసమ్మేళనం

సమాజ మార్పునకు కవులు, రచయితలు మాత్రమే మార్గనిర్దేశకులని, సంక్షోభ సమయాల్ని సంక్షిప్త విధానాలను ఛేదించగలవారు కవులే అని సాహితీస్రవంతి ఖమ్మం జిల్లా అధ్యక్షులు కె. ఆనందాచారి అన్నారు.

ప్రస్తుతం ప్రపంచం ఆర్థిక మాంద్యంలో కూరుకుపోయి, అమెరికా లోపభూయిష్ట విధానాలు తేటతెల్లమయ్యాయని పేర్కొన్నారు. విరోధినామ సంవత్సరం తెలుగు ఉగాది సందర్భంగా ఖమ్మం ఎస్.ఎస్.పి. కాలని మంచికంటి భవన్లో ఉగాది కవి సమ్మేళనం జరిగింది. డాక్టర్ బి. మాధురి అధ్యక్షత వహించిన ఈ కార్యక్రమంలో ఎ.ఎల్.ఎన్. మూర్తి, కె. ఆనందాచారి, రౌతురవి వేదికనలంకరించారు. సాధనాల వెంకటస్వామి నాయుడు కవి సమ్మేళనాన్ని నిర్వహించారు. ఈ సందర్భంగా కవి పొత్తూరి సుబ్బారావు మాట్లాడుతూ 'ఎన్ని ఉగాదులు వచ్చినా మానవ స్థితిగతులను మార్చే ఉగాది ఇంకా రావాల్సి ఉందని' అన్నారు. కె. శ్రీనివాసులు మాట్లాడుతూ నూతన కవులు ప్రతి విషయాన్ని లోతుగా గమనించాలని సూచించారు. భవిష్యత్ కాలం చాలా క్లిష్టమైనది, సమస్యోత్పాదకమైనది, దాన్ని ఛేదించి సమాజానికి చుక్కానిలా కవులు, రచయితలు పనిచేయాలని అన్నారు. సాహితీ స్రవంతి తొమ్మిది సంవత్సరాలుగా ఆ విధమైన బాధ్యతను నెరవేరుస్తున్నదని కొనియాడారు. కె.యల్.యస్. మూర్తి, కపిల రాంకుమార్, కందాడై శ్రీనివాసులు, వి. సునంద, చల్లా సరోజినీ దేవి, పద్మప్రియ, ఎస్. రఘు, బండారు రమేష్, అమ్మిన శ్రీనివాసరాజు, దయానంద్, పగిడి కత్తుల రాజశేఖర్, లాయర్ మద్ది శ్రీనివాసరెడ్డి, సి.హెచ్. ఆంజనేయులు, కె. సత్యశ్రీ, పోతగాని సత్యనారాయణ, జి. లెనిన్ శ్రీనివాసరావు, అమ్మూడి బాబు తదితరులు తమ కవితలు చదివి వినిపించారు. ఈ కార్యక్రమ నిర్వహణకు నాగేంద్రం, ఎ. శంకర్ రావు, సంఘమేశ్వర్ రావు, శ్రీనివాస్, ముత్తయ్య, హన్మంతరావులు తదితరులు సహకరించారు. యం. శేషగిరి, రౌతురవిలు ఆలపించిన పాటలు సభికులను ఆకట్టుకున్నాయి. పురిమళ్ళ సునంద వందన సమర్పణతో కార్యక్రమం ముగిసింది.

సాహితీ స్రవంతి ఖమ్మం డివిజన్ కమిటీ ఎన్నిక
సాహితీ స్రవంతి నిర్వాణాత్మక కార్యక్రమాల కొరకు పనివిభజన, నూతన కవులు, రచయితల సమీకరణకు గాను నూతన కమిటీ ఎన్నికైంది.

శ్రీశ్రీ శతజయంతి ప్రారంభ ప్రత్యేక సంచిక

గౌరవ సలహాదారు: కపిల రాంకుమార్, కె.యల్.యస్. మూర్తి, గౌరవ అధ్యక్షులు: సాధనాల వెంకటస్వామి నాయుడు, అధ్యక్షులు: పోతగాని సత్యనారాయణ, ఉపాధ్యక్షులు: కొత్తా శంకర్ రెడ్డి, బండారు రమేష్, షేక్ నాజర్, ప్రధాన కార్యదర్శి: జి. లెనిన్ శ్రీనివాస్, సహాయ కార్యదర్శులు: అమ్మూడి బాబు, సి.హెచ్. గంగాధర్, వై.వి. రమణారావు, కార్యవర్గము: వి. మురళి, ఎన్. పరశురాం, డి. రామ్మూర్తి, కె. శ్రీధర్ రావు, నాగార్జున, యల్. లక్ష్మణ్, ఎన్. పురుషోత్తం, శ్రీమతి చల్లా సరోజినీదేవి, శ్రీనివాస్, పి. పున్నయ్య, వెంకట పిచ్చయ్య, కొత్తగా ఎన్నికైన కమిటీని ఖమ్మం జిల్లా సాహితీస్రవంతి కార్యదర్శి రౌతురవి పరిచయం చేశారు. జిల్లా అధ్యక్షులు కె. ఆనందాచారి అభినందనలు తెలియజేయగా కమిటీకి శ్రీమతి వి. సునంద శుభాకాంక్షలు తెలియజేశారు.

పాయల మురళీ కృష్ణకు రంజని-కుందుర్తి మొదటి బహుమతి

రంజని-కుందుర్తి జాతీయ స్థాయి కవితల పోటీలో విజయనగరం జిల్లాకు చెందిన పాయల మురళీకృష్ణ ప్రథమ బహుమతిని గెలుచుకున్నారు. త్యాగరాయ గానసభలో జరిగిన కార్యక్రమంలో జ్ఞానపీఠ్ అవార్డు గ్రహీత డా. సి. నారాయణరెడ్డి చేతుల మీదుగా ఈ అవార్డును కవి పాయల అందుకున్నారు.

ఈ సందర్భంగా కార్యక్రమంలో పాల్గొన్న వక్తలు కవి కుందుర్తి వచన కవిత కోసం చేసిన సేవల్ని, ఉద్యమాన్ని కొనియాడారు. ప్రథమ బహుమతి పొందిన కవిత నేపథ్యం గురించి చీకోలు సుందరయ్య వివరించారు. ఈ కార్యక్రమానికి అతిథిగా విచ్చేసిన రాష్ట్ర సాంస్కృతిక వ్యవహారాల శాఖ సంచాలకులు డా. రాళ్ళబండి కవితాప్రసాద్, రంజని - కుందుర్తి తొలి బహుమతిని అందుకున్న కల్లూరి భాస్కరం తదితరులు మొదటి బహుమతి అందుకున్న పాయల మురళీకృష్ణను ఇతర బహుమతులు గెలుచుకున్న కవులను అభినందించారు. సిరికి స్వామినాయుడు, మౌనశ్రీ మల్లిక్, కోసూరి రవికుమార్, చలపాక ప్రకాశ్, కృపాకర్ మాదిగ, శైలజామిత్ర తదితరులు రంజని-కుందుర్తి సాధారణ బహుమతులు అందుకున్నారు. ఈ కార్యక్రమంలో ప్రముఖ కవి శివారెడ్డి నాశేశ్వరం శంకరం, శీలావీర్రాజు, సుధామ, కందుకూరి శ్రీరాములు, ఆశారాజు, సుగమ్ బాబు, తదితరులు పాల్గొన్నారు.

సమస్యల్లో ఉన్న స్త్రీల కోసం

భూమిక హెల్ప్ లైన్

(కేవలం ఫోన్ ద్వారానే)

సలహా, సమాచారం కోసం సంప్రదించండి

టోల్ ఫ్రీ నెంబర్ 1800 425 2908

మీ వివరాలను గోప్యంగా ఉంచడం మా బాధ్యత. Our cause is supported by OXFAM

ప్రతీ యేటా పద్య కావ్యానికి డా॥ నాగభైరవ అవార్డు

ఉన్నతమైన సాహిత్యానికి, సమున్నతమైన వ్యక్తిత్వానికి పేరెన్నికగన్న విశిష్టమైన కవి డా॥ నాగభైరవ కోటేశ్వరరావు గారు. రాష్ట్రవ్యాప్తంగానే కాక, దేశవ్యాప్తంగా ఎందరో కవులకు మార్గదర్శనం చేసిన తెలుగు వెలుగు బావుటా ఆయన. ఆ మహనీయుని దివ్యస్మృతి పది కాలాలపాటు పదిలంగా కవుల హృదయాల్లో నిలచి, సాహితీ లోకానికి నిరంతరం స్ఫూర్తినిచ్చేలా చేసేందుకు డా॥ నాగభైరవ శిష్యులు, ఆయన అభిమానులు అందరూ కలిసి ఏర్పాటు చేస్తున్న ఈ బృహత్తర కార్యక్రమానికి మీ అందరి సహాయ సహకారాలు, ఆశీస్సులూ ఆర్జిస్తున్నాం.

తొలిసారిగా, ఈ ఏడాది డా॥ నాగభైరవ గారికి ఎంతో ప్రీతిపాత్రమైన పద్యకవిత్వంలో విశిష్ట రచనలు చేసిన వారికి, న్యాయనిర్ణేతలు ఎంపిక చేసిన పద్య కావ్యానికి ప్రతిష్ఠాత్మకమైన డా॥ నాగభైరవ అవార్డును ప్రధానం గావించాలని నిర్ణయించాం. ఇందుకోసం పద్యకవులు గత మూడేళ్ళలో, అంటే 2006 జనవరి 1వ తేదీ నుండి 2008 డిసెంబరు 31వ తేదీ లోపు వెలువరించిన పద్యకావ్యాలను

పంపవలసిందిగా కోరుతున్నాం.

మొట్టమొదటిసారిగా ఈ అవార్డు కోసం ఎంపికైన ఉత్తమ పద్య కవిత్వానికి రూ.50,000/-లు నగదు బహుమతిని ప్రధానం చేయాలని డా॥ నాగభైరవ అవార్డు కమిటీ నిర్ణయించింది.

తొలిసారిగా ఈ అవార్డును కీర్తిశేషులు మాదాల రాములమ్మ మెమోరియల్ ట్రస్ట్ తరపున మాదాల తిమ్మయ్య-మాదాల జానకిరాం సోదరులు ప్రధానం గావించనున్నారు.

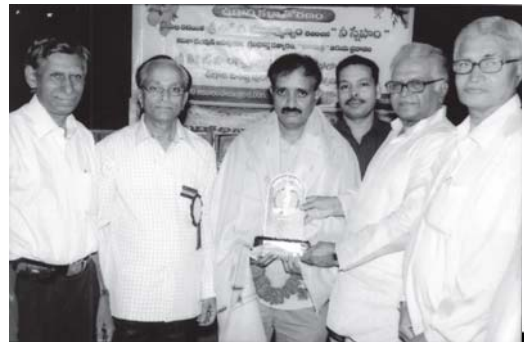
డా॥ నాగభైరవ వర్ధంతి రోజైన జూన్ 14వ తేదీన నెల్లూరులో జరిగే ప్రథమ వర్ధంతి కార్యక్రమంలో ఈ అవార్డును ప్రధానం చేయడం జరుగుతుంది. ఈ సందర్భంగా ఒక సినీ కవికి డా॥ నాగభైరవ స్మారక సత్కారం కూడా జరుగుతుంది.

ప్రతిష్ఠాత్మకమైన డా॥ నాగభైరవ అవార్డుకు తమ రచనలు పంపే పద్య కవులు, ఈ ఏడాది మే 15వ తేదీలోగా తమ పద్య రచనలను నాలుగు కాపీలను క్రింది చిరునామాకు పంపవలసిందిగా ప్రార్థన.

- చిన్ని నారాయణరావు, (ఆడిటర్)
ప్రధాన కార్యదర్శి
డా॥ నాగభైరవ అవార్డు కమిటీ,
రూం.నెం. 14, రెండవ అంతస్తు
కె.వి.సి. ప్లాజా, ఆర్.ఆర్.వీధి,
నెల్లూరు - 524 001

మానస-ఉగాది పురస్కారాల ప్రధానం

హైదరాబాద్ నగర కేంద్ర గ్రంథాలయంలో మానస ఆర్ట్ థియేటర్స్ ఆధ్వర్యంలో మార్చి 26న 'ఉగాది కళాతోరణం' పేరిట సాహితీ పురస్కారాల ప్రధానోత్సవ సభ జరిగింది. ప్రముఖ నిర్మాత, దర్శకులు గోపాలకృష్ణ అధ్యక్షతన జరిగిన నాటి సభకు శ్రీ కృష్ణదేవరాయ విశ్వవిద్యాలయ పూర్వ వైస్ ఛాన్సలర్ ఆచార్య కొలకలూరి ఇనాక్ ముఖ్య అతిథిగా విచ్చేశారు. కోకా వరప్రసాద్ విశిష్ట అతిథిగా పాల్గొన్నారు. ఎల్.వి. సుబ్రహ్మణ్యం రచించిన 'నీ స్నేహం' కవితా సంపుటిని కొలకలూరి ఇనాక్ ఆవిష్కరించారు. ఆయన మాట్లాడుతూ 'నీ స్నేహం' పుస్తకంలోని కవితలు ఆలోచింపజేసేవిగా ఉన్నాయనీ,

సామాజిక స్పృహతో మరిన్ని మంచి రచనలు చేయాలని ఆకాంక్షించారు. తదుపరి కవని సత్కరించి 'కళామిత్ర' బిరుదును ప్రధానం చేశారు. తదనంతరం వివిధ రంగాలలో ప్రతిభతో రాణిస్తున్న డా॥ జి.ఎస్. ప్రసాదరావు, డా॥ ఫణీంద్ర, బి.వి. రమణ, జ్వలిత(కొత్తగూడెం), యు.వి. రత్నం, ఎం.ఎల్. కాంతారావు(ఓంగోలు), ఎన్. రఘువీరప్రతాప్(మహబూబ్ నగర్), అంబల్ల జనార్ధన్(బొంబాయి), కడియాల లక్ష్మీనారాయణ లకు ఉగాది విశిష్ట పురస్కారాలు ప్రధానం చేసి ఘనంగా సత్కరించారు. మానస ఆర్ట్స్ థియేటర్స్ కార్యదర్శి రఘుశ్రీ కార్యక్రమాన్ని సమన్వయం చేశారు.

నిఖిలేశ్వర్ రచనల హిందీ అనువాదం 'వివిధా'

గత కొన్ని సంవత్సరాలుగా నిఖిలేశ్వర్ హిందీలోకి అనువదించిన తెలుగు రచనల సంకలనం 'వివిధా' శీర్షికన వెలువడింది. ఢిల్లీలోని క్విట్ ఇండియా పబ్లిషర్స్ దీనిని ప్రచురించారు.

తెలుగు కవిత, కథానిక, నాటిక, వ్యాసం మొదలైన ప్రక్రియల అనువాదాలు ఇవి. ఇరవయ్యో శతాబ్దపు రచనలను అంచనా వేస్తూ 'బిస్మిల్ సదీకా తెలుగు సాహిత్య' అనే నిఖిల్ ప్రత్యేక వ్యాసం- శ్రీశ్రీ, బైరాగి, సినారె మొదలు పరుల శివకుమార్ దాకా కవితలతో పాటు, తిలక్, స్టైల్, ఏం. మురళీధర్, నిఖిలేశ్వర్ కథానికలు ఉన్నాయి.

చలం నాటిక 'మృత్యువు' అనువాదంతో పాటు తిరువణ్ణామలై రమణస్వామి చలంతో నిఖిల్ సంభాషణ జతకావడం ఈ హిందీ సంకలనం ప్రత్యేకత!

అనకాపల్లిలో కవన కదంబం

విశాఖ జిల్లా అనకాపల్లిలోగల శ్రీగౌరీ గ్రంథాలయంలో విరోధి ఉగాది రోజు అనకాపల్లి సాహితీమిత్రులు వినూత్నంగా 'కవన కదంబం' ప్రదర్శించారు. వివిధ ప్రాచీన, ఆధునిక కవితా రూపాల్లో నిర్వహించిన ఈ ప్రదర్శనలో మాధవీ సనారా పేరడీ, మినీ కవితల్లోనూ, బద్ది నాగేశ్వరరావు శతక పద్యాలతోనూ, డా॥ చక్రపాణి యిమ్మిడిశెట్టి గజల్స్ తోనూ, భమిడిపాటి ప్రసాద్ రావు గేయగానంతోనూ, యల్లప సత్యనారాయణ హిందీ కవితలతోనూ అలరించారు. ఇందులో పాల్గొన్న కవుల్ని గ్రంథాలయ వ్యవస్థాపక సభ్యులు పొలమరశెట్టి అప్పారావు సత్కరించారు.

శ్రీశ్రీ శతజయంతి ప్రారంభ ప్రత్యేక సంచిక

నిరాడంబర ప్రతిభాశాలి శ్రీ సుభా

హైదరాబాద్, త్యాగరాయ గానసభలో మానస ఆర్ట్స్ థియేటర్స్, గానసభల ఆధ్వర్యంలో 'శ్రీ సుభా జ్ఞాపకాలతో..' సాహిత్య కార్యక్రమం జరిగింది.

ప్రసిద్ధ కథా రచయిత పోరంకి దక్షిణామూర్తి అధ్యక్షతను జరిగిన నాటి సభకి కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు గ్రహీత మునిపల్లె రాజు ముఖ్య అతిథిగా విచ్చేశారు. ప్రముఖ కవి, చిత్రకారులు శీలావీరాజు సభను ప్రారంభించి చంద్ర గీసిన శ్రీసుభా తైలవర్ణ చిత్రానికి పుష్పమాల వేసి నివాళులర్పించారు. తదనంతరం సాహితీ ప్రముఖులు ఆదివిష్ణు, పి.ఎన్. నారాయణ, జ్వలిత, డా.పాలకోడేటి సత్యనారాయణరావు, వి. రాజారామమోహనరావు, చంద్రశేఖర్ ఆజాద్లు శ్రీసుభా కథల గురించి, ఆయన వ్యక్తిత్వం గురించి సోదాహరణంగా ప్రసంగించారు. శ్రీసుభా కథలు మానవత్వపు పరిమళాలతో విరాజిల్లుతాయని, ఆయన నిరాడంబరతే ఆయన విశిష్ట వ్యక్తిత్వమని, ఆయన రచనలు ఇతర భాషలలోకి అనువదించబడాలనీ వక్రలు అభిప్రాయపడ్డారు. ఆయన రచనాత్మక కృషికి ఏ అకాడమీ అవార్డులు సాటిరావని, సాహిత్యాభిమానుల గుండెల్లో శ్రీసుభా చిరంజీవి అని అన్నారు. తదనంతరం బాలమేధావి ఉజ్వల్ భట్, బహుగళ గాయకుడు ఎన్.కృష్ణ కుమార్లను అతిథులు ఉగాది ఆత్మీయ సత్కారాలు చేసి గౌరవించారు. రచన సాయి, చంద్ర, అనంతాచారి, కవీరాజుల పరోక్ష సహకారంతో జరిగిన ఈ సభకు రఘుశ్రీ సమన్వయకర్తగా వ్యవహరించారు.

'అశ్రుఘోష' ఆవిష్కరణ

'సృజన.... విశాఖ', భావావిష్కరణ వేదిక ఆధ్వర్యంలో ప్రముఖ కవి గుండాన జోగారావు కవితాసంపుటి 'అశ్రుఘోష' ఆవిష్కరణ సభ జరిగింది. మార్చి 22 న ఉదయం దొండపర్తి రైల్వే ప్రేమ్ ఆఫీసులో జరిగిన ఈ కార్యక్రమానికి కవి, విమర్శకుడు కొంపెల్ల కామేశ్వరరావు అధ్యక్షత వహించారు. రైల్వే గార్డుగా పనిచేస్తూ క్లిష్టమైన బాధ్యతలు నిర్వహిస్తూ సాహిత్యరంగంలో కృషిచేస్తున్న కవి గుండాన జోగారావు తొలి కవితాసంపుటిని వెలువరించారని, అయితే అంతకు ముందు మిత్రుడు మాధవీ సనారా తో కలిసి 'అణుసైన్యం' కవితా సంకలనం వెలువరించారని పేర్కొన్నారు. రైల్వే అధికారి పి. చిన్నా కవితా సంపుటిని ఆవిష్కరించారు. తనకు గార్డుగా పనిచేసిన అనుభవం ఉందని,

క్షణం కూడా తీరికలేని ఉద్యోగం చేస్తూ కవిత్వాన్ని రాయడం తనకు ఆశ్చర్యం కలిగించిందని, మనుషులందరూ సమాజాన్ని దర్శిస్తారని, కవుల చూపు భిన్నంగా ఉండి సాటిమనిషి ఎదుర్కొనే సమస్యల్ని అర్థం చేసుకుని, అధ్యయనం ద్వారా సాధించిన అభివ్యక్తి ఆధారంగా కవిత్వం రాస్తారని, జోగారావు కవిత్వం ఆ కోవకు చెందినదే అంటూ అభినందించారు. అత్యీయ అతిథి రైల్వే అధికారి జె. అచ్చిబాబు మాట్లాడుతూ తమ విభాగంలో గుండ్రాన జోగారావు వంటి కవి ఉన్నందుకు తమకెంతో గర్వకారణంగా ఉందని, చదువుకొనే రోజుల్లో తాను కవిత్వం రాశానని, అందరూ ఏదో కళారూపాన్ని ఎంచుకుని కృషి చేయడం సహజమేనని, అయితే దాన్ని కొనసాగిస్తేనే ఉత్తమ కవిత్వం వెలువడుతుందని అన్నారు. పుస్తక పరిచయం చేసిన కవి మాధవీ సనారా మాట్లాడుతూ చాలా మంచి కవితలే ఈ పుస్తకంలో తారసపడ్డాయంటూ ఒక కవితలో డిగ్నిటీ ఆఫ్ లేబర్.. శ్రమకు సిగ్గులేదు అని నిర్వచించారని, అలాగే 'బంజారా' అనే కవితలో మెతుకువేటలో ఊరూరూ తిరుగుతున్న ఈ జాతి నాతినీతి తప్పదని రాశారన్నారు. 'పాతదైనా చదువుతుంటే హృదయాన్ని హత్తుకుని అత్తరు పరిమళాన్ని వెదజల్లేది ఉత్తరం' అన్నారు. 'పచ్చజెండా' కవితలో 'పచ్చజెండా చేతికి రాగానే అనిర్వచనీయమైన అనుభూతికి లోసవుతానంటూ తన ఉద్యోగ విధి నిర్వహణలో ఎంతగా మమేకమయ్యేదీ అక్షరీకరించారన్నారు. ప్రత్యేక అతిథిగా విచ్చేసిన కవి రామతీర్థ, లోకానుభవం గల విశాల మనస్సులు కావడం వల్ల మానవజీవన వేదనని నిపుణంగా పట్టుకునే ప్రయత్నం చేయగలరని తద్వారా కవిత్వంలో వస్తునమ్మద్దినీ సాధించగలరని అన్నారు. 'క్షమించండి... ఇది అనివార్యం' కవిత మంచి సాహిత్యపరమైన ప్రతికతో మొదలవుతుందని అన్నారు. మరో ప్రత్యేక అతిథి కవి జ్యోత్స్న తనకు జోగారావుతో గల పరిచయాన్ని వివరించారు. కవిత్వపు లోతుల్ని స్పృశించారు. కవిత్వం ద్వారానే సందేశాన్ని అందుకోవాల్సిన కవిత్వ వాతావరణం నేడు ఎల్లెడలా పరుచుకుని ఉందని, జోగారావు గారి కవిత్వంలో ఇలాంటి సందేశం ఇవ్వగల శక్తియుక్తులన్నాయని కొంపెల్ల కామేశ్వరరావు అన్నారు. సభకు అనేకమంది రైల్వే ఉద్యోగులు, సుదూరప్రాంతాల నుండి వచ్చిన కవిమిత్రులు భళ్ళమూడి నాగరాజు, మధులత, సింగిడి రామారావు, వి. సూర్యారావు, ఇమ్మిడిశెట్టి చక్రపాణి, మహమ్మద్ అజీజ్, గరిమెళ్ళ నాగేశ్వరరావు, దామరాజు విశాలాక్షి, జగద్ధాత్రి, పి.వి. ఆర్కేరావు, పి. ఆనంతరావు, ఎ.వి.ఆర్. మూర్తి, అడపా రామకృష్ణ, గుడిమెట్ల గోపాలకృష్ణ తదితరులు పాల్గొన్నారు. పి.వి.ఆర్కేరావు సభకు స్వాగతం పలుకగా కొంపెల్ల కామేశ్వరరావు వందన సమర్పణతో సభ ముగిసింది.

- కొంపెల్ల

కందేపి రాణిప్రసాద్ పుస్తకాల

ఆవిష్కరణ

ఫోటోలో ఆచార్య లింగమూర్తి, డా. టి. శ్రీరంగస్వామి, డా. అంపశయ్య నవీన్, శ్రీమతి కందేపి రాణిప్రసాద్

నేషనల్ బుక్ ట్రస్ట్, ఇండియా వరంగల్లులో నిర్వహించిన మొదటి 'వరంగల్ పుస్తకమేళ' లో 'శ్రీలేఖ సాహితీ వరంగల్లు' నిర్వహణలో ప్రముఖ కవయిత్రి బాలసాహితీవేత్త కందేపి రాణిప్రసాద్ రచించిన 'బాల్యమా ఎక్కడ నీ చిరునామా', 'నెలవంక' పుస్తకాల ఆవిష్కరణ సభ జరిగింది. డా.టి. శ్రీరంగస్వామి సభకు అధ్యక్షత వహించగా ముఖ్య అతిథిగా విచ్చేసిన కాకతీయ యూనివర్సిటీ వైస్ ఛాన్సలర్ ఆచార్య లింగమూర్తి 'బాల్యమా ఎక్కడ నీ చిరునామా' పుస్తకాన్ని, గౌరవ అతిథి డా. అంపశయ్య నవీన్ 'నెలవంక' పుస్తకాన్ని ఆవిష్కరించారు. తిరునగరి వేదాంతసూరి పుస్తక పరిచయం చేశారు.

'విత్రనాల్లో అలజడి' ఆవిష్కరణ

ఆదిలాబాదు జిల్లా మంచుర్యాల పట్టణంలో స్థానిక యం.వి.యన్. బాలికల డిగ్రీ కళాశాలలో 'యువకళా సమితి' సాహితీ సాంస్కృతిక సంస్థ ఆధ్వర్యంలో బోనగిరి రాజారెడ్డి రచించిన నానీల గ్రంథం 'విత్రనాల్లో అలజడి' ఆవిష్కరణ సభ మార్చి 22న ఉదయం జరిగింది.

సభకు తోట సదానందం అధ్యక్షత వహించారు. స్థానిక విశ్వనాథ ఆలయ కమిటీ చైర్మన్ మోటూరి నారాయణ పుస్తకాన్ని ఆవిష్కరించారు. పుస్తకాన్ని జి. రామయ్య(రిటైర్డ్ ప్రిన్సిపాల్), తోకల రాజేశం సమీక్షించారు. కార్యక్రమానికి రామోజు రమేష్ బాబు వ్యాఖ్యానాన్ని అందించారు. ఈ సభలో అవధాని ముద్దురాజయ్య, వీర్ర మధునయ్య, తుమ్మల మల్లారెడ్డి, 'నారేపటికై' కవి తోటపట్టి భూమయ్య, యువకవి నాగవర్మ ముత్యం, తెలంగాణా తల్లి రూపశిల్పి బైరోజు వెంకట రమణాచారి, వై. సత్యనారాయణరావు తదితరులు పాల్గొన్నారు. ఈ సభకు ఆవడం నుంచి వచ్చిన బాలకవులు చి|| రాజం మల్లేష్, మగ్గిడి రాజేష్, తోకల రాజేష్(జూనియర్)లు ప్రత్యేక ఆకర్షణగా నిలిచారు.

సిరికి స్వామినాయుడుకు ఎక్స్‌రే అవార్డు

ఎక్స్‌రే 28వ సంవత్సరపు

జాతీయ స్థాయి అవార్డుల పోటీలో విజయనగరం జిల్లా పార్వతీపురం కు చెందిన కవి సిరికి స్వామినాయుడు రచించిన 'తీరం' కవితకు 2008 ఎక్స్‌రే ప్రధాన అవార్డు లభించింది. ఎక్స్‌రే అధ్యక్షులు కొల్లూరి ఒక ప్రకటనలో తెలిపారు. ఈ ప్రధాన అవార్డుతో పాటు మరో పదిమంది కవులకు ఉత్తమ కవితా పురస్కారాలు అందిస్తున్నట్లు ఆయన తెలిపారు. ఉత్తమ కవితా పురస్కారాలు అందుకున్న వారు: కాకినాడకు చెందిన ర్యాల్లీప్రసాద్ (వేపచెట్టు), నెల్లూరుకు చెందిన చిన్ని నారాయణ(మాట), తెనాలికి చెందిన గేరా ఆనిత (మాట), అనంతపురంకు చెందిన రాధేయ (విశ్వాసం వెన్నెముకగా), తెనాలికి చెందిన లంకా వెంకటసుబ్బయ్య శాస్త్రి(దేవుడి పేజి), రేపాక సన్ని విజయకృష్ణ (చీకటి ఒక విప్లవం), విజయవాడకు చెందిన ఆంజనేయ కుమార్(స్రీసారభం), కృష్ణాజిల్లాలోని గంపలగూడెం గ్రామానికి చెందిన దాకరుపు బాబురావు(తాళికోసం), నూజివీడుకు చెందిన శిఖా ఆకాష్(స్రుజనశీలి), నెల్లూరు జిల్లా కోవూరుకు చెందిన కె.వి.నాగేశ్వరరావు(మృత్యుపుష్పం). ప్రముఖ విమర్శకులు, భాషా పరిశోధకులు ఆచార్య చేకూరి రామారావు న్యాయ నిర్ణేతగా వ్యవహరించారని తెలిపారు. ఈ పోటీలకు మొత్తం 468 కవితలు వచ్చాయని, విదేశాల నుండి కూడా కవులు తమ కవితలను పంపించడం, అలాగే కొన్ని హిందీ, ఉర్దూ కవితలు కూడా ఈ పోటీకి రావడం విశేషమని ఆయన ఆ ప్రకటనలో తెలిపారు.

ఉగాది కవి సమ్మేళనం

తూర్పుగోదావరి జిల్లా కొత్తపేట-కళా సాహితీ అధ్యయనంలో ఇటీవల జరిగిన ఉగాది కవి సమ్మేళనం శ్రోతల్ని అమితంగా ఆకట్టుకున్నది. ఇరవై సంవత్సరాలుగా క్రమం తప్పకుండా కవి సమ్మేళనాలు నిర్వహించడం కళాసాహితీ విశిష్టత అని, అందుకే ఈ సమ్మేళనానికి రాష్ట్రంలోని వివిధ ప్రాంతాల నుండి దాదాపు అరవై మంది కవులు పాల్గొన్నారు. కళాసాహితీ ప్రధాన కార్యదర్శి జి. సుబ్బారావు తెలిపారు. ఈ కవి సమ్మేళనాన్ని ప్రముఖ కవి డా|| అద్దేపల్లి రామమోహనరావు నిర్వహించారు. కళాసాహితీ అధ్యక్షులు హరిహర దేవకరాజు, రొటేరియన్ నాగేశ్వరరావు, సీనియర్ సివిల్ జడ్జి పి. కాశీవిశ్వేశ్వరరావులు ఈ కార్యక్రమంలో పాల్గొన్నారు. శిల్పాచార్య రాజ్‌కుమార్ ఉడయార్, జి. కాంతి భారతి విద్యాసంస్థలు జ్ఞాపికలు అందజేశారు.

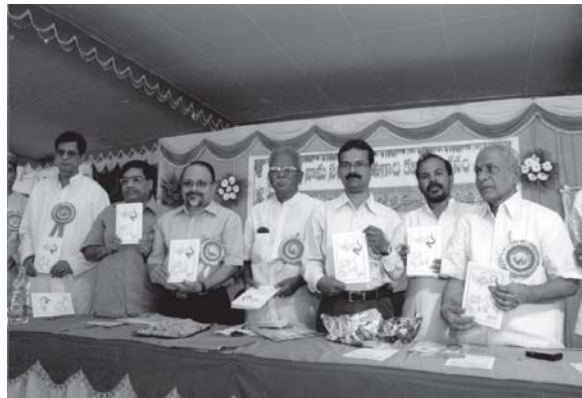
శ్రీ శ్రీ శతజయంతి ప్రారంభ ప్రత్యేక సంచిక

భీంపల్లి శ్రీకాంత్‌కు ఉగాది విశిష్ట పురస్కారం

పాలమూరు జిల్లాకు చెందిన యువకవి భీంపల్లి శ్రీకాంత్‌కు ఉగాది విశిష్ట పురస్కారం లభించింది. ఏప్రిల్ 5న విజయవాడలో జరిగిన ఉగాది వేడుకలలో మానస సాహిత్య, సాంస్కృతిక అకాడమీ వారు ఈ పురస్కారాన్ని అందజేశారు. ప్రసిద్ధ ప్రజాసేవకులు కర్నాటి లక్ష్మీనరసయ్య, ప్రముఖ కవి రామాచంద్రమౌళి, కృష్ణాజిల్లా రచయితల సంఘం ప్రధాన కార్యదర్శి జి.వి. పూర్ణచంద్, మానస సాహిత్య, సాంస్కృతిక అకాడమీ అధ్యక్షులు సి. హెచ్.వి.ఎస్. బ్రహ్మానందరావు తదితరులు ఈ కార్యక్రమంలో పాల్గొన్నారు.

రన్నింగ్ కామెంట్రి ఆవిష్కరణ

ఉగాది వేడుకల సందర్భంగా నల్లగొండలోని చినవెంకటరెడ్డి ఫంక్షన్ హాలులో సాహితీ మేఖల సంస్థ అధ్యక్షులలో కవి, జర్నలిస్ట్ పున్నమి రచించిన 'రన్నింగ్ కామెంట్రి' పుస్తకాన్ని ప్రముఖ కార్టూనిస్ట్ పి. శంకర్ ఆవిష్కరించారు. ఈ సందర్భంగా ఆయన మాట్లాడుతూ పదమూడేళ్ళ క్రితం తనను చిత్రలేఖనం వైపు సాహితీ మేఖల కార్యదర్శి పున్నా అంజయ్య ప్రోత్సహించారన్నారు. తన రన్నింగ్ కామెంట్రి కవితలకు చిత్రాలను అందించమని కోరారన్నారు. ఆ చిత్రాలతో కూడిన పుస్తకాన్ని ఆవిష్కరించే అవకాశం రావడం సంతోషం కలిగిస్తుందని అన్నారు. ఈ కార్యక్రమంలో ప్రముఖ కవి దేవరాజు మహారాజు, కథకులు బోయజంగయ్య, కొలనుపాక మురళీధర్‌రావు, విద్యావేత్త చినవెంకటరెడ్డి తదితరులు పాల్గొన్నారు.

కొత్త పుస్తకాలు

రాజుగైడ్

ఆశారాజు

వెల : 40 పేజీలు : 52

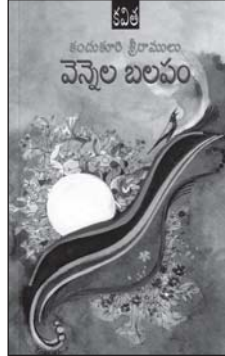
“ఉర్దూ ముషాయిరాల ప్రేరణతో ఈ ‘రాజుగైడ్’ రాశాను.

ఉర్దూ షాయిరీలోని వేగాన్నీ, వ్యంగ్యాన్నీ, కొంత చమత్కారాన్నీ, వింత విసుర్ల సొగసున్నీ, నా స్వరంలోంచి పలికించాలని ప్రయత్నించాను.

ఈ కవిత్వంలోని పరుగులు, విరుపులు, మెరుపులు, ఉర్దూ షాయిరీ- చదివే తీరులోకి మలుచుకొన్నాను.

ఈ పద్యతీలో వ్యక్తీకరించడానికి ఒక నిర్బంధమైన వస్తువేదీ తీసుకోలేదు. స్పందించిన సందర్భాలను, ఈ శైలిలో చిత్రీకరించాను. ”

రచయిత

వెన్నెల బలపం

కందుకూరి

శ్రీరాములు

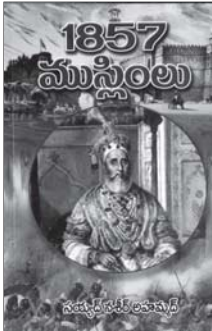
వెల : 50 పేజీలు : 175

“ఈ ‘వెన్నెల బలపం’ కవి

కందుకూరి శ్రీరాములు అలసిపోకుండా విస్తృతంగా రాస్తున్నవాడు. కవిత్వం పట్ల అపారమైన ప్రేమ పున్నవాడు. కవిత్వేతర సాహిత్య ప్రక్రియల జోలికి కూడా పోకుండా కవిత్వానికే అంకితమై దానితోనే మమేకమైన కవిగా జీవిస్తున్నవాడు. వీడితుల పట్ల ప్రేమా సానుభూతి పున్నవాడు. దోపిడీదార్ల పట్లా, ఆధిపత్య బాలుల ప్రదర్శించే వారిపట్లా ఆగ్రహాన్ని

వ్యక్తం చేస్తున్నవాడు. జాతీయ అంతర్జాతీయ రంగాలలో వస్తోన్న అవాంఛిత మార్పుల్ని నిరసిస్తున్న వాడు. సానుభూతితో అర్థం చేసుకొని దానికి చేరువగా అడుగులు వేస్తున్నవాడు. ఆలోచనా, రచనా ఒకటిగా మూలా చేతా అదేగా నిజాయితీ ఊపిరిగా సాహిత్యక్షేత్రంలో కృషివలుడై అరుగాలం శ్రమిస్తోన్న నిరాడంబర కవితా శ్రామికుడు.”

శీలావీరాజు

1857 ముస్లింలు

నయ్యర్ నశీర్ అహమ్మద్

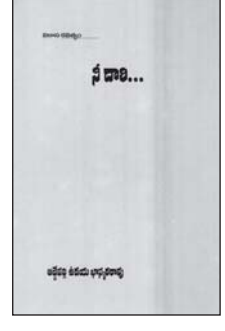
వెల : 300 పేజీలు : 130

“హైదరాబాదులోని బ్రిటీష్

రెసిడెన్సీ పై పరాన్ తుర్రేబాజ్ ఖాన్ లాంటి వారి నాయకత్వంలో ప్రజలు ఎంత వీరోచితంగా దాడి చేశారో నశీర్ విపులంగా వివరించారు. నిజాం రాష్ట్ర ఖాగోళిక హద్దులకే ఈ పోరాటం పరిమితం కాలేదు; ఆంధ్ర, రాలయసీమ ప్రాంతాలకు కూడా ప్రాకిందనీ, షేక్ పీర్షా (కడవ) లాంటి అంధులైన యోధులు సైతం మాతృభూమికి

ప్రాణాలోదారనీ ఈ పుస్తకం ఘోషిస్తుంది. వివిధ వర్గాలు, ప్రాంతాలు, జండర్ నేపథ్యాలకు చెందిన ముస్లింల జీవన బలిదానాలనూ, మాతృభూమికి పోరాడుతూ ఆ తల్లి ఒడిలో ఒరిగిపోయిన విధానాన్నీ దృశ్యీకరిస్తుంది పుస్తకం.”

డాక్టర్ ఇనుకొండ తిరుమలి

నీ దారి...

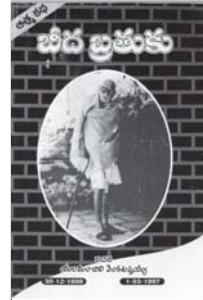
అద్దేపల్లి ఉదయభాస్కరరావు

వెల : 20 పేజీలు : 44

“ఈ సంపుటిలో మినీ కవితలు,

వచన కవితలు సగం, సగం ఉన్నాయి. మినీ కవిత మౌలికంగా వచన కవిత నుంచి ఆవిర్భవించిందే అయినా, పరిమాణం దృష్ట్యా ప పన్నెండు లైనులలోపు ఉండాలన్నది నియమం. ఈ కారణంగా క్లుప్తత తప్పనిసరి కావడంతో, మినీ కవిత అభివ్యక్తిలో ఒక మెరుపునీ, వేగాన్నీ సంతరించుకుంది. కొనమెరుపు, మలుపు, చరుపు, విరుపు వంటివాటితో కూడిన గాఢమైన శిల్పంతోనూ ధ్వని మయమై, వ్యంగ్యాత్మకమై శీర్షికా ప్రాధాన్యమైన శైలితోనూ సూటిగా పఠిత మనసులోకి నేరుగా దూసుకుపోగలుగుతుంది మినీ కవిత. ఉదయభాస్కర్ వ్రాసిన మినీ కవితలు ఈ లక్షణాలకు మంచి ఉదాహరణలు”

మాకినీడి సూర్యభాస్కర్

బీద బ్రతుకు

యలమంచిలి వెంకటప్పయ్య

వెల : 20 పేజీలు : 75

“ఈ పొత్తంలో నా సొంత బ్రతుకులో

జరిగిన కొన్ని నిజాలు తెలిపాను. అందువల్ల చదువరులు ఆనాటి మన సాంఘిక, ఆర్థిక, నైతిక, రాజకీయ, మత పరిస్థితులకు గల తేడాను తేలికగా తెలుసుకోగలుగుతారని గురితోనే నేను యీ చిట్టి పొత్తాన్ని రాశాను. అంతేగాని నా సొంత బ్రతుకును లోకానికి

తెలపాలనే చులకన కోరికతో మాత్రం రాయలేదని చదువరులకు మనవి చేస్తున్నాను.

అయితే ఆనాడు సంఘంలో జరిగిన సంఘటనలతో పాటు, నా సొంత రోజువారీ బ్రతుకును కూడా తప్పక రాయాల్సి వచ్చింది. అందులకు తెలివితేటలు గల చదువరులు నన్ను మన్నించినా సందర్భం, మందలించినా సందర్భం ”

రచయిత

రన్నెంగ్ కామెంటరీ

పున్నమి

వెల : 30 పేజీలు : 56

“కొత్తతరం కార్టూన్ కవులు ఈ తరహా

కవితలకు అవసరమైన ‘లయ’ను వర్ణించారు. భావ లయను మాత్రమే పాటిస్తూ వచన కవితా ప్రక్రియలోనే రచన చేస్తున్నారు. పున్నమి కూడా ఆ బాటనే అనుసరిస్తున్నారు.

అయితే అక్కడక్కడ లయబద్ధమైన నడక ఆయన రచనలో చొరబడి కొంచెం కంగారు పెడుతోంది. అయినా ‘పున్నమి’ దృష్టి చురుకైనది. పలుకు పదునైనది. అందువల్ల ఆస్వాదయోగ్యంగా ఉంటుంది. ఆయన రచనా సంవిధానంలో మరంత జాగ్రత్త తీసుకోవడం అవసరం. ప్రస్తుతానికి ఔత్సాహకునిగా కనిపిస్తున్న ‘పున్నమి’ సాధనతో ఈ ప్రక్రియమై అధికారం సంపాదించగలడని ఆశిద్దాం...”

చైతన్య ప్రసాద్

ఆర్తారావం
జాతశ్రీ

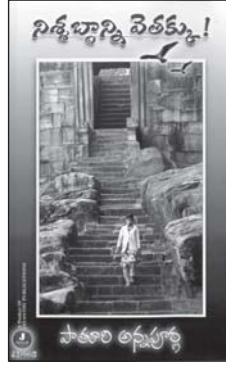
వెల: 80 పేజీలు: 170

“ఈ కథల్లో ఒక నేతపనివాడు, ఒక వడ్రంగి, ఒక కుమ్మరి, ఒక కల్లుగీత కార్మికుడు, ఒక మత్స్యకారుడు, ఒక పాకిపనివాడు, ఒక దొమ్మరాట కళాకారుడు, ఒక గంగిరెద్దుల ఆటగాడు, ఒక పంబలోడు, ఒక గూర్ఖా, ఇలా ఎందరెందరో జీవితాలలోనో ‘జాతశ్రీ’ జీవిస్తాడు. వాళ్ళ బాధల్ని తన బాధలుగా గడుపుతాడు.

విస్తుతమైన లోకవృత్త పరిశీలన ఉంటే తప్ప, ఒక రచయిత ఇందరి జీవితాలలో జీవించలేడు! వాళ్ళ అనుభవ ప్రపంచాన్ని తన అనుభవ ప్రపంచంగా స్వీకరిస్తే తప్ప, రచయిత ఈ కథలు సృష్టించలేడు!

సింగమనేని నారాయణ

నిశ్చల్యాన్ని వెతక్కు!
పాతూరి అన్నపూర్ణ

వెల: 50 పేజీలు: 96

“అన్నపూర్ణ కవితారావం సరళమైంది. వాడిన ఉపమలూ, రూపకాలూ సాహిత్య ప్రపంచానికి సుపరిచితమైనవే. రూపగాఢత మీద కాక వస్తువివరణ మీద కవయిత్రి ఎక్కువగా ధ్యాన పెట్టారనిపిస్తుంది. ఐతే ‘గీతలన్నీ కలిసి’, ‘నిశ్చల్యాన్ని వెతక్కు!’ కవితల్లోని వ్యక్తీకరణ గాఢతను పొదుగుతుంది. వ్యక్తీకరణలో సరళత ఒక సుగుణమైనప్పటికీ, రూపగాఢత వస్తువును ‘ఎలివేట్’ చేయడానికి బాగా ఉపకరిస్తుంది. ఆరోగ్యకరమైన ఆలోచనల్లో కవిత్యం రాస్తున్న అన్నపూర్ణ తన లోగిలిలోకి శిల్పవైవిధ్యాన్ని ఆహ్వానిస్తే- మరింత అర్థవంతమైన సృజన చేయగలరని నా అభిప్రాయం.”

దర్లశయనం శ్రీనివాసాచార్య

ఉర్దూ కవితామాధురి

విద్యాన్ తెన్నేటి

వెల: 85 పేజీలు: 202

“ఉర్దూ సాహిత్య విశిష్టత, వికాస చరిత్ర విహంగ వీక్షణంగా చక్కగా నిర్వహించిన ఒక మంచి పుస్తకం చదివిన అనుభూతి కలిగింది. ఉర్దూ పుట్టుపూర్వోత్తరాలు, ఉర్దూ సాహిత్య కవితా సాంప్రదాయాలు, మీర్, మీర్జా గాలిబ్, జోఖ్, జఫర్, ఇక్బాల్, జిగర్, ఫిరాఖ్, చక్కన్, హాలీ, ఇంకెందరో మహా కవుల పరిచయమే గాక వారి కవితా కుసుమాల పరిమళాలు, భావజాలం లోతులదీసి వివరించిన తీరు అపూర్వం. ఒక్కొక్క చోట కవి నిజంగా ఇంత లోతుల్లో ఇలా ఆలోచించి వ్రాసి ఉంటాడా అని సందేహం కలుగుతుంది.”

విజయమోహన్

గదిలోపలి గోడ

పలమనేరు బాలాజి

వెల: 60 పేజీలు: 150

“కాని మానవజాతి సుదీర్ఘ పరిణామక్రమంలో అటువంటి బయటి గోడలనూ, లోపలి గోడలనూ ఎన్నిటిలోనో కూలుస్తూ వచ్చింది. కనుకనే ఇవాళ ఆ గోడలు ఎంత దుర్భేద్యంగా కనబడుతున్నా, చుట్టూ ఎంత నిరాశ ఉన్నా ఆ కూడ మిగిలే ఉంది. ఆ గోడలను కూల్చే శక్తిని, ఆశను, సాహసాన్ని మనుషులకు అందించడంలో కళా సాహిత్యాలు పోషించే పాత్ర అనితరసాధ్యమైనది. ఈ గదిలోపలి గోడ కథలు కూడ మనలో ఆ గోడల పట్ల వ్యతిరేకతను, అసహ్యన్ని కలిగిస్తాయి. ఆ గోడలు కూల్చాలనీ అవసరాన్ని గురించి మన అవగాహనను పెంచుతాయి.”

ఎన్. వేణుగోపాల్

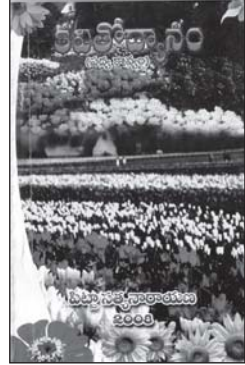
పాలమూరు చరిత్ర

రాచాలపల్లి డి.యస్. బాబుదేవీదాస్ రావు

వెల: 50 పేజీలు: 118

“వైదిక, లౌకిక, సాహిత్య మార్గాలలో సాగిన వీరి లేఖిని, నేడు ఈ జిల్లా పురాగాఢలను త్రవ్వితీసే పరికరంగా ఉపకరించింది. జిల్లా చారిత్రక విషయాలను సప్రమాణంగా శాసనాధారాలతో గ్రంథరూపంలో తెన్నున్నందుకు బాబుదేవీదాస్ రావు గారికి హార్షిక అభినందనలు. జిల్లా ప్రముఖ చారిత్రక గ్రంథాల సరసన ఈ పొత్తమునకు సముచిత స్థానము లభించగలదని విశ్వసిస్తున్నాను.”

పల్లెర రామోహన్ రావు

కవితోద్ధానం

పిట్టా సత్యనారాయణ

వెల: 50 పేజీలు: 110

“ఈ కావ్యంలో హిందూ ముస్లిముల ఐక్యతను గురించి, స్వామి వివేకానందుడిని గురించి, నేత త్రామికున్ని గూర్చి, గాంధీజీ జన్మదినాన్ని గూర్చి, ఇంకా అనేక ఇతర అంశాల్ని గూర్చి రచించిన పద్యాలు బావున్నాయి. ఈ కవి యునైటెడ్ స్టేట్స్ ఆఫ్ అమెరికాలోని కాలిఫోర్నియా రాష్ట్రంలోని సన్నివేల్ అనే నగరంలో జరిగిన ఉగాది కవి సమ్మేళనంలో పాల్గొనటం ఒక విశేషం. కాలిఫోర్నియాలో మన తెలుగువాళ్ళు చాలామందిన్నారు. అక్కడి తెలుగువాళ్ళు ఏర్పాటు చేసిన కవి సమ్మేళనంలో ఈ కవి ‘బొందితో ఇంద్రలోకానికి’ అనే ఖండికను చదివారు. అక్కడి మనవారి జీవితాన్ని గూర్చి ఈ కవి ఈ పద్యాల్లో చెప్పిన తీరు బావుంది.”

అంపశయ్య నవీన్

ఎర్రకాంతుల ఇనోదయమూ,
రెక్కవిప్పిన రివల్యూషన్,
కడలి వలపూ, వలపు కడలి
కవీ, నీ పాటల్

కవీ! నీ గళ గళనంగళ
కళా కాహళ హళా హళలో
కలసిపోతిమి! కరగి పోతిమి
కానరాకే కడలిపోతిమి

- శ్రీశ్రీ

మన ప్రాథనం

మన ప్రాథనం కవి,
 మన ప్రాథనం కవి,
 మన ప్రాథనం కవి కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి,
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం, ప్రాథనం, ప్రాథనం!

కవి కవి కవి కవి,
 ప్రాథనం ప్రాథనం,
 కవి కవి కవి కవి కవి కవి -
 ప్రాథనం ప్రాథనం,
 ప్రాథనం ప్రాథనం
 మన ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం?

ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం
 కవి కవి కవి కవి ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం ప్రాథనం,
 ప్రాథనం ప్రాథనం,
 ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం!

ప్రాథనం ప్రాథనం,
 ప్రాథనం ప్రాథనం,
 ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం ప్రాథనం?

ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం, ప్రాథనం, ప్రాథనం!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి,
 ప్రాథనం కవి కవి కవి
 ప్రాథనం ప్రాథనం! ప్రాథనం!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి,
 ప్రాథనం కవి కవి కవి
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!
 ప్రాథనం కవి కవి కవి!

If Un delivered this magazine please return to :
Prasthanam
 C/o M.H.Bhavan, Plot No. 21/1, Azamabad
 Near RTC Kalyanamandapam, Hyderabad - 500 020 (A.P)
 Ph: 040-27660013, Cell: 9490099059